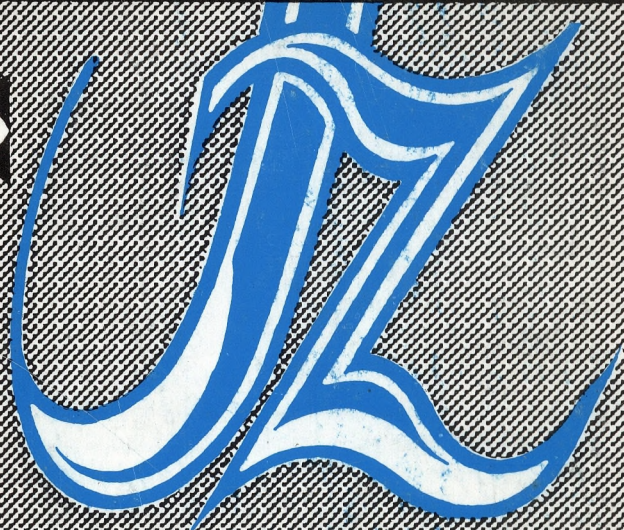

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1997. 4. szám
DECEMBER

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokság
Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenhatodik évfolyam 4. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

CSÓTI ANDRÁS
DOBOS ISTVÁN
FEJES IMRE
MEZŐ LÁSZLÓ
PADOS JÓZSEF
SCHNEIDER GYULA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY
DR. FARKAS ÁKOS

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Dr. Boros János, Huszár László,
Garami Lajos, dr. Lőrincz József,
Szondi Miklós, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.
Telefon és telefax:
312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Ács Jenő, újságíró; Bereczki Zsolt, az országos parancsnokság módszertani igazgatóságának főelőadója; Deák Ferenc, az országos parancsnokság könyvtárosa; Erdős István, főiskolai tanár a Rendőrtiszti Főiskola társadalomtudományi tanszékén; Hajnal László Gábor író, újságíró; Halmágyi Gyula, az országos parancsnokság humánpolitikai főosztályának főosztályvezető-helyettese; Köszler Antal, elemző, értékelő főtiszt a Szegedi Fegyház és Börtönben; Lajtár István, legfőbb ügyészségi ügyész; Nánási László, újságíró; Novák Valentin, a BörtönÚjság munkatársa; Pardi Anna, újságíró; Ruzsonyi Péter, az országos parancsnokság sajtóreferense; Tari Ferenc, országos parancsnok; Török János, bv. osztályvezető-helyettes a Budapesti Fegyház és Börtönben; Vókó György, osztályvezető ügyész a Legfőbb Ügyészségen; Zsigmondné Zielinski Erika, titkárságvezető a Budapesti Fegyház és Börtönben.

*

A fotókat Csatorday Zoltán készítette.

A folyóirat előfizethető a BV Költségvetési Elszámolási Számlán:

10023002 01393008 vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Előkészítés és tördelés a BV Sajtóirodán
Nyomdai munkák a Duna-Mix nyomdában

Felelős vezető: Machács István

Korrupció

A rendvédelmi szaktetika szemszögéből

Egy denveri (USA) rendőr szokatlan módon vált világhírűvé: szolgálatba állása után hamarosan megcsömörlött a rendőri munkától, és kilépett a rendőrség kötelékéből, de egy újságcikkben azt is megírta, hogy miért jutott erre az elhatározásra. Ez a cikk azóta bejárta a világot, a szakmaetikai tankönyvek és tanfolyamok egyik kedvenc példaanyaga lett. (A budapesti Rendőrtiszti Főiskola Etika szöveggyűjteményében is szerepel.)

A történet röviden arról szól, hogy a testületbe belépő fiatal rendőr hamarosan igen cudarul érzi magát, mert apránként elveszti az önbecsülését, és nem kapja meg a köz megbecsülését sem. Mert „...próbaidőre egy tapasztaltabb munkatárshoz kerül, ... a rangidős megáll egy bárnál, és néhány karton cigarettával tér vissza. Láthatóan nem először teszi. Elmagyarazza, hogy a munka részeként az ember ingyen cigarettákat kap a tulajjoktól, és hogy a »gólya« egyik feladata a kiképzés során »elnyomni a csikket«, vagyis átvenni az ajándékot. Szóval elhajt egy útmenti bárhoz, és kényelmesen megáll a parkoló végében, várva, hogy előkerüljön a pultos, aki majd lenézően odaveti a két karton cigit. Abban a pillanatban elszáll a büszkesége, és a helyét szégyenérzés veszi át ... A »gólyáknál« egyik dolgot követi a másikat. Hat hónap után már hozzászoknak, hogy ingyen ételeket, néhány doboz cigarettát, hálaadás ünnepén pulykát, karácsonykor némi alkoholt fogadjanak el körzetük feddhetetlen lakóitól. A szabályzat mindezt tiltja, de ezzel senki sem törődik. Az is előfordulhat, hogy, mondjuk, egy élelmiszerbolti betöréséhez riasztják, és ő észreveszi, hogy a többiek árgus szemmel azt figyelik, hogy mit tesz. Ez lehet az a pillanat, amikor az újonc rendőr kényszerítve érzi magát arra, hogy életében először »lenyúljon« valamit, cigarettát vagy ilyesmit, annak érdekében, hogy még jobban befogadják. Ebben a pillanatban ő is »henne van«, és így a többiek azt tehetnek, amit csak akarnak ... Ha rossz hatások érik, csúnya dolgokba keveredhet. Odáig juthat, hogy ő is részt akar venni a buliban. És akkor történhet az, hogy például éjszaka kiküldik egy »26-os ügy«- höz, ami betörési riasztást jelent. A társaival kimennek helyszínre. A betörő meglepett. Kihívják a tulajt, aki meg is érkezik, hogy számba vegye a kárt. És lehet, hogy azt mondja: »Fiúk, mindez biztosítva volt, miért ne vihetnétek a feleségeteknek egy kabátot vagy egy pár cipőt?« És lehet, hogy szófogadóan meg is teszi, miközben azt mondja magának: »A fenébe is, hát ki nek ártunk ezzel?« Vagy az is lehet, hogy a tulaj meg sem érkezik. De miután visszamennek a kocsizhoz, a társa elvesz négy tízdollárost, és átnyújt neki kettőt. »Nem figyelt a tolvaj« – mondja a társ ... Lehet, hogy néhányan annál tovább nem is jutnak... de egy »dörzsölt fickó«, aki valójában már bűnöző ... vagy a haverjai egy betörési riasztás esetén oda-

mehetnek valakihez, akiről úgy gondolják, hogy az ő emberük, és megkérhetik, hogy falazzon nekik. Innen már csak egy lépés a bűnügyekben való tényleges részvétel és azok kitervelése. Ez volt az a pont, ahol én kiléptem.”¹ Ingyen cigi, potya kávé, karácsonyi pulyka, apró ajándékok, helyszínelésnél a biztosító elől elemelt kabát, a tulajdonos elől elemelt néhány dollár vagy egyéb érték, rendőr kollégák által elkövetett bűncselekményhez falazás, majd bűncselekmény kitervelése és kivitelezése: az apró figyelmességtől a bűncselekményig vezető út folyamatosnak látszik, és minden lépése „hajaz” valamiképpen a korrupcióra. Hol található az a határ, amelynél a személyes figyelmesség átváltozik a rendőri szakmával összeegyeztethetetlen korrupcióvá? Könnyen mondhatnánk, hogy ebből nem érdemes gondot csinálni magunknak, hiszen egyrészt átmeneti helyzetek mindenhol vannak, másrészt éles határokat az életben sehol sem találunk, ezért egyszerűen utasítással, szabállyal önkényesen ki kell jelölni a határt az engedélyezett és a tiltott között, és azt keményen be kell tartatni. Van ebben igazság, de ez mégsem oldja meg a kérdéssel kapcsolatos összes gondunkat. Először: az idézett szövegből láttuk, hogy az apró ajándékok elfogadását az amerikai rendőrség tiltja ugyan, de senki nem figyel oda erre a tilalomra. (Egyébként is az önkényesnek tűnő tilalmak általában rossz határfokkal működnek, ezért nem is elég a tilalmat kimondani, érdemes azt meggyőzően indokolni is. Ehhez pedig mégis csak meg kell válaszolnunk a kérdést: miért pont ott jelöltük ki a tilalom határát, ahol kijelöltük.) Másodsor: a tilalom határának pontos kijelölését a büntetőjogtól várhatnánk, de ez a büntetőjogban nem történik meg: a Btk. korrupciónak nevezett büntettet nem ismer, ehelyett a korrupciós cselekmények néhány típusát (vesztegetés, hivatali hatalommal való visszaélés) határozza meg és tiltja. A korrupció egyértelmű fogalmát – már amennyiben használni akarjuk ezt a fogalmat – a büntetőjog segítségével kell kimunkálnunk. Ugyanakkor nem is csak az apró ajándék és a vesztegetés közötti határ elmosódottsága igényelné a korrupció fogalmának tisztázását. A korrupció ennél sokkal változatosabb formákat ölthet. Lássunk néhány példát!

Megfogalmazható-e pontosan?

Egy közlekedési járőr zsebre dolgozik. Saját körzetében egy közrendvédelmi járőr rendszeresen fél áron kapja az ételt és az italt egyes vendéglősöktől. Közúti ellenőrzés során egy fiatal embert ittas vezetésen érnék, de rendőr apja közbenjárására nem tesznek ellene feljelentést. Egy kisváros rendőrkapitánya viszonyt folytat egyik beosztottja feleségével, és a férjet fizetésemeléssel kárpótolja. Egy vezető rendőr rendőrségi pénzből jár külföldre, jöllehet az utazásainak semmi szakmai haszna nincs. Egy rendőrtiszt barátai számára pénzbehajtást végez. Egy rendőr ömágy saját neve alatt megjelenő dolgozatait beosztottjaival íratta meg. A rendőrség egyik gazdasági szakembere nemcsak a használhatóság, hanem a neki ígért jutalék nagysága szerint is válogat a beszerzendő eszközök között. Egy rendőr pénzért rendszeresen tájékoztatja a bűnözőket osztálya akcióterveiről. A felsorolt esetek mindegyike korrupciógyanús. Ahhoz azonban, hogy eldönthessük, valóban korrupciónak minősülnek-e, szükségünk lenne a korrupció pontos fogalmára. Márpedig a korrupció tudományos fogalma körül elég nagy a zűrzavar. (Ez annál is meglepőbb, mert a kor-

TANULMÁNY

rupció nem új jelenség, az elmúlt évezredek alatt az emberiségnek lett volna ideje e fogalom tisztázására.) Felvetődhet az ötlet, hogy a közfelfogáshoz kell igazodni. Ez az út azonban aligha vezetne egységes korrupciódefiníció kialakításához. A korrupció fogalma ugyanis az élet sok különböző területéhez kapcsolódva és meglehetősen változatos tartalommal él a köztudatban, és ennek következtében aligha lehetséges egyetlen, és minden igényt kielégítő definícióban visszaadni ezt a változatos tartalmi értelmezést. Mondhatná valaki, hogy a korrupció nem más, mint a megvesztegetés. De akkor mit kezdünk a *sáp, borraivaló, jatt, kenőpénz, csúszópénz, hálapénz, jogtalan előny, külön juttatás, harmadlagos jövedelem, nepotizmus, favoritizmus, protekció, hivatali visszaélés, megvesztegetés, urambátyámkodás, összeköttetés, szocialista összeköttetés, összefonódás, hunda, umbulda* szavainkkal, amelyek a közfelfogás szerint mind korrupciós eseményre, a korrupció valamelyik fajtájára mutatnak rá.² E szavak egyike sem tudja az összes többit helyettesíteni, vagyis egyik sem használható olyan gyűjtőfogalomként, amely alkalmas volna a többi szó tartalmának összefoglalására; a megvesztegetés sem. A korrupció tehát nem azonos a megvesztegetéssel, hanem tágabb jelentésű annál. A korrupció kifejezés tehát az előbb felsorolt sokféle visszaélésből nem valamelyiket, hanem azok közül bármelyiket és mindegyiket jelöli. (Ez az átfogó jelentés nem ütközne a korrupció szó eredeti, latin jelentésével, amely még ennél is tágabb értelmet hordoz. A szótár szerinti *corrumpo* azt jelenti: kárt tesz valamiben, elront, meghiúsít, megsemmisít, tönkretesz; vagy: megront, meghamisít, elferdít, elcsúfít, (ami elszenved, az) megromlik, leromlik; vagy elcsábít, rossz útra térít, megveszteget.³ Továbbá *corruptio*: megrontás, megvesztegetés, megromlás, romlottság. *Corruptor*: megrontó, megvesztegető, csábító. *Corruptus*: elrontott, romlott, fonák, megromlott, megvesztegetett, elcsábított, rossz.⁴ Ugyanakkor a fentiekből kitűnik, hogy a szó mai használatakor nem hagyatkozhatunk annak latin jelentésére, ugyanis e szó latinul a bűnnek vagy a visszaélésnek nem valamilyen speciális területét jelenti, hanem inkább általában véve az erkölcsi romlottságot, rosszasságot. (Most csak megjegyezzük, hogy latin jelentés a romlottságon belül mégis csak egy sajátos változatot emel ki. Nemcsak azon van a hangsúly, hogy valaki rossz, hanem azon is, hogy nem magától, hanem valaki másnak a megrontó hatása következtében rossz.)

Nem meglepő, hogy a különböző modern nyelvek a latin forrás felkínálta tág kereteket kitöltve egymástól eltérő tartalmi gazdagsággal használják ma a korrupció szót, és további eltérő szóhasználatot találunk az élet különböző területeihez vagy a különböző szakmákhoz kapcsolódó szaknyelvekben (jog, politika, irodalom, erkölcs, gazdaság stb.). A latin forráshoz visszanyúlás nekünk most csak annyit segít, hogy megértjük: némelyek okkal használják a korrupció kifejezést nagyon tág értelemben is, mindenféle romlottság, erkölcsi züllés megjelölésére, és alapja van a szó szűkebb jelentésű használatának is, ahol csakis a megvesztegetést értik, továbbá ebből adódik a harmadik lehetőség is, hogy a két véglet között bármilyen átmenetet jelentő használati mód is megindokolható. Az viszont kétségtelen, hogy egyazon fogalomnak ilyen változatos használati módja rengeteg zavart és félreértést okozhat mind a tudományban, mind a gyakorlatban.

A korrupció jelenségével számos tudomány foglalkozik, a szociológia, a politológia, a jogtudomány, a kriminológia, a közgazdaságtan stb., melyek mindegyike saját feladatai-

nak és eszközeinek függvényében más-más jellegű ismereteket nyújt a korrupcióról. Külön-külön aligha, legfeljebb együtt képesek választ adni azokra a kérdésekre, hogy a mai világban mennyire és miért terjedt el a korrupció, milyen károkat okoz, és mit is tehetnénk ellene. Csak a tudományok összefogásából születhet meg az az egységes szemléletmódú és mégis árnyalt, sokoldalú kép a korrupcióról, melyre föl lehet építeni a hatékony törvénykezési, politikai és vezetési-vezetői intézkedések tervét. *Kránitz Mariann* az ilyen interdiszciplináris (több tudományra támaszkodó) korrupciókutatás újabb fejleményéről is hírt ad: „... Számos országban (USA, Hongkong, Fülöp-szigetek, Olaszország stb.) a korrupció kutatását nem kriminológusok, nem szociológusok, nem kriminalisták vagy gazdasági szakértők végzik, hanem ... speciálisan képzett szakemberek.”⁵ E szakemberek feltehetőleg a politikai, társadalmi szervezetek és a közgondolkodás számára igyekeznek olyan sokoldalú és naprakész képet adni a korrupcióról, amely a hozzá való viszonyulásnak és az ellene való eredményes fellépésnek jó alapja lehet. Speciális felkészültségük valószínűleg a sokféle tudománynak a korrupcióról szóló ismeretei mellett a korrupcióval összefüggő társadalmi elvárásoknak és intézményi gyakorlatnak az ismeretét is magába foglalja. Valóban, az élet igényli ezt az alkalmazott tudományi megközelítést, és a szaktudományok mára már megérték az ilyen célú összefogásra. Ez utóbbi megjegyzéshez rövid tudományfilozófiai kitérő kívánkozik, már csak azért is, mert a korrupció definíciójának későbbi elemzésekor ennek jó hasznát vesszük.

Az elmúlt fél évszázadban a tudományok (biológia, szociológia, történettudomány stb.) szigorú önvizsgálatra kényszerültek, aminek során belátták, hogy nem képesek a világról,

TANULMÁNY

a dolgokról, az emberi élet jelenségeiről végérvényes és tökéletes képet adni. Lásd pl. *Khun, Th.: A tudományos forradalmak szerkezete*. Mit jelent ez a felismerés a korrupció fogalmát kereső vizsgálódásunk szempontjából?

Mindenekelőtt arra figyelmeztet, hogy egyetlen tudománytól sem várhatjuk a korrupció „igazi természetének” bemutatását, és hogy kár is volna azon vitatkozni, hogy a különféle eszközökkel és különböző nézőpontból a korrupció problémáján dolgozó tudományok közül melyiknek van inkább igaza a többivel szemben. Be kell látnunk, hogy a tudományok nem egymással versengve, hanem egymást kiegészítve dolgoznak, mindegyikük eredménye pótolhatatlan, ha arra használjuk őket, amire valók, amire alkalmasak. Ha erre az álláspontra helyezkedünk, nem keseredünk el annak láttán, hogy a kriminológia, a közgazdaságtan, a jog, a pszichológia és az etika stb. tudományai más és más képet rajzol föl a korrupcióról. Ez a körülmény ugyan nem könnyíti meg az életünket, de nem is teszi lehetővé a tudományok eredményeinek a felhasználását, csupán ahhoz kell ragaszkodnunk, hogy az egyes tudományok az eredmények közlésekor mindig pontosan mondják el azt is, *hogy milyen oldalról, milyen célból és milyen eszközökkel* vizsgálták a korrupciót és szerezték meg eredményeiket. Addig is, amíg ezeket a gondolatokat a korrupció fogalmának elemzésénél fölhasználnánk, azonnal szögezzük le, hogy nekünk most az etikán, sőt, azon belül is hangsúlyosan a *rendvédelmi szaktikán* belül kell vizsgálódnunk: a rendvédelmi munkában előforduló korrupciós jelenségeket kell elemeznünk, azok okait, következményeit és visszaszorításuk lehetőségeit kell kutatnunk.

Az etika tudományának sajátos látásmódja már a tárgy megjelölésekor, a korrupció fogalmának megragadásakor megmutatkozik. A rendőri etika szempontjaiból vizsgálódva számunkra valószínűleg a jogi szabályozás (a tételes jog) korrupció-megközelítése, korrupció-értelmezése volna a legfontosabb és legtanulságosabb. Azt már láttuk, hogy a jogi szabályokban nem találjuk meg a korrupció általános fogalmát – a jog differenciáltan, néhány típusra, alesetre összpontosítva foglalkozik a korrupcióval: „vesztegetés”, „hűtlen kezelés”, „hatalommal, befolyással való visszaélés” stb. Az etika tudományai számára – mely köztudottan az erkölcsi megítélés mozgásterét járja be – ez a megközelítés túlságosan szűkre szabott, széttagolt, hiányos, hézagos. Az erkölcsi megítélés a korrupciónak egy sor olyan változatával is foglalkozik, amelyet a jog figyelemre sem méltat (sőt, akár hallgatólagosan meg is enged, hiszen „mindent szabad, ami nem tilos”). Érdemes itt egy pillanatra megállnunk, és elgondolkoznunk: vajon a szigorú jog miért engedékenyebb a korrupció bizonyos eseteivel szemben, mint az erkölcs? Mert engedékenyebb, az kétségtelen, hiszen ugyan ki hallott már olyat, hogy törvény elé idéztek volna például egy asszonyt csupán azért, mert a férje főnökével sokkal kedvesebb volt, mint amennyire valójában kedvelte, vagy a tudományos kutatót, mert elsősorban anyagi előnyökre és nem tudományos eredményekre törekedve pályázott és használt föl egy ösztöndíjat? Ezekben az esetekben az erkölcs elmarasztal, a jog nem. E példák is szemléltetik, hogy az erkölcs véleményt mond ott is, ahol a törvény hallgat. Az eltérés oka nyilvánvaló: a törvény csak cselekedetek ellen léphet fel, amelyeknél a közérdek sérelme tárgyszerűen, minden kétséget kizáróan bizonyítható. (A jog részéről ez az „önkorlátozás” nagyon is indokolt, hiszen az elmarasztalás szigorú büntetést von maga után.) A bizonyításhoz pedig többnyire konkrét, rögzíthető, bemutatható,

elrakható bizonyítékok kellene. Gondoljuk meg, mit kezdene a jog az előbb említett esetekkel! Nyilvánvaló, hogy a jog számára a munkatársak személyes véleménye (XY-t első sorban a pályázati pénz érdekli, és nem a tudományos feladat; vagy hogy Z fizetésemelését inkább a felesége érdemelte ki és nem ő maga) nem bizonyíték. Az erkölcsi minősítéshez viszont nincs szükség tárgyyszerű bizonyításra és bizonyítékokra. Erkölcsi síkon ugyanis a közvélemény és a saját lelkiismeretünk előtt vizsgálunk. Ugyan mi lehet rejtve e két „mindent látó bíróság” előtt? Miért kéne XY-ról még külön is bizonyítani azt, hogy nagyon anyagi, ha egyszer a környezete így gondolja ezt róla? Megszületett róla a vélemény, és kész – ennyiből áll a környezet erkölcsi ítélete. Ennek alapján külön büntetést nem is igen kap XY, a büntetés csupán abból áll, ami ebből a véleményből a munkatársak viselkedésében, szavaiban, gesztusaiban megnyilvánul. Az erkölcsi megítélés belső oldala pedig a lelkiismeretünk szava: amikor bánt saját viselkedésünk, amikor szenvedünk saját gyengeségeink láttán. Nyilvánvaló, hogy saját lelkiismeretünk előtt is hiába alakoskodunk.

Szociológiai definíció

A korrupció fogalmát első lépésként egy szociológus, *Hankiss Elemér* igényes és szellemes, bár lassan már két évtizede készült elméleti elemzésére támaszkodva vesszük szemügyre. Hankiss rámutat arra, hogy a korrupció fogalmát különböző szerzők másként és másként határozzák meg: a társadalomtudományoknak nincs egységesen elfogadott meghatározása a korrupciónak.

1. A korrupciót a szakirodalom általában túlságosan is szűken határozza meg. Sokan csak azt tartják korrupciónak, amikor egy közhivatalnok a maga döntési jogát nem a közérdek, hanem saját magánérdeke javára gyakorolja. 2. Tágabb és számunkra elfogadhatóbb ... definíció, amely szerint korrump aktust követ el mindenki, aki – közvetlen vagy közvetett önérdékből – megszegi a közösségi együttélés egy vagy több olyan szabályrendszerét, amelynek érvényesítéséért ő a felelős. 3. Minthogy azonban – ha jobban meggondoljuk – valamennyi idevágó szabályrendszer a társadalom rendelkezésére álló javak elosztását, cseréjét, körforgását szabályozza, egy lépéssel továbbmenve a korrupciót a továbbiakban egyszerűen a javak társadalmi elosztásának torzulásaként definiáljuk majd. Végül összegzi eddigi gondolatmenetét: 4. A korrupció olyan aktus, amelynek során a javak társadalmilag rögzített elosztási rendjét egy elosztásért felelős személy valaki javára megsérti, s ezért a kedvezményezettől valamilyen ellenszolgáltatást kap vagy legalábbis vár cserébe.⁶ A 4. számú definíciót a szakirodalom azóta is a korrupció klasszikus definíciójaként emlegeti, mi értelemszerűen a korrupció klasszikus szociológiai definíciójaként kezeljük.

6 A korrupció klasszikus szociológiai definíciójához két további megjegyzés kívánkozik: Arra a tartalmi elemre már a latin jelentés elemzésekor felfigyelhettünk, hogy a korrupció nem rosszaságot, hanem megromlást, elromlást jelent, továbbá nem önmagunktól megromlást, hanem valaki más hatására megromlást jelent. Másként szólva a korrupció legalább kétszereplős ügylet, megromtó és megromtott kapcsolata; és a megromtás azt is jelenti, hogy aki megromtatik, az valamit föl ad a megromtója hatására, valami olyat, amit

egyébként önmagától nem adna föl: elveket, kötelességteljesítést, esküt stb. Az elvtelen ember tehát nem korrupt, csak elvtelen. Korrupt az, aki a meglévő elveit félretolja valamilyen ráhatásra: adomány, ígélet (talán fenyegetés is?). Az antiszociális személyiségű bűnöző nem korrupt: nem kellett rávenni őt a törvénysértésre, teszi ő azt magától. A törvény útjáról letéritett ember a korrupt. Ugyanakkor az elvtelen hivatalnok már korrupt, ha visszaél hivatali hatáskörével, hiszen – bár saját elvei nem voltak, de minthogy hivatalt vállalt, esküt tett – hivatali esküjét, hivatali kötelességeit adja föl, szegi meg a csábítás hatására. A szociológiai megközelítés szerint tehát azoknak a cselekedeteknek, amelyeket korrupciónak nevezünk, közös a szerkezete, tartalma, külső és belső viszonyrendszere, és mindezt együtt adja a korrupció általános fogalmának tartalmát. Erre a szerkezetre mutat rá Hankiss 4.-ként idézett definíciója. Ezt Kránitz is az egyedi korrupciós aktusok általános érvényű, jó definíciójának tartja.⁷

Tömegjelenségként terjed

Második megjegyzésünk Kránitz Mariann idézett gondolatához kapcsolódik. Ő jogosan hívja fel a figyelmet arra, hogy az egyedi korrupciós események mellett fontos a korrupciós események sokaságának együttes alakulása és hatása is, s ezért be kell vonni a vizsgálódásba a korrupciót mint társadalmi tömegjelenséget is. Kránitz olyan korrupciódefiniációt igényel, amelyben az egyedi korrupciós események mellett a korrupció mint tömegjelenség is helyet kap. A tömegjelenségként fellépő korrupció rendkívül gyorsan terjed, nehezen fedezhető fel, az egyik oldalról (a résztvevők szemszögéből) nézve kis befektetéssel nagy előnyöket ígérő és biztosító művelet, a másik oldalról (a károsultak és a társadalom szemszögéből) nézve hatása mind a személyiségre, mind a társadalomra nézve rendkívül pusztító, következményei akár katasztrófálissá is válhatnak. A korrupciónak ezek a társadalmi méretű megnyilvánulásai valóban nagyon fontosak, további gondolatmenetünkben is nagy jelentőséget kapnak.

Nem találok nyomát annak, hogy Kránitz Mariann idézett gondolatai a szakmában visszhangra találtak volna, pedig megérdemelnék, hiszen ő a korrupció mint tömegjelenség előtérbe állításával a korrupció szociálpszichológiai és kriminológiai értelmezését próbálja a figyelem középpontjába állítani⁸, ami két előnnyel jár. Egyrészt felhívja a figyelmet a korrupció társadalmi veszélyességére, hiszen az igazi veszély a tömegjelenség sajátosságaiiban és következményeiben rejlik: ragályos, szokássá válhat, a normális szabályozó rendszerek működését lehetetlenné teszi stb. Másrészt csupán egy lépés választja el egy igen figyelemre méltó későbbi álláspont megfogalmazásától, amely arra a kérdésre ad választ, hogy mi teheti a korrupciót tömegjelenséggé, mitől fertőző, mitől ilyen szívós a korrupció. Ez az álláspont azt hangsúlyozza, hogy a korrupció lényege nem a kötelességszegés, nem a hibás cselekedet, hanem az a belső szándék, motiváció, amely a korrupt cselekedetekre indít, amely a korrupt cselekedetek „lelke”, közös gyökere. Ezen elmélet kifejtője egy rendvédelmi etikával foglalkozó angol szerző, *John Kleinig*.⁸

Kleinig a korrupció lényegét, fogalmát keresve szintén több definíciót vizsgál meg. Számkunkra ez a definícióelemzés azért lehet különösen érdekes, mert ő elsősorban a rendőri kor-

rupció fogalma után kutat. A következő definíciókat idézi: McMullah szerint: „A közhivatalnok korrump, ha pénzt fogad el azért, hogy megtegyen valamit, amit egyébként is kötelessége megtenni, kötelessége szerint nem lenne szabad megtennie, vagy hogy nem megfelelő értelmű döntéseket hozzon.” Cohen–Feldberg: „A korrupció javak vagy szolgáltatások elfogadásával jár azért, hogy elvégezze vagy elmulassza a kötelességét, amely munkájának természetes része.” Goldstein: „... Rendőri korrupción értjük, amikor a rendőr visszaél a hatalmával olyan módon, amely saját vagy mások személyes előnyét szolgálja.”⁹

Kleinig e három definícióból, illetve azoknak a rendőri munkára alkalmazásából az alábbi következtetéseket vonja le. Egyik definíció sem tesz egyenlőséget a rendőri korrupció és a rendőri szabálysértés, a rendőri deviancia közé. E definíciók (illetve használóik) a deviancia olyan formáival is számolnak, amelyek nem tartoznak a korrupcióhoz (pl. kényszerítő eszközök alkalmazása vallomás kicsikarásához; jogtalan bírságolás; brutalitás; hamis tanúvallomás; italozás, elalvás vagy szex szolgálat alatt stb.). A korrupciót mindhárom definíció a rendőri hatalom gyakorlásával hozza összefüggésbe, melyet valamilyen anyagi előny megszerzése vagy ígérete mozgat. Az első két definíció azt mutatja, hogy a korrupció nem a hatalommal visszaélést, a hatalom hibás használatát jelenti, hiszen korrupción értjük azt az esetet is, amikor a rendőr szabályszerűen látja el ugyan a feladatát, de ezt külön juttatásért vagy annak reményében teszi. Itt érzi Kleinig az ugrópontot, hogy túlléphessen a szokásos definíciók nehézségein. Felismerése egyszerű: a korrupció lényege már a cselekvés szándékában, indítékában is fellelhető.

Kleinig végül a következő definíciót javasolja. „A rendőrök korrupciót követnek el, ha a hatalom alkalmazásakor vagy az alkalmazás elmaradásakor elsősorban jövőbeli egyéni vagy kapitánysági vagy testületi előny eléréseért cselekszenek.”¹⁰ Ez Kleinig szerint (is) nagyon radikális definíció, mivel egy sor olyan cselekedetet is a korrupció minősítése alá von, amelyeket eddig soha nem tekintettek annak. Például ha az ember csupán személyes előnyökért teljesíti a kötelességét (túlórázik, a kis feladatokat elhanyagolja a nagyokért). „Mégis, ezeket a cselekedeteket a korrupció motívumai ösztönzik, és a korrupcióval azonos – nyilvánvalóan fokozott veszélyt jelentő – morális kategóriába tartoznak.”¹¹

Kleinig szerint a korrupció fogalma körüli eddigi viták hibája, hogy azok szinte mindig a korrump cselekvési formákra összpontosítottak, holott a korrupció elsősorban a motiváció problémája. Igaz, hogy a motiváció gyakran deviáns cselekedetben testesül meg, de ennek nem kell feltétlenül így lennie. Ebben az értelemben a korrupció etikai probléma, még mielőtt jogi vagy adminisztratív probléma lenne. Csakis azért válik jogi vagy adminisztratív problémává, mert gyakran deviáns cselekedetben jelentkezik. És Kleinignek a lényegyet tekintve igaza van. A korrupciónak az általa felmutatott „mély”, lelki gyökerei, történései, előfeltételei alapvetően új mozzanatokat tartalmaznak az eddigi korrupció-értelmezésekhez képest, és valóban nélkülözhetetlenek a korrupció természetének megértéséhez. (Abban azonban nem értünk egyet Kleiniggel, hogy az ő definíciója „jobb”-ként fölváltaná a korábbi „rosszabb” definíciókat, inkább úgy értelmezzük Kleinig eredményeit, hogy az etika nézőpontjából újdonságként megfogalmazott definícióval egészítette ki az egyéb tudományok eddigi definícióit.)

Kleinig etikai korrupcióértelmezésének az a legfontosabb – és valljuk be, kissé félelmetes – újdonsága, hogy nemcsak a kétszereplős (vesztegető és vesztegetett) ügyleteket tekinti

TANULMÁNY

korruptciónak, hanem azokat az egyéni döntéseket is, amikor az egyén a közösséggel szembeni kötelezettségeit szűkebb egyéni vagy csoportérdek miatt háttérbe szorítja. Ha nagyobb fizetség reményében gyorsabban, de hanyagabban végzem a munkámat; ha az előmenetel érdekében nem figyelmeztetem munkahelyi főnökömet a melléfogásaira; ha a „mundér becsülete” érdekében segíték „elkenni” kollégám törvénysértését (pedig hány pályaelhagyási eset mögött lappanganak testületileg eltitkolt törvénysértések!), vagyis valahányszor kicsinyes érdekek miatt hanyagolom el a nagyobb közösség iránti kötelezéseimet: korrupt vagyok. Az másodlagos kérdés, hogy a kicsinyes előnyt vajon egy másik személy, vagy az élet természetes rendje „fizeti meg” nekem. Korrupt döntést hoztam, mert egyéni előnyökért eladtam köteleiséget. Kemény álláspont ez, de mély, és igaz! És az erkölcsi szabályozásnak, az etikai vizsgálódásnak pontosan erre van szüksége. Nekem ezután már hiába mondogatják, hogy a korruptió cselekményeket nagyon nehéz tetten érni, leleplezni; hiszen általában pontosan tudom, hogy mikor hanyagolom el mások iránti kötelezéseimet egyéni érdekből, mikor próbálok „kiskapu”-t találni. És az ilyen esetekben mátol kezdve mindig hallani fogom Kleinig tárgyilagos hangját: „Korrupt! Korrupt!” És tudom, hogy igaza van.

A motivációk kialakulása

Ha elfogadjuk Kleinig nézetét: a korruptió elsősorban eltorzult erkölcsi motivációjában tér el a nem korrupt magatartástól, akkor érdemes alaposabban megvizsgálni a motivációk kialakulásának a kérdését is. Honnan van az egyén erkölcsi értékrendje? E témában érdekes vizsgálat sorozatot végzett egy amerikai pszichológus, *L. Kohlberg*.¹² Munkátsaival 75 felnőtté váló ifjú erkölcsi fejlődését kísérte nyomon több évtizeden keresztül.

Az egyén erkölcsi fejlődése (L. Kohlberg alapján)		
Fő szintek neve	Alsintek sorszama	Uralkodó erkölcsi motívumok
Prekonvencionális:	1.	az egyént érő jutalom és büntetés
	2.	az egyént érő előny és hátrány
Konvencionális:	3.	a közösség tetszése (jó fiú/lány akar lenni)
	4.	a közösség szolgálata, kötelesség
Posztkonvencionális:	5.	betartja a törvényes rendet, de csak annyira érzi kötelezőnek, mint egy önként vállalt szerződést
	6.	autonóm erkölcsiség (egyetemes értékeket vall, és ezeket saját meggyőződésésként követi)

Évenként, kétévenként megismételt alapos kérdőíven és interjú vizsgáldással arra a kérdésre szeretett volna választ kapni, hogy az egyén erkölcsi fejlődésének vannak-e jellegzetes szakaszai, küszöbei, szabályszerűségei. Vizsgálatainak eredményeként megállapíthatta, hogy a vizsgált személyek felénél az erkölcsi fejlődés folyamata egységes sémába foglalható. A séma a vizsgálat eredményéből konkrétan azt ábrázolja, hogy az egyén erkölcsi értékrendje az élet során több ízben megváltozik, hol elsősorban az őt érő jutalmak és büntetések, hol elsősorban a kötelességteljesítés vágya, hol pedig az egyetemes erkölcsi eszmények irányítják az erkölcsi kérdésekben hozott döntéseit. A sok egyén tanulmányozása alapján Kohlberg az erkölcsi beállítottság hat különböző típusát (szintjét) tudta megkülönböztetni, s megállapította, hogy ezek csak szigorúan meghatározott sorrendben alakulhatnak ki az emberben. A hat szintet a hasonlóságuk alapján kettesével három fő szintbe lehet sorolni. Az eredményeket bemutató kohlbergi táblázatot erősen leegyszerűsítve szoktam bemutatni a hallgatóknak.

Kohlberg azt figyelte meg, hogy az erkölcsi beállítottság itt felsorolt típusainak (szintek) kialakulási sorrendje szigorúan kötött, de a változás sebessége egyénenként eltérő lehet. A legérdekesebb és a legfontosabb megfigyelése szerint nem minden egyén esik át mind a hat szinten, ugyanis az erkölcsi érés bármelyik szinten befejeződhet. Ennek megfelelően a felnőtt lakosságban is találunk az 1., a 2., az 5. stb. erkölcsi beállítottsági típus szerint élő, gondolkodó és viselkedő embereket. Vagyis Kohlberg szintjei egyúttal a felnőtt lakosság erkölcsi motívációjának alapvető típusai is.

Gondoljuk át, hogy a korrupció kérdéséhez milyen tanulságokat kínálnak Kohlberg eredményei. 1. Megállapíthatjuk, hogy az 1–4. szintek követői elvileg korrupcióval fertőzhetőek. Az 1–2. szint egyértelműen az egyéni motivációt állítja az erkölcsi értékrend középpontjába, az ilyen ember saját érdekei szerint dönt és cselekszik. Mindenkor hajlamos a korrupcióra, ha környezetének jutalmazó-büntető hatásrendszere erre bátorítja, és személyes előnyöket remélhet tőle. Az ilyen gondolkodásmódú embert a következő eszközök tarthatják távol a korrupciótól: ha az a tekintély, akinek a jutalmazó és büntető hatalmát az egyén respektálja, következetes és szigorúan elítéli és bünteti is a korrupciót; általában pedig a feltételek olyan alakítása, hogy a korrump cselekedet több hátránnyal fenyegetsen, mint amennyi előnyt ígér. Az első két szint követői ezekre a motívumokra fogékonyak, ezekkel lehet hatni rájuk. A 3–4. szint egyéne a közösség tetszését akarja elnyerni, illetve annak érdekét igyekszik szolgálni. Számára az a kulcskérdés, hogy közössége hogyan viszonyul a korrupcióhoz. Ha a közösség elítéli azt, ha nyilvánvaló a korrupció közösségellenessége, akkor ő is kerülni fogja azt. Ha azonban a közösség cinikus összekacsintással napirendre tér a korrump szokások fölött, esetleg akár kultiválja is azokat, evvel kifejezetten korrupcióra készíteti a 3–4. szint tagját.¹⁴ A 4. szint emberét mélyen érinti, ha átlátja a korrupció közösségpusztító hatását. Neki már érdemes elmagyarázni a korrupció pusztító, rohasztó, közveszélyes hatásmechanizmusait. Ha átlátja ezeket, elutasítja a korrupciót. Az 5–6. szint tagja számára elvi alapon idegen és visszataszító a korrupció – az első leginkább törvénysértést lát benne, és ezért, a második főként a saját „szívügye”-ként vállalt egyetemes emberi értékek sérelmét látja benne, és azért ítéli el, utasítja el és lép föl ellene.

Vessünk ismét egy pillantást a denveri rendőr beszámolójára, vajon összhangban van-e a korrupciós jelenségekről szóló panasa a korrupciónak általunk hosszasan vizsgált etikai fogalmával. Nyugodt lélekkel állíthatjuk, hogy igen. A fiatal rendőr pontosan a testület korrupt légkörét kifogásolja, amely korrumpálódást vár el az újoncoktól is: egyéni sérelemként éli át a betörés folyamatát, amikor akarata ellenére megtörik a tisztességét; érzi a korrumpálódás fokozatos elhatalmasodását az egyénen („a lejtőn nincs megállás”); és pontosan látja e korrumpálódás szakmaellenességét. Ő a korrupciónak pontosan arról az erkölcsi, lelki folyamatáról ad szemléletes leírást, amelyre Kleinig a definícióját építette.

Erdős István

Jegyzetek

- 1. Stern, Mort:** What Makes a Policeman go Wrong? In: *J. of Crim. Law, Criminology and Police Sci.* 1962. márc. 98–99. oldal (magyarul: *Etika szöveggyűjtemény RTF.* Szerk.: dr. Valcsicsák Imre. Rejtjel Kiadó Bp. 1995, 57–59. oldal)
- 2. Hankiss Elemér:** A korrupció. In: Hankiss E.: *Társadalmi csapdák. Diagnózisok.* Magvető, 1983, 77–78. oldal
- 3. Györkösy Alajos:** *Latin–magyar szótár,* Budapest, Akadémia Kiadó 1984, 141. oldal
- 4. Uo.** 143. oldal
- 5. Kránitz Mariann:** Korrupció – szervezett bűnözés. 82. oldal In: *Kriminológiai és Kriminálisztikai évkönyv,* 1995, 82–113. oldal
- 6. Hankiss Elemér:** A korrupció. In: Hankiss E.: *Társadalmi csapdák. Diagnózisok.* Magvető, 1983, 88–89. oldal
- 7. Kránitz Mariann:** A korrupció. *BM Könyvkiadó,* 1986, 36. oldal
- 8. Bár gondolatmenetünket kissé megbontja, mégis itt kell megjegyeznem, hogy Kránitz Mariann eredményeiben én nem az újabb és jobb korrupciódefiníció megfogalmazását látom, hanem inkább a korrupció újabb oldalról, újabb tudományos nézőpontjából történő definiálását és elemzését. Az eredmény ugyanaz, és ezt nagyra értékelem, csupán az értelmezésünk különbözik kissé egymástól.**
- 9. Kleinig, John:** *The Ethics of Policing.* Cambridge Univ. Press, 1995
- 10. Uo.** 348–349. oldal
- 11. Uo.** 350. oldal
- 12. Uo.** 351. oldal
- 13. Kohlberg, L.:** A gyermek mint erkölcsfilozófus. In: *Etika szöveggyűjtemény RTF.* Szerk.: dr. Valcsicsák Imre. Rejtjel Kiadó, Bp. 1995, 42–44. oldal
- 14. Kleinig úgy látja, hogy a rendőri korrupcióért súlyos felelősség terheli a testületet, a testületi „közgondolkodást”. Súlyos problémaként szól a „rendőri cinizmus” mint közös gondolkodásmód kialakulásáról és kialakításáról.**

Európai mérce

*A büntetés-végrehajtási jogharmonizáció gyakorlata**

Napjainkban már közismert, hogy a bűnözés elleni küzdelemnek elvitathatatlanul szerves részei a büntető felelősségre vonás folyamatában, a tágabb értelemben vett büntetőeljárásban, a büntetések és büntetőjogi intézkedések, az őrizet és az előzetes letartóztatás, valamint a hozzájuk kapcsolódó járulékos feladatok. A bűnelkövetéstől az utógondozás befejezéséig, sőt végső soron a bűnügyi nyilvántartásból való törlésig tartó folyamatot mint egységes egészet kell vizsgálni. Különösen szem előtt kell tartani mindezt egy új, az eddigőtől eltérő büntetőeljárás, új büntetőeljárási törvény alkotásának időszakában. A végrehajtás maga a megvalósulás, így ennek elhanyagolása a büntető igazságszolgáltatásban is hiábavalóvá teheti e törekvéseket. Ezért jogi szakvizsga tárgya a büntetés-végrehajtási jog, az egyetemeken kötelező tantárgy, a nyári nemzetközi jogakadémia előadásai között is előkelő helyen szerepelt, sőt önálló büntetés-végrehajtási szekció is van, amelyben a hallgatók a legnagyobb létszámban vesznek részt, immár második alkalommal.

A jogállamiságból fakadó követelmények teljesítése hazánkban a nemzetközi egyezményekhez történő csatlakozással szükségyszerűen eredményezte az általánosan elfogadott nemzetközi anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási jogi alapelveknek, rendelkezéseknek a hazai jogszabályokban történő megjelenését, a jogalkalmazási gyakorlatban való tükröződését. Ne gondoljunk azonban valami „egyenjogra”, közös törvényre. A nemzeti és történelmi sa-

játosságok tapintatos figyelembevételével történik a jogharmonizáció. Ahogy nincs Európában egységes büntetőeljárási jog, ugyanúgy nincs egységes büntetés-végrehajtási jog sem. Más kérdés, hogy az egyezményeket betartják. Az európai modell – a nemzeti sajátosságok figyelembevételével – költségkímélő, de hatékony megoldásokkal adaptálható. A nemzetközi egybevetésből levonható olyan következtetés is, hogy a magyar jogi kultúra alapvonásaiban nem-

*A III. Nemzetközi Nyári Jogakadémia büntetés-végrehajtási szekciójában 1997. augusztus 29-én, Kecskeméten elhangzott előadás alapján írt tanulmány

csak megegyezik a nemzetközi kultúrával, hanem pozitív meglepetéseket is tartalmaz a nyugati államok számára. S ez igaz büntetés-végrehajtási jogunkra is. A büntetés-végrehajtás alapvető rendelkezései is változnak majd, összhangban a büntető anyagi és eljárásjog szabályainak változásaival. Ennek törvényi megvalósulását azonban mindenképpen ajánlatos lenne megvárni. A hatályos szabályozást az Európa Tanács ajánlásaival általában véve összhangban lévőnek tartják az Európa Tanács szakértői. A rendszerváltozás óta napjainkig történt emberi jogi szabályozás és gyakorlat értékelése előtt előre kell bocsátani erről a szakterületről szólva, hogy a büntető felelősségre vonás a társadalomra legveszélyesebb normasértésként történik, ezért a hatékonyság és a törvényesség kérdései e területen jelentkeznek a legélesebben. A többi ember, az egész társadalom védelme érdekében a szabályszegőket felelősségre kell vonni, de velük szemben törvényesen, a jogállamiság követelményeinek megfelelően kell végrehajtani a bíróság által kiszabott vagy alkalmazott büntetőjogi szankciót és a súlyosabb jogkorlátozással járó büntetőeljárási kényszerintézkedéseket.

A büntetés-végrehajtás (szankció-végrehajtás) csak akkor tudja betölteni társadalmi szerepét, ha a büntetőjogi szankciót érvényesíti. Azaz kompetensnek kell lennie; megfelelni a saját tevékenysége szabta előírásoknak. Az uniós csatlakozás sem eredményez több előírást, mint amennyi a nemzetközi egyezményekben és az adott ország hatályos jogszabályaiban van. A büntetés-végrehajtás jelenti a büntetőjogi szankció, a büntetőeljárás-jogi kényszerintézkedés, valamint a törvényben meghatározott járulékos feladatok tartalmát képező ideiglenes és arányos jogfosztás gyakorlati

megvalósulását. Amint büntetés, intézkedés, azaz szankció nélkül nincs büntetőjog, büntetés-végrehajtás nélkül nincs tényleges büntető felelősségre vonás. A büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének színvonalától, jogszerűségétől jelentős mértékben függ a büntetési cél elérése.

A büntetőeljárás folyamatában egymáshoz szorosan kapcsolódó szakaszokról van szó, amelyek közül bármelyik szerepének – így a büntetés végrehajtásának is – elhanyagolása, továbbá a kapcsolódás lazulása a többi szakasz és az egész folyamat határfokát rontja. Mit ér a sikeres és gyors *nyomozás*, a nevelő hatást is elérni képes *bírósági tárgyalás*, ha a kiszabott büntetést nem vagy nem megfelelően hajtják végre, ha az elítelt nem részesül további pozitív ráhatásban a büntetés végrehajtása alatt, ha nem kap segítséget a társadalomba való beilleszkedéshez? *„Hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson”* – fogalmazott már a múlt század első felében *Deák Ferenc* tisztii ügyészként.

Az elítelt jogállása

A jogfosztás, illetve jogkorlátozás mértékét a szankciók tartalma adja. Mivel az alapvető jogok korlátozásáról van szó – még ha maga az állam részéről és törvény alapján is –, messzemenő védelmet kell nyújtani az esetleges visszaélésekkel szemben. Ezt követeli meg a személyiség és általában az emberi jogok megnövekedett jelentősége. Az általános állampolgári jogi helyzetben bekövetkező változásnak a mértéke a büntetés-végrehajtási jogi hely-

zet tartalma. Az elítéltek jogállása egyébként kifejezésre juttatja az egész büntetés-végrehajtási rendszer lényegét, egyik szintjelzője ezen a területen a jogállamiságnak. A fogvatartott jogainak elismerése sine qua non előfeltétele, mintegy kiindulópontja minden akciónak, amely megkísérlti reszocializálásának, más kifejezéssel élve: integrálásának elérését. Az elítéltek jogainak biztosításával és a hatékonysághoz szükséges mértékű differenciált kötelesek teljesítésének következetes megkövetelésével lehet tökéletes összhang a büntetés-végrehajtási rendszer tartalmi jellegzetességeit tükröző, az elítéltek jogi helyzetére vonatkozó rendelkezések, valamint a büntetési célok között. A büntetés hatékonyságának feltételei közé tartozik, hogy a büntetéssel összefüggő negatív hatásokat kizárják vagy a lehető legkisebb mértékre korlátozzák. Éppen ezért az állampolgári jogokat is csak olyan mértékben szabad korlátozni, amilyenben az elkerülhetetlen, s ez a jogkorlátozás – természetesen a törvényben érintett jogok tételes felsorolásával, miként ez Magyarországon jelenleg legtökéletesebben a szabadságvesztés végrehajtása vonatkozásában van – nem haladhatja meg azokat a határokat, amelyek a kiszabott büntetés igazságos végrehajtásához szükségesek.

A többi fő és mellékbüntetés végrehajtásának szabályozása minden bizonnyal a büntető anyagi és eljárási jog szabályozásának változását követően, harmonizációs (de a végrehajtás központi irányítása és szervezeti szempontból is komoly) változáson megy keresztül, illetve kell hogy keresztül menjen. Az ezredfordulón és a büntető anyagi jog, a büntetőeljárási jog és a büntetés-végrehajtási jog koncepciója és szerkezete középpontjában – úgy a tettesre,

mint a sértettre nézve – az ember védelmének és tisztelétének kell állnia, illetve levelezhető egyben szabadságának korlátja is, amelyet csak annyiban gyakorolhat, amelynek tisztelben tartását csak annyiban igényelheti másoktól, amennyiben embertársainak ugyanolyan és ugyanúgy tisztelben tartandó szabadságába és jogaiba nem ütközik. A büntetési célokat is az emberre – mint individuumra és társadalmi lényre – tekintettel kell megfogalmazni. A büntetéshez az igazságosság (mint az egyenlő méltósággal és szabadsággal bíró emberek közti biztonság és béke megteremtésének és fenntartásának mértéke és eszköze) mellett szükség van egy közéleti és egy távolabbi célra is. A jövőben fontosnak tűnik jóvátételben részesíteni a jogaiban megsértettet, még ha csak oly módon is, hogy a büntetés jellege ne zárja ki a jóvátétel lehetőségét. Például a pénzbüntetésből, vagyonek Kobzásból, elkobzásból befolyt összegekből lehetne majd az áldozatok kártalanítására is fordítani, vagy ilyen célra alapokat képezni. A szabadságvesztés végrehajtásánál is olyan változások szervezése merül fel, amely az elítéltet a sértett kártalanítására is sarkallja. Ebben viszont a megfelelő elhelyezés, ellátás mellett a keresetet nyújtó munkával való foglalkoztatás feltételeit is meg kell teremteni.

Mint *A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések és bánásmód elleni nemzetközi egyezmény* részes államában, három évvel ezelőtt tett látogatást a nemzetközi egyezmény alapján és szerint működő, az egyezmény betartásán őrködő bizottság (CPT).

A CPT elismerte, hogy igen kétséges, lehet-e egyáltalán rendszeres lehetőséget nyújtani a foglyokkal való foglalkozásra, tekintettel az intézmények anyagi körül-

ményeire. Javaslatot tett többek között arra, hogy az előzetes letartóztatásban lévők számára lehetővé kell tenni a tanulást, a sportot, a munkában való részvételt vagy szakirányú elfoglaltságot. *„Legalább napi egy órányi szabad levegőn testmozgást úgyszintén lehetővé kell tenni.”* A bizottság általánosabb értelemben arra is rámutatott, hogy pártolendő lenne a rossz bánásmód megelőzésének szempontjából, ha *„az összes vizsgálati fogságban lévő személyt a börtönhatóságok által irányított és állományától felügyelt intézményekben tartanak őrizet alatt”*. Az új büntetőeljárás törvény tervezetéről ezt is olvashattuk már a sajtóban. Hangsúlyozta az emberi jogi kérdések megfelelő oktatásának alapvető fontosságát, valamint a megfelelő szakmai képzést, bármilyen, a rossz bánásmód megelőzését célzó stratégiához. Továbbá azt javasolta, hogy a rendőrtiszteket emlékeztessék arra: ne használjanak több erőszakot, mint amekkorára ténylegesen szükség van. *„Amikor végrehajtanak egy letartóztatást, s miután a személyeket őrizethe vették, nem lehet semmiféle indok utána őket ütni.”*

A büntetés-végrehajtás helyzetét, mód-szertanát befolyásolja, hogy megjelent a szervezett bűnözés hazánkban is. Káros már ennek további tagadása. Az ezzel kapcsolatos differenciálásra mindenkinek, így a büntetés-végrehajtásnak is fel kell készülnie. A szervezett bűnelkövetők más kezelésben részesülnek a világon mindenhol, mint a nem szervezett bűnelkövetők az előzetes letartóztatás és a szabadságvesztés végrehajtásának ideje alatt.

Eltérő a jogkorlátozás mértéke, azaz más a többiekéhez képest – bármennyire nem érti is meg ezt egy-két elméleti szakember –, s ez az eltérés *törvényi szabályozás szükségességét* veti fel. A további hall-

gatás a végrehajtás kérdéseiről a büntetés-végrehajtás nyakába kívánja zúdítani a felelősség minden súlyát, ami lényegében a társadalom tőlük való megvédését nehezíti meg. Igenis törvényi szabályozás szükséges az ilyen foglyok kapcsolattartása korlátozása tartalmáról, mélységéről, mértékéről, idejéről, fokozottabb őrzéséről és felügyeletéről, az ellenük való jogorvoslatról (megjegyzem, jelenleg ez a bírói szakra sem szabályozott), a kedvezményekről stb. Az ilyen mérvű jogkorlátozásról azonban, álláspontom szerint, a bíróságnak kellene már döntenie, legalábbis első alkalommal.

Bűnözés, bűnüldözés

A büntetés-végrehajtás helyzetét alapvetően befolyásolja, a jogharmonizáció megvalósításának ütemét meghatározza a bűnözés, a bűnüldözés helyzete is. Amennyit a bűnözés Európában 30 év alatt növekedett, ugyanannyit nőtt 6-7 év alatt Magyarországon. Ennek hatása van a lakosságra. A nyugat-európai államokban évtizedek óta rendszeresen növekszik a bűnözés. Angliában, Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Svédországban és Hollandiában 1950 és 1980 között megnégyszereződött a bűncselekmények száma. Az úgynevezett kétszereződési periódus ezekben az országokban kb. 15 év volt. Magyarországon az első megkétszereződési szakasz majdnem 21 évig tartott, 1971-től 1990 közepéig. A második alig öt évet vett igénybe. Megjegyzem, hogy nehezen hasonlíthatók össze az eltérő statisztikai adatszolgáltatások következtében is az egyes országok bűnözésére vonatkozó adatok. Kiemelhetjük, hogy Magyarország közepes fertőzöttségűnek tekinthető ebből a szempontból Európában, helyzete távolról sem a legrosszabb.

Az elmúlt hét évben 16 olyan jogszabály egészítette ki vagy módosította a Btk.-t, amely törvényi tényállásokat helyezett hatályon kívül vagy változtatott meg, illetve újakat alakított ki, tehát hatással volt a bűnügyi statisztika adatainak alakulására. A legtöbb új tényállás jelentéktelen mennyiségben szerepel még a statisztikában. Hazánkban az ismertté vált bűnelkövetők száma 0,9%-kal nőtt, 1996-ban 122 226 volt. Az ismeretlenül maradt bűnelkövetők számát tekintve a növekedés 23,9%. Az összбүнözésen belül a legjelentősebb kategória a *vagyon elleni бүнözés* 78,4%-kal. Az általuk okozott kár 1996-ban 36,2%-kal nőtt az előző évhez képest (62,4 milliárdról 85 milliárdra). A befejezett emberölések számának emelkedése 1977-hez viszonyítva 33%-os emelkedést mutat, 1991-től hirtelen 46%-os. Jelenleg a jogi szabályok okozta változás azt a látszatot kelti, mintha csökkent volna a visszaeső bűnelkövetés.

Meg kell jegyezni, hogy a bűnmegelőzés és a бүнözés elleni küzdelem mennyire nem ráfizetéses egyetlen társadalomnak sem, azt bizonyítja az a tény, hogy ha sikerül a бүнözést csökkenteni, az általa okozott kárt mérsékelni, abban jelentős anyagi megtakarítások is jelentkeznek, nem szólva a megelőzés költségeinek csökkentéséről, a nagyobb biztonsági követelmények okozta többletköltségek csökkentéséről. Ezek az adatok nem szűrőpóbaszerűek, nem holmi egyéni kutatás koncepciója által befolyásoltak. A hamis adatok ugyanis ostoba hibák elkövetését okozhatják, sőt gátját jelentik az igaz adatok befogadásának is, mintegy kiszorítják azokat. Csak akkor oldhatjuk meg a valóság, a gyakorlat problémáit, ha valós adatokkal rendelkezünk.

A közvélemény a бүнözésre válaszként súlyos, kemény szankciókat igényel, és бүн-

tetési rendszerünkben a szabadságvesztés a legsúlyosabb büntetés. A múlt század végén Balogh Jenő nem győzte elégszer hangsúlyozni, hogy a бörtönügy kérdése nem humanitárius, hanem igazságszolgáltatási és büntetőpolitikai kérdés. „*A бörtönök rendezetlen állapotában a közbiztonságra, magára a társadalomra és államra óriási veszélyek leselkednek, mert a szabadságvesztés, ha nem kellően hajtatik végre, alig más, mint gonosztevők iskolája*” – írta 1888-ban megjelent művében. Igazat adott Livingstone-nak, midőn azt mondta, hogy a szabadságvesztés-büntetések végrehajtására rendelt intézetek szerkezetétől és igazgatásától függ az egész büntetőrendszer sikere.

Változatlanul cél a jövőben is joghátrány érvényesítése mellett a *reszocializáció*. Minden ötödik elítélt, akinek szabadságvesztés-büntetését meg kellett volna kezdenie, szabadlábban van. Ezen változtatni kellene a jogállami követelményekre is figyelemmel.

A szabadságvesztés végrehajtása alatt két ellentétes tendencia érvényesül. A szabadságelvonás hosszabb időtartamát igényelné a már rögzült személyi vonásokra figyelemmel a visszaesők nevelése, de a visszatartó hatás növelése is, ugyanakkor a hosszabb időtartam csökkenti az elítélt kapcsolatait a társadalommal és fokozza a prizonizációs veszélyeket is. A бörtönrendszerre vonatkozó elméleteket jelenleg két csoportba sorolják: *funkcionális* és *importációs* (a külső életből átvett aspektusok alapján álló) elméletre.

Adatok, tények, tendenciák

1996-ban csökkent a *fokozatváltoztatással* élés. A bv. bírák 699 elítélt fokozatát enyhítették, 37 elítéltét pedig szigorították. Helyeselhetően mintegy egyharmaddal

nőtt viszont az ügyészi részvétel a bv. bírák által e tárgyban tartott meghallgatáson (327). A jogharmonizáció szempontjából ezt pozitív irányú gyakorlatként kell elkönyvelnünk, hiszen a jogkorlátozás mértékéről, idejéről szóló döntésről van szó. Az ajánlások közé tartozik a bírói és ügyészi személyes meghallgatás.

Az *enyhébb végrehajtási szabályok* alkalmazása csökkent a börtön fokozatúaknál, nőtt a fogházasoknál. Több mint felével nőtt az ügyészi részvétel ezen a meghallgatáson is, aminek pozitív hatásaként csökkent az eredménytelen ügyészi fellebbezések száma. Éves viszonylatban csökkent az evsz. alkalmazásának megszüntetése is. Egyébként a bv. bíró *intézeti előterjesztésre* 65 fogházas, 229 börtön fokozatú; *elítelt* kérelmére 296 fogház fokozatú és 658 börtönös; *védő indítványára* egy fogház fokozatú és hat börtönben lévő esetben rendelte el az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását 1996-ban. *Ügyészi részvétel* 698 elítelt ügyében volt a bv. bírói meghallgatáson, kilenc ügyben a bv. bíró *tárgyalást* tartott. 1996-ban 22 fogház és 141 börtön fokozatú elítelt esetében szüntette meg a bv. bíró az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását. Hivatali visszavétel alapos gyanúja állapítható meg akkor, ha az elkövető a Bv. Szabályzatban vagy az ezen alapuló büntetés-végrehajtási igazgatói intézkedésben meghatározott előírások megszegésével engedélyezi az elítéltek eltávozását. A magánelzárás-fenyítést kiszabó határozatok száma fegyház fokozatban jelentősen nőtt (20%-kal), az előzetesen letartóztatottaké – bv. intézetben – ilyen arányban csökkent. Az ügyészi részvétel nőtt a meghallgatásokon, ennek egyik pozitív hatása, hogy kevesebb tárgyalást kellett tartani. 1996 folyamán fegyház foko-

zatban 570, börtön fokozatban 843, fogház fokozatban 8, előzetesen letartóztatottak esetében bv. intézetben 225, rendőrségi fogdában hét magánelzárás-fenyítést tartalmazó határozatot hoztak. Ez ellen fogvatartott 77 esetben eredményesen, 375 esetben eredménytelenül fellebbezett a bv. bíróhoz, védő 13 ügyben fellebbezett eredményesen. A bv. bíró által tartott meghallgatáson az ügyész 152 ügyben volt jelen. A bv. bíró nem meghallgatást, hanem tárgyalást 16 esetben tartott.

A bv. bíró a magánelzárást 328 esetben helybenhagyta, 8 esetben mellőzte, 81 esetben megváltoztatta. A bv. bírói határozatok elleni fellebbezések eredményeképpen 96 ügyben nem változott a határozat másodfokon, 19 ügyben igen.

A Bv. tvr. 42. § (6) bekezdésének a)–d) pontjai egyértelműen meghatározzák, hogy a magánelzárás alatt a fogvatartott mely jogainak gyakorlásában korlátozható. A levelezése például nem korlátozható, az az általános szabályok szerint folyhat. A biztonság érdekében célszerű a magánelzárást töltők leveleit minden esetben ellenőrizni, kivételt képez természetesen a hatóságokkal, a nemzetközi szervezetekkel és a védővel való levelezés.

A *feltételes szabadságra hocsátás* éves viszonylatban csökkent, az *ügyészi meghallgatás* nőtt. Ennek jogállami eredménye, hogy ezen a téren minden törvénysértést sikerült kiszűrni, megelőzni, ami szintén pozitív jogharmonizációs gyakorlatként könyvelhető el.

Az *átmeneti csoportba sorolás* kétségtelenül nagyobb mozgásteret biztosít az elítéltek számára. Nem tekinthető azonban olyan kötetlen hatósági őrizet nélküli foglalkoztatásnak, amelynek következtében az elítéltek a kijelölt munkahelyet önké-

nyes, szabad elhatározásukból engedély nélkül elhagyhatják (BH 1996/1/10. határozat). Megvalósul a fogolyszökés.

Eltérő jogi értelmezést eredményezett nem egy esetben a 2/1996. (IV. 21.) BM–IM–PM együttes rendeletnek a 4/1996. (II. 21.) BM–IM–PM együttes rendelettel történt módosítása a *megtérítendő elővezetési költségek* mértékéről. Végül is uralkodóvá vált az az álláspont, amely szerint ha mind az idézésre, mind az elővezetés elrendelésére az új jogszabály hatálybalépését megelőzően került sor, akkor az új költségtérítésre vonatkozó figyelmeztetésre nem volt lehetőség, ezért nem kötelezhető az elítélt a módosított rendeletben megállapított elővezetési költség megtérítésére.

Az 1997. január elsejei helyzet szerint egy év alatt 586-ról 999-re emelkedett a közérdekűmunka-büntetésüket töltők száma. Egy évvel korábban még nagyobb arányú – ötszörös – volt a növekedés, ami azt jelezte, egyre inkább felismerik a hasznosságát, igyekeznek megteremteni végrehajtásának feltételeit. Majdnem ilyen arányú növekedést mutat az átváltoztatási ügyészi indítványok, a bv. bírói meghallgatáson való ügyészi részvétel száma.

Az a körülmény, hogy az első munkahely kijelölését nem a Bv. tvr. II., hanem az V. fejezetében szabályozták, zavart, eltérést okozott a bv. bírói gyakorlatban a tekintetben, milyen formában történjék, van-e ellene jogorvoslatnak helye. Álláspontunk szerint amikor nincs kizáró rendelkezés, van helye fellebbezésnek.

Éves viszonylatban javult a *pénzhünte-
tés* végrehajtásának helyzete. 1996-ban a 893 660 601 forint előírásból 178 969 638 forint, az összelőírás 20,03%-a volt a hátralék. Egy évvel korábban – 1995. december 31-én – 748 014 633 forint összelőírásból

ennek 21,01%-a képezett hátralékot, lényegesen nagyobb összelőírás ellenére sikerült a hátralék arányát csökkenteni.

Megjegyezhető, hogy a befolyt összeg is nőtt az előző évihez képest (665 834 483 forint volt, míg 1995-ben 556 763 420 forint folyt be). Ha valahol a profiltisztítás kellemetlenségeket szüntet meg, ez az a terület. „*Veszélyes potenciális lehetőségnek tekinti az Állami Számvevőszék azt a gyakorlatot* – olvashattuk a Magyar Nemzet 1995. november tizedikei számában –, *hogy a bíróság hajtja végre a pénzhünte-
tést.*” Egy másik napilapban tette közzé egy alkotmányjogász – az Állami Számvevőszék vizsgálatára hivatkozva –, hogy nem alkotmányos megoldás, ha a bíróságok hajtják végre az anyagi büntetéseket. Az alkotmány módosításáról szóló 1997. évi LIX. törvény 10. §-a, a bíróságok szervezetről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény az igazgatási feladatoknak az Országos Igazságszolgáltatási Tanács hatáskörébe utalásával a végrehajtásra vonatkozó rendelkezések megfelelő átalakítását is szükségessé teszi. Igazságszolgáltatási igazgatásról van szó, amelyre nem vonatkozik a bírói függetlenség alapelve, amire az Alkotmánybíróság mutatott rá nem egy határozatában. Az elkülönítés szervezeti keretei megteremtődtek, következnek a hatásköri működési szabályok.

Éves viszonylatban csökkent a *jogfosztó mellékbüntetés* hatálya alatt állók száma. 1996. december 31-én 17 027 közügyektől, 101 foglalkozástól, 17 508 járművezetéstől eltiltott, 343 pedig kitiltott volt a 34 979 mellékbüntetés hatálya alatt álló személy közül.

Éves viszonylatban valamelyest nőtt a felnőtt korú pártfogó felügyelet hatálya alatt állók száma is, ez elsősorban a feltételes szabadságra bocsátott, továbbá a felfüg-

gesztett szabadságvesztésre ítélt pártfogoltak körében figyelhető meg. 1996. december 31-én összesen 4461-en álltak pártfogó felügyelet hatálya alatt álló az egy évvel korábbi 4107-tel szemben.

A pártfogói előterjesztések száma a pártfogoltak magatartási szabályszegése miatt kissé csökkent, az ügyész bv. bírói meghallgatáson való részvétele majdnem a duplájára nőtt az előző évihez képest, felére csökkent viszont az ügyészi indítvány elutasításának száma.

A pártfogó felügyelet intézménye nagyobb szerepet kell hogy kapjon a jövőben a harmonizáció jegyében. Várhatóan erősödik és bővül az utógondozás súlya. Itt lenne óriási szerepe a civil szervezeteknek. Több országban a pártfogók irányítják a civil szervezetek reszocializációs munkáját.

A büntetés-végrehajtási jog gyakorlásának harmonizációját is negatívan érinti az előzetesen letartóztatottak számának ala-

kulása, az eljárás elhúzódása. 1996. december 31-én a 4492 előzetesen letartóztatott (beleértve a nem jogerősen elítélteket is) közül 1292 ügyében az előzetes letartóztatás 6 hónapnál hosszabb ideje tartott a vizsgálat időpontjában. Az átlagosan mintegy 9500 jogerősen kiszabott szabadságvesztés-büntetését töltőhöz viszonyítva még mindig magas arányt (46,47%) jelentenek az ugyanabban az időpontban előzetes letartóztatásban lévő személyek.

1997 első félévében a bíróságok 4102 főnek rendelték el az előzetes letartóztatását. (Ez az erre tett ügyészi indítványok 93,2%-a.) Az előzetes letartóztatások 19,3%-a egy hónapon belül, 40,6%-a 1–3 hónap között, 26,3%-a 3–6 hónap között, 9,1%-a 6–9 hónap között, 3,1%-a 9–12 hónap között, 1,5%-a egy éven túl ért véget. Az utóbbiak száma az előző év azonos időszakához viszonyítva megháromszorozódott. Az előzetesen letartóztatottak összlet-

számába beleértendő nemcsak a bv. intézetben, hanem a rendőrségi fogdában a vizsgálat időpontjában fogva tartott előzetesek száma is. 333 főnek nyomozati szakban volt (vádemelés még nem történt) az ügye, 959-nek pedig bírósági szakban.

Egy évvel korábban, 1995. december 31-én, a 4229 előzetes közül hat hónapnál hosszabb ideje 138-nak volt nyomozati szakban az ügye, 1372-nek pedig bírósági szakban, összesen 1519-nek (35,71%). Tehát az előzetes letartóztatásban lévők száma növekedett, és valamelyest csökkent a hat hónapnál hosszabb ideje bírósági szakban előzetes letartóztatásban lévők száma, viszont a nyomozati szakban lévőké emelkedett.

Ha a fogvatartott kapcsolattartását akár a rendőrségi fogdán, akár a bv. intézetben a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozzák, az ilyen tartalmú rendelkezéssel szemben a Be. vonatkozó szabályai alapján jogorvoslatnak van helye.

A tolmács alkalmazása a védő magánügye, szabadon dönti el, hogy milyen célból, kit vesz igénybe. A Be.-nek a tolmács kizárására vonatkozó rendelkezései ez okból tehát nem alkalmazhatók, de nem is állnak fenn azok az okok ilyen magántolmácsolás esetében, amelyek a büntetőeljárásban való részvétel alkalmával az abból való kizárásra vezetnek. A tolmácsra nézve is irányadó azonban a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendeletnek a látogatásra vonatkozó 88. §-a, amelynek (2) bekezdése értelmében a látogatásból ki kell zárni azt, akit az ügyész vagy a bíróság a folyamatban lévő büntetőeljárás eredményessége érdekében attól eltiltott, illetve azt, akinek a magatartása – a rendelkezésre álló adatok alapján – az intézet biztonságára veszélyt jelent.

Az előzetes letartóztatás megszakítása esetén a szabadságvesztés végrehajtása alatt ilyen esetben az előzetes letartóztatás tartamának lejártáig vagy annak megszűntetéséig az intézet a rendelkezési jogkör gyakorlójának az előírásait köteles végrehajtani. Így például, ha az ügyész korábban a letartóztatott bűntársaitól történő elkülönítéséről rendelkezett, ez az előírás az előzetes letartóztatás tartamának lejártáig továbbra is hatályos.

Az emberi és állampolgári jogok biztosítása iránti igény ott a legerősebb, ahol az állam a legsúlyosabban korlátozhatja ezeket, így a büntető jogszabályok végrehajtása során. A büntetés-végrehajtás nem lehet az önkényesség eszköze, mindig a törvények megtartásával kell teljesítenie funkcióját. Ennek mintaszerűen kiépített a garanciarendszere. Ha a végrehajtási tevékenység nem törvényes, nem váltja ki az állam törvényei iránti tiszteletet, és természetesen nem felel meg a jogállamiság követelményeinek sem.

Törvényességi felügyelet

Az igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási szervek tevékenységében nincs súlyosabb követelmény, nagyobb érték, mint a törvényesség megtartása. Az erre való törekvés összeköti az országokat, még ha különböző is a történelmi útjuk során kialakult jog- és intézményrendszerük. A törvénytörések akadályozhatják az állam büntetőigényének érvényesülését, ugyanakkor a büntető igazságszolgáltatás, a büntetés célján túlmenő hátrányokat okozhatnak a végrehajtás hatálya alatt álló terhére. Éppen ezért alakult ki a világ legnagyobb részén – ha egymástól eltérő mun-

kamódszerrel is – e területen már évszázados klasszikus értékekkel is rendelkező sajtós ügyészi törvényességi felügyelet. A fogvatartottak és a más büntető határozat által jogkorlátozás alatt állók jogi helyzetének védelméhez, a jogérvényesüléshez járul hozzá ellenőrzéseivel, vizsgálataival és más felügyeleti jogosítványai gyakorlásával az állam büntetőhatalmi igényének alkotmányos, törvényes keretek között tartását segítve. Magyarországon a rendszerváltozás idején, 1989-ben – garanciális jogállami fontosságára tekintettel – bekerült az alkotmány rendelkezései közé, hogy az ügyészség látja el a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét. Ezt változatlanul megerősítette a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról szóló 1997. évi LIX. törvény 11. §-a is, valamint ez található az új alkotmány koncepciójában is.

Az ENSZ-ben 1978-ban elfogadott alapelv, az Európa Tanács 1987. évi „börtön szabályokról” szóló ajánlása a börtönigazgatóságtól független joghatóság feladat körébe helyezi a fogvatartottak törvényességi felügyeletét. Az ENSZ Bűnmegelőzési és Ellenőrzési Bizottsága 11. ülés szakán, az 1990-ben Bécsben hozott határozatok szerint is aktív szerepet kell játszaniuk az ügyészeknek a bírósági határozat végrehajtásában, illetve felügyeletében, kellő figyelmet kell fordítaniuk a hatalommal való visszaélésre, az emberi jogok súlyos megsértésére. A büntetés-végrehajtás feletti törvényességi felügyelet feltételezi a rendszeres ellenőrzést, vizsgálatot, az azonnali jogi intézkedési jogosultságot, jelentősebbé az indítványozási jogosultságot minden bűnüldöző, igazságszolgálat, végrehajtó, igazságügyi igazgatási szervhez. Ezek együttes meglétével funkcionálhat a törvényességi felügyelet. Ez más, mint

a bíróság, az ombudsman, a belső, a nemzetközi, továbbá a társadalmi ellenőrzés. Az ügyészi törvényességi felügyelet országosan rendszeres, folyamatos. A többi funkcióját az alkotmány, a törvény nem ebben határozta meg.

Az ügyészségekhez eljuttatott kérelmek többsége arra irányult, hogy az elítéltek a lakóhelyükhöz legközelebb eső börtönben töltsék büntetésüket, közel a családjukhoz, általában ahhoz a társadalmi környezethez, amelybe majd visszakerülnek.

A CPT úgy ítélte meg, hogy Magyarországon a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete jól szabályozott, a bv. felügyeleti ügyészek rendszeres ellenőrzései a fogva tartó szerveknél jelentősen hozzájárulhatnak a bántalmazás megelőzéséhez is. Ezért javasolta, hogy az ügyészség a jövőben az eddiginél nagyobb figyelmet fordítson a kínzás, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzését szolgáló hivatott tevékenységére. A törvénytörő bánásmód miatt indult büntető eljárások viszonylag kis számában – alig több mint egyhatodában – került sor vádemelésre, mivel a fogvatartottak állításaikat nem tudják megfelelően bizonyítani.

Egyébként a CPT „örömmel fogadta azt a megközelítést, hogy az ügyészek rendszeresen látogatják a fogva tartási helyszíneket”, továbbá a bv. bíró által tartott meghallgatások tényét is.

1996-ban a fogvatartottak vagy hozzátartozóik bv. felügyeleti ügyész által intézett kérelmeinek, panaszainak, bejelentéseinek száma a következőképpen alakult: 433 kérelem, 130 panasz, 57 bejelentés. A bv. felügyeleti ügyész által külön is meghallgatott fogvatartottak száma 6654 volt. 1995-ben 262 kérelem, 106 panasz, 47 bejelentés volt, a bv. felügyeleti ügyész által

szóban és külön dokumentáltan meghallgatott fogvatartottak száma 5620 volt.

Az írásban benyújtott kérelmek száma éves viszonylatban csökkent, a szóban a bv. felügyeleti ügyész által tartott meghallgatás alkalmával előadott kérelmeké viszont tovább nőtt. A törvényesség helyreállítása érdekében tett intézkedések számában (rendelkezés, felszólítás, óvás, jelzés, fegyelmi, büntetőeljárás kezdeményezése, fellépés) több mint ötvenszázalékos emelkedés regisztrálható éves viszonylatban.

Jogorvoslati jog

Az ügyészséghez eljuttatott panaszok csak egy részét képezik azoknak a sérelmeknek, amelyeket a fogvatartottak összességében előterjesztenek. Ez következik magának a jogorvoslati jognak és ezen belül az ügyészhez – mint sajátos jogorvoslati panaszforumhoz – fordulás jogának differenciáltságából is. A Bv. tvr. 2. §-ának (4) bekezdése értelmében az elítéltet a büntetés és az intézkedés végrehajtása során jogorvoslati jog illeti meg. A Bv. tvr.-t módosító 1993. évi XXXII. törvény 1. §-ában megállapított normaszöveg annyiban tér el a korábbi szabályozástól, hogy ott jogorvoslati jog helyett panaszjog szerepelt. Az általánosabb megfogalmazást az indokolta, hogy a fogvatartott a törvényben részletesen szabályozott esetekben nem panasszal, hanem a bíróságnál előterjeszthető fellebbezéssel élhet a büntetés, illetőleg az intézkedés végrehajtása során hozott határozat ellen. A jogorvoslati jog tehát tágabb fogalmat takar, mint a panaszjog intézménye, amely annak – a fellebbezés mellett – csak egyik, bár semmivel sem csekélyebb jelentőségű komponense. A fellebbezés mellett az elítéltet megillető – és

az ügyésznél is előterjeszthető – panaszjogáról a Bv. tvr. módosított 36. §-a (1) bekezdésének g) pontja rendelkezik.

Ennek értelmében az elítélt jogosult a büntetés-végrehajtási intézetben és a büntetés-végrehajtástól független szervhez közérdekű bejelentés, panasz, kérelem és jognyilatkozat előterjesztésére. A törvényi differenciálásból is következően a panaszok egy részét a büntetés-végrehajtási intézetben belül terjesztik elő és rendezik, azok a külső törvényességi kontroll szerepét betöltő ügyészhez el sem jutnak. Lehetőség van azonban arra is, hogy a fogvatartott panaszával közvetlenül a bv. felügyeleti ügyészhez forduljon, vagy a bv. intézetben előterjesztett panaszának elbírálását kérelmezze az ügyésznél. Az első esetben a bv. felügyeleti ügyész a panaszt maga vizsgálja ki és teszi meg a szükséges intézkedést, illetve eljuttatja az elbírálásra illetékeshez. Ilyen például a törvénytörtő bánásmód miatt a rendőr vagy a bv. dolgozó ellen irányuló panaszok Ügyészségi Nyomozó Hivatalhoz való továbbítása. Ilyenkor a sérelmek orvoslását, a panaszok kivizsgálását ezen ügyészi szerv látja el. A második esetben a panasz korábbi elbírálásával kapcsolatos eljárás törvényességét ellenőrzi a bv. felügyeleti ügyész, mintegy további kontrollt gyakorolva. Látható tehát, hogy az ügyészséghez eljuttatott panaszok elbírálása is differenciált. Ha a bv. felügyeleti ügyész hatáskörébe tartozó panasz kivizsgálása során jogszabályok megsértését észleli vagy azt állapítja meg, hogy nem tartják meg az előzetesen letartóztatott fogva tartásának körülményeire vonatkozó szabályokat, rendelkezésben figyelmezteti az illetékes szerv vezetőjét, aki az ügyészi rendelkezést az ügyészségről szóló törvény 12. §-ának (1) bekezdése alapján köteles

végrehajtani. Amikor az ügyész a panaszt érdemben vizsgálja, jogorvoslati szerepet is ellát, amely azonban abban is különbözik a klasszikus értelemben vett processuális jogorvoslattól, hogy nem tekinthető járulékosnak. Ha ugyanis a panaszban foglaltakkal kapcsolatban az ügyész jogszabálysértést állapít meg, akkor is eljár a törvényesség helyreállítása érdekében, ha az előterjesztő azt már nem kívánja. Az ügyészhez fordulás lehetősége természetesen nem érinti a panaszosnak azt a jogát, hogy emellett sérelmével a jogszabályban meghatározott más jogorvoslati fórumokhoz is forduljon. A 6/1996. (V. 12.) IM-rendelet 6. §-ának szabályozása ad választ az ügyész panaszintézésére, az ügyész a panasz tárgyában nem hoz határozatot, a büntetés-végrehajtásra nézve viszont kötelező intézkedést tehet.

Az ügyészség vizsgálati tevékenysége a büntetés-végrehajtás egészét átfogja, a járulékos elemekkel együtt. Emiatt tekintik jobbnak a magyar büntetés-végrehajtási ügyészi törvényességi felügyeletet a franciánál is, mivel az csak a büntetések végrehajtására terjed ki. Az Európai Börtönök Törvényességi Felügyeletéről című, Franciaországban múlt év végén megtartott nemzetközi kollokviumról *Huszár László* től idézem: „Nils Christie kritikus, az állam büntető hatalmával, ezen belül az államigazgatási szervek tevékenységével szemben igencsak »gyanakvó« hangvételű előadásában szinte egyedüli pozitív példaként említette meg a magyar megoldást. Jelesül az ügyészség kontrollszerepét a büntetés-végrehajtás vonatkozásában. Nézete szerint a laikus, társadalmi, »nem jogászai gondolkodású« ellenőrzés mellett (azzal párhuzamosan) az ügyészség olyan szervezet, amelynek függetlensége és szakértelme

több garanciát képes nyújtani, mint a jelenleg létező egyéb felügyeleti szisztémák. Christie szerint a kontroll akkor lehet hatékony, ha azt nem egyszerűen egy semleges, hanem valamilyen értelemben »ellenérdekelte« szervezet végzi. Olvasatában az ügyészség mint alapvető vádhatóság, ilyen beállítottságú.»

A jogszabályi változások folytán bővülő feladatokat jól érzékelteti, hogy 1996-ban az előző évihez képest 32%-kal nőtt a vizsgálatok száma, a bv. felügyeleti ügyészek az elmúlt évben több mint 5000 bv. bírói határozattal kapcsolatos eljárásban nyilatkozattevőként vagy indítványozóként közreműködtek, közel 3500 bv. bírói meghallgatáson vagy tárgyaláson vettek részt. Az ügyészek által meghallgatott fogvatartottak száma közel 7000 volt, a törvényesség helyreállítása érdekében majd 800 esetben került sor a bv. felügyeleti ügyészi intézkedésre. Sajnálatos, hogy az ügyészi törvényességi felügyeletről egyes büntetés-végrehajtási tisztviselők által készített beszámolókból mégsem esik szó, ellentétben a csak egy-egy részterületet szűrőpróbaszerűen, kérelemre vizsgálni képes ombudsmannal és a Helsinki Bizottsággal, holott sokszoros munkamennyiségről van szó, mégpedig folyamatosan és nem eseti jelleggel.

A bv. felügyeleti ügyészi munka a közelmúlt jogalkotásának következményeként jelentős változáson ment keresztül, az új törvények, miniszteri rendeletek által előírt feladatok folytán jelentős mértékben növekedett a vele szembeni elvárás. Az ügyész ezen alkotmányos szerepe nemcsak a munka nagyobb mennyisége, hanem a nemzetközi vonatkozásai miatt is felértékelődött, ennél fogva az eddigieknél is nagyobb hangsúlyt kell fektetni az ezzel kap-

csolatos feladatok maradéktalan teljesítésére. Jogállamban az ügyészségnek erős a jogvédő szerepe, ezért tudomásul kell venni a fokozott követelményeket.

A végrehajtó hatalmat gyakorló kormány tevékenységének ellenőrzése különösen fontos. E célra van egy sor alkotmányos biztosíték az Alkotmánybíróságtól az Állami Számvevőszéken át a különböző országgyűlési vizsgálóbizottságokig. Látványos lehetőség a számonkérésre a parlamenti interpelláció.

A jövő emberközpontú büntető igazságszolgáltatása szempontjából a szankcionálás feltétele és formái mellett fontos az eljárás és a büntetés-végrehajtás is. Nem szabad eltérni, hogy következmény nélkül maradjon a normasértés, elmaradjon a végrehajtás, a cselekmény által megbolygatott szabadságkorlátokat és védelmi köröket újból meg kell szilárdítani, mégpedig a hatékonyság érdekében gyorsan és nyilvánosan. Az európai büntető igazságszolgáltatástól és végrehajtó rendszerétől joggal várja el az európai jogállam a védelme érdekében ezt a fajta következetességet.

A bv. bíró várhatóan a jövőben is a megyei bíróságokon működik majd, egyesbíróként eljárva. A bv. bíró meghallgatást tart főszabályként, tehát kötelező az elítélt jelenléte. Tárgyalás bizonyítás felvétele esetén válik szükségessé. Végzése ellen marad az elsőfokú fellebbezés a törvényszékhez. Felülvizsgálatra nem, de a bv. bírói ügyszakot illetően is sor kerülhet jogegységi eljárásra. Akár egy deklaratív határozat esetén is. Az a feltétele, hogy a Legfelsőbb Bíróság is megismerje. Az

ügyészek is kezdeményezhetik, ha eltérő gyakorlatot észlelnek.

A büntetés-végrehajtás során keletkező jogviszonyok jellegükből adódóan eltérnek más jogviszonyoktól, amit a hatályos joganyag is kifejezésre juttat. Az egyes tudományágakon belül is a kutatási tapasztalatok gyarapodásának következményeképpen a megismerés határai kiterjednek, a társadalmi gyakorlat újabb követelményei jelentkeznek. E körülmények kölcsönhatással vannak egymásra, és azzal az igénnyel járnak, hogy bizonyos jelenségeket speciális elemzésnek vetünk alá.

Napjainkban a büntetés-végrehajtási jog reneszánszát éli, a megnövekedett jogállami, a bővülő nemzetközi állami kötelezettségek talaján folyamatosan teljesedik ki. A jogi háttérrel, információval való ellátottságot maradéktalanul biztosítani kell ahhoz, hogy a bizalom megfelelő legyen. Fokozott figyelmet kell fordítani a jogszabályok közötti összhang megteremtésére, ellenkező esetben a napi gyakorlati munka során nehezen feloldható jogértelmezési problémák adódhatnak. A büntetés-végrehajtási szakembereknek, rendőröknek, ügyészeknek, bírácoknak, valamint a büntetés-végrehajtásban közreműködő valamennyi szakembernek, szervnek összhangolt, jó együttműködésére van szükség ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtási tevékenység a vele szemben támasztott társadalmi kívánalmaknak eredményesen eleget tudjon tenni.

Vóko György

Folyamat

A humánus büntetés-végrehajtás peremfeltételei

Nemrég valamelyik külföldi televízió riportot közölt arról, hogy az USA egyes államaiban, megyéiben a fogvatartottak közterületen – bokájuknál összeláncolva – dolgoznak. És valóban, a rabok – közöttük nők – narancssárga, „megyei börtön” feliratú kezeslábasukban a lánc miatt kényszerűen egyszerre topogva szedték a szemetet a városközpontban. Témánk szempontjából nem is annyira ez a messze-menően vitatható büntetés-végrehajtási gyakorlat érdekes, hanem az a válasz, amit a megyei seriff a riportter humánusot számonkérő kérdésére adott: „Én azért vagyok itt, hogy büntessenek! Minek néznek engem? Szociális munkásnak?”

E példát azért idéztem fel, mert szélsőségesnek és kivételesnek tartom: nagyon ritka, hogy egy büntetési rendszer nyíltan elutasítsa – vagy legalábbis hátrасorolja a prioritások listáján – a pozitív, segítő funkciót. E szerep megnyilvánulhat jobbító szándékban, a visszailleszkedés esélyeinek javításában, vagy abban az eszmében, hogy a fogvatartott is ember, tehát a vele szemben érvényesített joghátránynak is kemény korlátai vannak.

Úgy tűnhet, ezek az értékek, maximák szorosan és kizárólagosan a fejlett polgári demokráciák – ha úgy tetszik, jogállamok – büntető rendszereihez kötődnek. Az eszmék, sztenderdek gyakorlati megvalósulását tekintve ez többé-kevésbé igaz is. A szándék azonban, bár utópikus vagy ideologikus színezetben, majd minden rendszer önképében fellelhető, és megjelenik normatívái között. Más megfogalmazásban: a totalitárius rendszerek is igényelték, hogy büntető szisztémájuk ne csak igazságos legyen, de – szigorúsága mellett – emberséges is. Ez a gyakorlatban persze cinikus hazugságnak számít. Szempontunkból az lényeges, hogy a büntetés-végrehajtás humánus voltát nem lehet pusztán a legitimitást szolgáló normák, jogszabályok, szándéknyilatkozatok, „küldetés-nyilatkozatok” (mission statements) alapján megítélni.

A példák hosszan sorolhatók. Szeretném állításomat három rövid idézettel alátámasztani, két hajdanvolt totalitárius és egy mai demokratikus állam büntetés-végrehajtásra vonatkozó alapdokumentumából.

• Elhangzott Budapesten, a november 2–5. között Védőrácsok? címmel rendezett EPEA-konferencián

„A büntetés végrehajtásának nem célja, hogy fizikai szenvedést okozzon vagy csorbítsa az emberi méltóságot. (1. szakasz) (...) A szabadságvesztés (...) büntetésüket töltő személyeket a Szovjetunió állampolgárai számára törvényileg megállapított kötelezettségek terhelik és jogok illetik meg (...) (8. szakasz). (Az SZSZkSZ és a szövetségi köztársaságok javító-nevelő munka alaptörvényei. Szovjetszkaja Juszticija, 1969/16.).

„3. § (1) A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásánál a szocialista törvényességet szigorúan be kell tartani. A törvényesség és az emberi méltóság tiszteletben tartása, amelytől a szocialista társadalom még a törvény megszegőjével szemben is vezetteti magát, áthághatatlan parancsot képez. (2) A büntetés végrehajtásában nemzetisége, faja, hitvallása, világnézete, osztályhoz tartozása vagy társadalmi réteghez tartozása miatt senkit sem szabad megkárosítani (NDK, Törvény a szabadságvesztés végrehajtásáról és a büntetést kitöltötteknek a társas életbe való visszavezetéséről. 1968).

„Őfelsége börtönszolgálat a közt szolgálja azáltal, hogy fogva tartja a bíróság által szabadságvesztésre ítéeltet. Kötelességünk, hogy emberséggel bánjunk a fogvatartottakkal, és segítsük őket abban, hogy törvénytisztelő és hasznos életet élhessenek a büntetés alatt és szabadulásuk után.” (Purpose, Vision, Goals and Values, HM Prison Service London. 1993).

Tehát önmagában a humánus bánásmód általános megfogalmazása a jogszabályokban vagy más lényeges dokumentumokban vajmi kevés támpontot adhat arra nézve, hogy egy rendszer valójában hogyan működik.

Hasonlóan állíthatjuk, hogy nemcsak a politikai rendszerek vonatkozásában, hanem a történelem dimenziójában vizsgálódva az emberségesség mindig fontos szempontként jelentkezett. Gondoljunk arra – az európai keresztény kultúrkörből felhozva példát –, hogy a legszörnyűbb kínzás és kínhalál legitimációja is a bűnös lélek megmentése volt, vagyis olyan valami, amivel a kegyetlen hatalom mintegy szolgálatot tesz a bűnösnek, megmenti azt. Más kérdés, hogy saját történelmi időnkől szemlélve a büntetések brutalitásának csökkenését folyamatos humanizálódási trendként tekinthetjük. Ez azonban egyfajta optikai csalódás, hiszen a kegyetlenség csak egy kor és egy kultúra keretein belül értelmezhető a büntetés társadalmi jelentésének torzulása nélkül.

A büntetés végrehajtásának humanitásáról tehát nem általában van értelme beszélni, hanem úgy, hogy annak megadjuk a számunkra lényeges koordinátáit. Mi az, ami mégis garantálhatja, vagy legalábbis megteremtheti a peremfeltételeit annak, hogy a fogvatartottak élete az adott kultúra viszonyítási keretei között emberségesnek legyen nevezhető?

Három elemet tartok lényegesnek, amely ilyen biztosítékokat, feltételeket képes nyújtani. Azt kívánom vizsgálni, hogy hazánk és ezen belül büntetés-végrehajtási rendszerünk milyen pozíciókat foglal el a tényezők vetületében. Az első peremfeltétel egyfajta *társadalmi szerződés*, konszenzus, amelynek értelmében az állampolgár bízik abban, hogy az állam kellő mértékben él a ráruházott büntető hatalmával. A második feltétel egy olyan *indikátorrendszer*, amely a humanitás elvont eszméjét a gyakorlat nyelvére lefordítja, praktikus tartalommal tölti fel, szerencsés esetben mérhető módon.

A harmadik összetevő a *börtönrendszer fizikai adottságaihoz* köthető. Igaz az az állítás, hogy számos előremutató fejlesztés nem pénzkérdés, de, ha lehet, még igazabb, hogy ezek nagy része komoly forrásokat követel.

Az említett konszenzus alapja az, hogy a büntetés-végrehajtás társadalmi funkciót lát el, és hosszú távon csak kis mértékben képes a társadalom akaratától, a közvéleménytől függetlenül vagy annak ellenében működni. A szakmai megfontolások sokszor kerülnek konfliktusba a hétköznapi tudással. Érthető, de sajnálatos tény, hogy a közvélemény nem szívesen vesz tudomásul olyan intézkedéseket, amelyek a fogvatartottak életét könnyítik, közelítik a civil sztenderdekhez. Számos vizsgálat bizonyítja, hogy a *közvélemény túlnyomó része büntetés párti*, amely a büntetés megtorló funkcióját tekinti elsődlegesnek. Különösen érzékenyek az emberek olyan esetekben, ha a bűnözők juttatásként kapnak javakat, szolgáltatásokat, amelyekért a többi állampolgárnak meg kell dolgoznia. A börtönt soha nem látott ember számára nehezen elfogadható érv, hogy a szabadság megvonása önmagában is elegendő büntetés, valamint, hogy a szabad élettől „elvdított” rab szabadulása után veszélyesebb, mint az, aki normalizált körülmények között tölti büntetését.

A megtorlás párti attitűd kialakulását az is erősíti, hogy a köz figyelme sokkal inkább a statisztikailag ritka, de hírértékű eseményekre irányul: kevesen tudják, hogy több mint húszezer fogvatartott hagyhatta el időlegesen az intézetet különböző jogcímenek, és csupán 2,3 százaléuk nem tért vissza idejében. Az általuk elkövetett súlyosabb bűncselekmények száma elenyésző. A közvélemény mégis csak akkor reagál, kéri számon, ha a börtönből kiengedett rab gyilkosságot követ el.

Kriminológiai közhely, hogy a bűnözés mutatói, illetve a bűnözéstől való félelem sok esetben nem függenek össze. Kétségtelen, hogy a rendszerváltozás után a bűnözés ugrásszerűen növekedett, ezen belül megjelentek a korábban csak az akciófilmekből ismert bűnözési formák (elsősorban a szervezett bűnözés számlájára írhatóan). Az emberek szubjektív biztonságérzete azonban még ennél is drámaiban romlott. Ez szintén a büntetés-végrehajtásra üt vissza, hiszen a közvélemény abban az – egyébként téves – hitben él, hogy a büntetés-végrehajtás szigora és elrettentő hatása egyenes arányban áll egymással.

Szót kell ejteni a társadalom egy speciális csoportjáról is, amely nélkül a tárgyalt konszenzus nem vihető véghez. Ez pedig a *személyi állomány*. A bv. dolgozói, noha természetesen sokkal szélesebb és mélyebb ismeretekkel rendelkeznek munkahelyükről, mint mások, a társadalomban élnek, alapvetően ugyanazokkal a nézetekkel, véleményekkel, előítéletekkel szembesülnek, mint a „civiliek”. Másrészt a fogvatartottak életkörülményeinek elmúlt években végbement javulását saját szociális helyzetük egyidejű romlásának fényében élték meg. Az ezzel kapcsolatos *frusztráció* nem segített abban, hogy a jogszabályokban megjelenő humanizációs törekvéseket a személyi állomány igazán sajátjává tegye, azonosulni tudjon azokkal.

Milyen lépések tehetők annak érdekében, hogy a társadalom minden, adott szempontból meghatározó csoportja elfogadja mindazon törekvéseket, értékeket, amelyeket most humanizáció címen tárgyalunk? Ha csodát nem várhatunk is tőle, a korrekt, racionális érvekre támaszkodó *tájékoztatás, PR-munka, a negatív szencziók professzionális kezelése* hosszú távon hat a közvéleményre. Ezt bizonyíthatja, hogy számos intézményt, ha szó nélkül nem is, de elfogadott a társadalom, beleértve ebbe a halálbüntetés eltörlését és a börtön időleges elhagyásának lehetőségeit. A személyi állománynál egyedül a *képzés* jelent megoldást. Ezen belül is annak kialakítása, hogy az újonnan felszereltek gondolkodás-

módjában a civil, sokszor érzelmi, indulati megalapozottságú beidegződések szerepét a racionális szakmai megfontolások vegyék át. Mint azt a bevezetőben említettem, az emberségesség, a humanizáció elvének hangoztatása önmagában nem garancia, ennél sokkal lényegesebb, hogy ki milyen tartalmat ad e fogalmaknak.

Az elmúlt évek során e törekvések az emberi és állampolgári jogok biztosítása körül kristályosodtak ki, nem utolsósorban a nemzetközi normákkal történő harmonizáció keretében. Itt jegyzendő meg, hogy a fogva tartás maga is szünetelteti vagy korlátozza (tehát sérti) e jogokat, ez azonban a büntetés lényegéből fakadó, kiküszöbölhetetlen elem. Az emberi jogok biztosításának programja a végrehajtás számos területén gyakorolt pozitív hatást – közvetlenül vagy áttételesen – a mindennapi életre. Így a *kapcsolattartás* lehetőségeinek bővülésében, a személyes *jó hírnév megőrzése* esélyének megadásával, a független (bírói) testülethez való *fellebbezés jogával*, az *oktatásban való részvétellel*. Általános szabály, hogy, ha csak a szabadságvesztés tényéből adódó speciális körülmények nem teszik eleve kizárttá, a fogvatartott a szabad állampolgárral megegyező jogokat élvez. Meg kell jegyezni, hogy az elmúlt évek igazi eredménye nem csupán ezen jogok deklarálása volt (hiszen, mint azt láthattuk az előző idézetekben, a kinyilatkoztatások szintjén korábban sem állította senki ezek ellenkezőjét), hanem az, hogy a változások valóban és a nyilvánosság számára is átláthatóan, ellenőrizhetően megjelentek a gyakorlatban. Nem szabad elfelejteni azonban, hogy az emberi jogok maradéktalan érvényesülése még a legkedvezőbb adottságokkal bíró országokban sem teljes körű, mivel számos emberi jog gazdasági feltételekhez kötött. Ezért gyakorlatunkban az emberi jogokat úgy kell tekinteni, mint azon prioritásoknak a listáját, amelyeknek mindenkor közelíteniük kell a szabad társadalom éppen adott sztenderdjeihez, színvonalához.

A másik olyan terület, amely szorosan kötődik a humanizációs folyamathoz, a *rehabilitációval/neveléssel kapcsolatos* változásokat érinti. Az emberi jogok szerepének növekedése mellett a másik lényeges tényező a fogvatartottakkal való foglalkozáshoz, bánásmóddhoz való hozzáállásban bekövetkezett alapvető változás. A korábbi évtizedekben a pedagógiai indíttatású „nevelés” jelentette az ilyen tevékenység gerincét. Tagadhatatlan, hogy a nevelés eszméjének zászlaja alatt számos olyan gyakorlati, a fogvatartottak napi életét közvetlenül érintő intézményt, intézkedést, megoldást sikerült meghonosítani, amely nem választható el a börtönrendszer humanizációs folyamatától. Élesebben fogalmazva: a nevelés (ma úgy mondanánk) „politikailag korrekt” védőernyője alatt, annak címen folyó évtizedes tevékenység tette egyáltalán lehetővé, hogy a rendszerváltozás után nem a nulláról kellett indulni az európai sztenderdeknek megfelelő rendszer kiépítésében.

Ugyanakkor a nevelés fogalmának gyakorlati, reálpolitikai haszna mögött olyan elméleti, ideológiai deficitek rejlettek, amelyek alapvető szemléleti változást tettek szükségessé.

Az egyik ilyen hátrány az, hogy a büntetés-végrehajtási nevelés szorosan összefonódott politikai ideológiákkal, márpedig *egy demokratikus államban a börtönrendszernek apolitikusnak kell lennie*.

Nem függetlenül a politikai alapvetéstől, a nevelés paternalista viszonyt definiált a rendszer és a fogvatartott között, amelynek értelmében infantilizált rab állt szemben a bölcs és omnipotens hatalommal.

Börtönmissziós énekkar előadása az egyik magyarországi börtönben

Éppez az a viszony, amely kizárja azt, hogy a nevelés (megint csak szűken a büntetés-végrehajtási értelmében) igazán humánus tevékenység legyen. A normális, ha úgy tetszik, emberséges interakció alapfeltétele, hogy a másik felet kompetens, felnőtt és felelős partnernek tekintsem. Kevés megalázóbb dolog van annál, mint az, ha valakit kiskorúként, retardáltaként kezelnek. Erre a bűncselekmény elkövetése önmagában nem ad indokot. Vannak persze – és fogvatartottak között valószínűleg nagyobb arányban – olyanok, akik képtelenek felnőtt módon kommunikálni a társadalommal, akár mentális, akár szocializációs okokból. Ezeket az eseteket kell azonban speciálisként kezelni, nem pedig a népesség túlnyomó többségét.

Olyan kezelési módszerekre, bánásmódra van tehát szükség – és épp a humanitás érdekében –, amelyekben központi szerepet játszik a *felelősség* eleme. Ez két módon támogatható. Az egyik egy olyan rendszer kiépítése, amelyben a fogvatartottal nem csupán „történnek a dolgok”, hanem a börtönbeli életét befolyásoló döntéseket kényszerül hozni. Vagyis érezheti, hogy viselkedése, hozzáállása befolyással van sorsára. E törekvést elősorbban a rezsimék differenciálása, progresszivitása szolgálja. A magyar büntetés-végrehajtás esetében az *enyhébb végrehajtási szabályok* bevezetése jelentette a legnagyobb előrelépést e területen, de más helyi kezdeményezések, kísérletek is ebbe az irányba mutatnak.

A rehabilitatív programok esetében – éppen az emberi jogok és a felelősség vonatkozásában – felmerül az *önkéntesség* kérdése. Pusztán elméleti megközelítésben persze egyszerű a válasz. A büntetés-végrehajtás mintegy szolgáltatásként felajánlja programjainak menüjét, a fogvatartott pedig, ha akar, választ belőle. A gyakorlatban azonban nem lehet ilyen módon a rendszert működtetni. Itt kapcsolódik be a felelősség gyakorlásának második eleme. Ez annak segítése, hogy a fogvatartottak a börtön közismert hospitalizációs hatásának ellenére tudjanak dönteni – lehetőleg a rendelkezésre álló programok, esélyek mellett. Ebben áll a *pozitív menedzsment* lényege. Kétségtelen, hogy ez – ha nem a koráb-

bi nevelési elv szerint is – tartalmaz némi nyomásgyakorlást. Lényeges (és ez a pozitív elem), hogy a befolyásolás ne averzióval, hanem megerősítések, jutalmak, juttatások ki-látásba helyezésével történjen. Valamint az is fontos, hogy a döntés reális alternatívák között történhessen: ha például hat-nyolc év letöltendő fegyházbüntetést állítunk szembe egy három hónapos boot-camp rezsimmel, nyilván nem beszélhetünk erről, tekinthetjük kötelezőnek a csizmatábort.

A humánus büntetés-végrehajtás harmadik peremfeltételeként említettem a fizikai adottságokat. Senki nem vitathatja, hogy az elhelyezés körülményei, az ellátás minősége kijelöli az emberséges bánásmód minimumszintjeit. A *túlzsúfoltság* – mint a bebörtönzési ráta és az elhelyezhető létszám viszonyozása – önmagában olyan állapot, amely zárójelbe tehet minden más humánus törekvést. Hazánk ebből a szempontból viszonylag szerencsésnek mondható, hiszen a bűnözés növekedését nem követte a fogvatartottak számának emelkedése. Éppen ellenkezőleg, a büntetőpolitika dekriminalizációs gyakorlata, valamint az alternatív büntetések szélesebb körű alkalmazása következtében a börtönpopuláció jelentős létszámesés után hosszabb ideje stagnál. Ennek ellenére – és csak ezért viszonylagos a kedvező állapot – börtöneink, különösen az egyes előzetes letartóztatást végrehajtó intézetek, zsúfoltak.

Az intézetek műszaki állapota is hatással van az elhelyezés minőségére. Egyrészt az immár évszázados épületek építészeti sajátosságai nem összeegyeztethetők a mai funkciókkal – nagyban megnehezítik például az említett differenciált rezsimnek hatékony működését. Másrészt az ilyen épületek fenntartása drága, és egyre drágább lesz. Ez forrásokat von el olyan beruházásoktól, amelyeknek célja éppen az építészeti korszerű és hatékony intézetek építése.

Nem tekinthető fizikai adottságnak, de a pénzügyi háttérhez szorosan kötődik a *személyi állomány minőségének* kérdése. Hasonlóan a túlzsúfoltsághoz, a gyengén képzett, motiválatlan, szociálisan ellehetetlenült állomány erősen kétségessé teszi egy humánus rendszer működésének esélyeit. Ez tűnhet üres frázisnak, de ha belegondolunk, hogy a humánus börtönrendszer említett belső eredetű feltételei – az emberi jogok értelmezése, a rehabilitációs programok, a pozitív menedzselés technikái – rendre az emberi kapcsolatoktól, a kommunikációtól függenek, beláthatjuk, hogy az emberi tényező valóban kulcselem. Ezért élvez prioritást – a humanitás szemszögéből nézve is – a személyi állomány szociális helyzetének javítása, a fluktuáció csökkentése, a képzés és a speciális szaktudással bírók megszerzése, megtartása.

Talán az eddigiekből is kiderült, hogy a magyar büntetés-végrehajtás – a vázolt nehézségek ellenére – nem lát más alternatívát, mint a már részletezett folyamatok továbbvitelét. Vagyis a börtönrendszer további humanizálását, nem frázisokkal, hanem a gyakorlatban. Ezt egyrészt motiválja az a hit, hogy ez az az erkölcsi alapállás, amely legitimitásunkat, integritásunkat megeremti, amelyre a társadalomtól mandátumunkat nyertük. Másrészt az a szakmai, racionális megfontolás, hogy a bűnöző magatartás normalizált, humánus környezetben hatékonyan kezelhető.

Nézőpontok

*Az enyhébb végrehajtási szabályok szerepe**

A leggyakoribb kiszabott büntetés Magyarországon a szabadságvesztés. Mind az elméleti, mind a végrehajtásban dolgozó szakemberek egyetértenek abban, hogy az egyénre nézve a szabadságelvonnással járó büntetés végrehajtásának negatív következményei is vannak. Mint minden közösség, így a börtönkörülmények közötti kényszeregyüttlakóké is személyiségformáló. Ez lehet a negatív hatások egyik forrása. Az igazi csapda azonban nem ez! A várva várt, és a végtelennek tűnő évek során százféléképpen megrajzolt, elképzelt szabadulás napját követően jön a hideg zuhany.

Az amúgy is gyökértelen elítélt a büntetés-végrehajtási intézetből kikerülve rádöbben, hogy a családi kötelei szinte jóvátehetetlenül meglazultak. Néhány esetben olyannyira, hogy már nem is fogadják vissza szerettei. Odabentről el sem képzelte a munkaerőpiac szomorú valóságát. A fiatal, diplomás, több idegen nyelven beszélő munkavállaló kap csak ajánlatokat. Kevés szabaduló felel meg ilyen kívánalmaknak. Megszűntek vagy átalakultak az állami vállalatok, s ezzel együtt ugyancsak megszűntek a munkahelyek és munkásszállók is.

Persze nem mindenkire igaz, összességében mégis megállapítható tehát, hogy korántsem zökkenőmentes a visszatérés, sem a család, sem a társadalom nem fogadja be próbátétel nélkül a szabaduló fogvatartottat.

A körülmények változásához a hosszú távollét miatt különösen nehéz alkalmazkodni. Ugyanígy a családi, baráti kapcsolatokban a meghittség nehezebben teremthető meg levél

útján, vagy éppen a beszélők alkalmával. A régi emlékek fénye nem elég a kapcsolatok megőrzéséhez.

Mindezen gondokat érzékelve olyan jogintézmény megteremtésére volt szükség, amely a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során hathatósan segíti a családi kapcsolatok ápolását, lehetővé teszi, hogy az elítélt kapcsolatban maradjon a társadalommal, könnyebbé váljon az oda történő visszailleszkedése, és ugyanakkor jól alkalmazható eszköze legyen a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó nevelési tevékenységnek.

Az 1993. évi XXXII. törvény volt az első jogforrás, amellyel a magyar büntetés-végrehajtás jelentős lépést tett előre a célok elérése érdekében. Megteremtette egy olyan jogintézmény alapjait, amely többletet ad a nevelési eszközrendszerhez, ugyanakkor az elítélt számára is lehetőséget teremt a társadalomba való visszailleszkedéshez.

A jogi szabályozás sajátossága, hogy

*A szerzők a Magyar Börtönügyi Társaság pályázatán e pályaművel első díjat nyertek.

anyagi jellegű normatívát eljárási törvényben jelentet meg. A jogszabály szerkezetéből adódóan pedig a jogintézménnyel először a büntetés-végrehajtási bíró feladatainak meghatározásánál találkozunk. Egy későbbi fejezetből olvasható ki, milyen kedvezményt jelent valójában az elítéltek számára az enyhébb végrehajtási szabályok (a továbbiakban: evsz.) alkalmazása. Adós maradt azonban a jogalkotó azzal, hogy elhelyezze az enyhébb végrehajtási szabályokat a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának rendszerében. Ez a gyakorlatban valós problémát eredményezett, amelyre a későbbiekben még visszatérünk.

A törvényi szabályozáson túl – amely mindössze két szakaszból áll –, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának intézkedései adtak útmutatást az enyhébb végrehajtási szabályok gyakorlati alkalmazásához.

Elsőként a 0255/1992. (IK. Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés érintette – legalábbis részlegesen – az evsz. témakörét, amely a büntetés-végrehajtási intézeten kívül engedéllyel, ideiglenes jelleggel tartózkodó elítélt ügyének az intézésével kapcsolatos eljárást szabályozta. Az intézkedés 1993. május 20. napján lépett hatályba.

Ezt követően alig több mint fél év elteltével került sor a 0104/1994. (IK. Bv. Mell. 1.) OP-intézkedés kiadására, amelynek tárgya már kifejezetten az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása volt.

Ez az intézkedés eligazítást adott az evsz. kezdeményezését illetően, valamint végrehajtási szabályokat állapított meg, nevezetesen: az evsz. hatálya alá helyezett elítéltek elhelyezéséről, ruházatáról, foglalkoztatásáról, eltávozásának engedélyezéséről.

Ez utóbbi intézkedésben foglalt felhatalmazás alapján a büntetés-végrehajtási intézetek parancsnoki intézkedés keretében

gondoskodtak a belső szabályozásról. E témát illetően intézetünkben még változatlanul érvényben van a 38/1993. számú intézetparancsnoki intézkedés, amely a következő kérdésköröket szabályozza: *az evsz. alkalmazására szolgáló körletrészen történő elhelyezés feltételei, befogadás az evsz.-körletre, az intézethől történő eltávozás rendje, a személyes szükségletre fordítható pénz felhasználása, látogató fogadása, munkáltatással kapcsolatos rendelkezések, az evsz.-körlet belső rendje, a sport és kulturális tevékenység, valamint az evsz. felfüggesztése és megszüntetése.*

Nem jogforrás, azonban a jogi háttérhez hozzátartozik az országos rendőrfőkapitány 3/1993. számú körlevele, amely a büntetés-végrehajtási intézethöz engedéllyel – meghatározott időre – eltávozó elítéltekkel kapcsolatos rendőrségi intézkedésekről rendelkezik, továbbá a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Felügyeleti Osztályának Bv. 2503/1994., illetőleg Bv. 2231/1994. számú állásfoglalásai.

Az országos parancsnoki intézkedést miniszteri rendelet váltotta fel, a 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet – bár még mindig mértéktartóan – három szakaszban, összesen 13 bekezdésben rendelkezik az evsz.-szel összefüggő kérdésekről. A rendelet kimondja, hogy – a törvény szabta keretek között – a végrehajtás módját és az eltávozás gyakoriságát, időtartamát, továbbá az elítéltnél tartható készpénz összegét az intézetparancsnok határozza meg.

Jogértelmezés

Vajon nyugodt szívvel kijelenthetjük-e, hogy az új jogintézménnyel a gyakorlati alkalmazás során sikerült elérni a kívánt célokat?

TAPASZTALATCSERE

Ha a kérdésre egyértelmű választ kívánunk adni, át kell tekintenünk a bírói gyakorlatot, továbbá az evsz. alá helyezés büntetés-végrehajtási intézetekben folyó előkészítését és végrehajtását. Egy korai bírósági határozat szerint „*az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásához nem szükséges különleges érdem, hanem elegendő az elítélt kifogástalan magatartása*”. (175/94. BH).

Ebben az időszakban a bírói gyakorlatban az volt megfigyelhető, hogy a bírók elsősorban (és szinte kizárólag) az evsz. alá helyezés törvény szabta feltételeinek meglétét vizsgálták. Nem kapott kellő szerepet a fogvatartott személyisége, a büntetés végrehajtása során tanúsított magatartása. Rendre előfordult, hogy a büntetés-végrehajtási intézet nemleges indítványa ellenére megtörtént a fogvatartott evsz. alá helyezése.

Az idő múlásával finomult a bírói gyakorlat. A bírósági határozatok megalapozottabbak, kellő mérlegelés és nagyobb körültekintés után születnek meg.

Így a 388/95. számú BH a következőket fogalmazza meg: „... *a jogszabályban írt általános feltételeken túlmenően – az elkövetett bűncselekményt, a kiszabott szabadságvesztés tartamát, az elítélt személyiségét, családi körülményeit, előéletét, élelvetelét és a büntetés töltése során tanúsított magatartását összességében figyelembe véve kell a bíróságnak határoznia*”.

A 138/96. számú BH még tovább erősíti ezeket a szempontokat a bírói mérlegeléshez. A jogesetben szereplő fogvatartott ugyanis a büntetés végrehajtása során példásan viselkedett, tíz jutalmat kapott, kapcsolattartása is rendezett volt. Erősza-
kos bűncselekmény elkövetése miatt azonban már korábban is elítélték, és a je-

lenlegi bűncselekménye – rablás és súlyos testi sértés – ugyancsak hasonló súlyú és jellegű, mint a korábbiak.

Minderre tekintettel a bíróság úgy ítélte meg, hogy az evsz. hatálya alatt végrehajtott szabadságvesztéssel a büntetés nem éri el célját.

Nem volt egységes a döntést hozók jogszabály-értelmezése a tekintetben sem, hogy a törvény által előírt várakozási időt a börtönben mint intézményben, vagy a börtönben mint büntetési fokozatban kell-e letölteni! Kérdéses volt tehát, hogy átminősítés esetén az új fokozatban kell-e letöltenie a fogvatartottnak a törvény által előírt hat hónapot, vagy beszámít-e a súlyosabb (fegyház) fokozatban letöltött idő is. Ma már egységes a bírói gyakorlat ebben, s az adott fokozatban letöltött hat hónap elteltével lehet csak az evsz. iránti kérelmet benyújtani.

A jogértelmezés terén azonban napjainkra is maradt vitatott kérdés. Véleménykülönbség alakult ki a jogalkalmazók között abban az esetben is, amikor a pénzbüntetést meg nem fizetés miatt szabadságvesztésre változtatta át a bíróság.

Mi a helyzet ilyenkor az evsz. alkalmazása szempontjából?

A fogvatartott ez irányú kérelmét a bíróság pozitívan bírálta el, ellene az ügyészség fellebbezett. A fellebbezésben kifejtette, hogy álláspontja szerint „*a pénzhünetés átváltoztatása esetén foganatosított fogházbüntetésre nem vonatkozik az evsz. alkalmazásának lehetősége, mivel oly módon a pénzhünetés meg nem fizetése miatt alkalmazott többlet joghátrány célját veszítene*”.

A másodfokú bíróság nem értett egyet az ügyészség felvetésével. Véleményük szerint a Bv. tvr. ebből a szempontból nem

tesz különbséget a pénzbüntetés átváltoztatása, illetve az eredetileg kiszabott szabadságvesztések között. Amennyiben ilyen esetben az evsz. alá helyezésre nem kerülhetne sor, úgy az többletjoghátrányt jelentene. A büntetési célt aránytalanul a megtorlás irányába mozdítaná, ami pedig nyilvánvalóan nem célja az átváltoztatásnak.

A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság határozatát helybenhagyta, így a fogvatartott evsz. alá került. (1/1997. BH).

Állásfoglalásra és ezáltal egységes jogértelmezésre lenne szükség a következő esetek azonos elbírálása céljából.

A börtön fokozatú elítéltet a bíróság folyamatosan végzett jó munkája és példás magaviselete alapján – az intézet javaslatára – evsz. alá helyezte. A fogvatartott hozzáállása továbbra is folyamatosan pozitív volt, így a nevelője úgy vélte, hogy az első büntényes elkövető esetében a büntetés célja enyhébb végrehajtási fokozatban is elérhető. Az előterjesztést a bíróság elfogadta, az elítéltet enyhébb fokozatba helyezte, és egyben megszüntette az evsz. alkalmazását. Indoklásában kifejtette, hogy

mivel az evsz. járulékos jellegű, így az a fokozatváltással hatályát veszti. A bv. bíró döntése ellen az elítélt fellebbezett. A másodfokú bíróság kifejtette, hogy „*az evsz. megadása nem általánosságban történik, hanem egy adott végrehajtási fokozathoz kapcsolódik*”. Adott esetben a börtön fokozatban engedélyezte az evsz. alkalmazását a bíróság, így az a fogház fokozatra már nem vonatkozik. A bv. bíró határozatát helybenhagyta, így az elítélt esetében az evsz. alkalmazása megszűnt. A bíróság szerint tehát az evsz. ítélethez kötődik, álláspontunk szerint viszont az ítélet az emberhez. Egy olyan emberhez, akinek személyiségében – a tapasztalatok alapján – a pozitív tulajdonságok a meghatározók, aki még nem veszett el a családja számára, és reális esélye van arra, hogy a társadalomba visszailleszkedjék. Ezt az egészet komplexitásában kellene vizsgálnia a bíróságnak.

Ez a fogvatartott rendszeresen hazajárt. Családi kapcsolatai rendeződtek, erős kötődés alakult ki közte és hozzátartozói között. Az intézeten kívül külső (viszonylag jól fizető) munkahelyen dolgozott. Gond

sem munkájával, sem magatartásával kapcsolatban nem merült fel. Ez az elítélt, „mert jó volt”, elvesztett egy korábban megszerzett jogosultságot. Ez paradoxon. Esetében jobb lett volna, ha evsz.-be helyezése után elevickélt volna a „langyos vízben”, hiszen így nem került volna az átminősítésére és az evsz. megszüntetése következtében hátrány elszenvésére. Ez az elítélt bízott benne, hogy ha továbbra is jó úton halad, úgy kap kedvezményt, hogy közben nem veszít el egy jogosan kiérdemelt korábit. Viselkedj jól – hátrányt szenvedsz!

Ez aztán hatásos nevelőeszköz! Azon evsz.-es elítéltek esetében, akiknek feltételes szabadságra bocsátása nem lehetséges, az enyhébb fokozatba helyezés így egyértelműen hátrányt jelent. A 10 nap helyett az esetleges 15 napi eltávozás lehetősége nem kompenzálja azt, amit az evsz. megszüntetésével elveszít.

Az egységes gyakorlat nélkül az elítéltek egyik része jogtalan előnyt élvez vagy esetleg jogtalan hátrányt szenved. Nézőpont kérdése. Ez kizárólag attól függ, hogy melyik bv. bíró elé kerül az előterjesztés. Ez a bizonytalanság felesleges feszültséget, bonyodalmakat szül mind az elítéltek, mind a személyzet körében.

Visszatérve a konkrét esetre: nevezettet a másik bv. bíró jogellenesen (1 hónapot töltött fogház fokozatban) újra evsz. alá helyezte. Ebben az esetben is helytelen jogértelmezés történt! Egy jogállamban joggal elvárható a jogszabályokon alapuló, egységes elvek szerint való elbírálás.

Vizsgáljuk meg az új jogintézmény végrehajtásának tapasztalatait a büntetés-végrehajtás szemszögéből is! A jogszabályi előírás értelmében az evsz. hatálya alá helyezést a büntetés-végrehajtási intézet (a

továbbiakban bv. intézet), valamint a fogvatartott – személyesen vagy védője útján – kezdeményezheti.

Intézetünkben 1994-ben a 147 előterjesztésből mindössze egyet, 1995-ben a 193 előterjesztésből egyet sem, míg 1996-ban a 150 előterjesztésből már 13-at az intézet kezdeményezett.

Látható tehát, hogy a bv. intézet – amely leginkább rendelkezik a kiválasztás alapjául szolgáló adatokkal – túlzott óvatossággal közelített a kérdéshez, nem igazán élt a törvény adta lehetőséggel.

A fogvatartottak által kezdeményezett eljárás esetében is szerepet kap a bv. intézet, hiszen a fogvatartott kérelmét az intézet véleményével együtt kell a döntésre hivatott bíró elé terjeszteni. Felelősek vagyunk azért, hogy a vélemény körültekintő és megalapozott legyen. Hangsúlyos szerepet kell vállalnunk abban, hogy csak azok a fogvatartottak kerüljenek evsz. hatálya alá, akiknél a büntetés célja ily módon is elérhető.

Az előzőekben már említést tettünk arról, hogy a bíróság – nem egy esetben – az intézeti véleménnyel ellentétes döntést hozott. Ez a gyakorlat a jogintézmény bevezetését követő első éveket jellemezte. 1995-ben már 50 esetben alapozta elutasító döntését a bíróság az intézeti nemleges véleményre.

Azt, hogy az evsz. hatálya alá helyezés kérdésében helyesnek bizonyult-e a döntés, a későbbi megszüntetésének száma is szemlélteti. Nézzük az utóbbi három év adatait!

év	evsz.-be helyezés	evsz. megszüntetése
1994	133	6
1995	143	19
1996	121	13

A törvényi előírás szerint az evsz. felfüggesztésére, illetőleg megszüntetésének egyidejű kezdeményezésére akkor kerülhet sor, ha a fogvatartott az eltávozással, illetőleg a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi. Intézetünk gyakorlata az, hogy e rendelkezést szűkítetten értelmezzük. Az evsz. felfüggesztésére (és megszüntetésének kezdeményezésére) valóban csak akkor kerül sor, ha nem első, hanem ismételt vagy egyértelműen súlyos szabályszegés történt.

„Enyhébb” súlyú cselekmény esetén – az evsz. hatálya alá helyezettek és az intézet közötti íratlan, hallgatólagos egyezmény alapján – a szabályszegő evsz.-es egy vagy két alkalomra szólóan „önként” lemond a soron következő, törvény által biztosított eltávozás lehetőségéről.

Az intézet előzőekben részletezett gyakorlata azt szolgálja, hogy csak a legindokoltabb esetben kerüljön sor a kedvezmény visszavonására. Nem önmagunk igazolása a cél! Mérlegeljük a lehetséges okokat, figyelembe vesszük, hogy a szigorúbb kontroll hiánya, a hirtelen szabadság megszárdítható a fogvatartottat. Arra törekszünk, hogy ne a végső, súlyosabb eszközt, a megszüntetést válasszuk mindjárt, hanem más módszerrel kísérjük meg a helyes útra terelni. Ennek ellenére előfordult, hogy a bíróság kezdeményezésünkre nem szüntette meg az evsz.-t. Noha a szabályszegés abban állt, hogy a fogvatartott a külső munkahelyről hazatérőben lerészegedésig fogyasztott szeszes italt.

A kiválasztás helyességét igazolhatja az is, hogy miként alakult a visszatérési aránya a kimaradásban, eltávozásban részesültek körében.

Intézetünk adatai az utóbbi három évben

év	kimaradás, eltávozás esetszáma	visszatérési arány %
1994	1610	99,44
1995	2256	99,42
1996	2244	99,60

E számok azt tükrözik, hogy igen jó az evsz.-esek visszatérési aránya. Tény viszont az is, hogy akik esetében az evsz.-t meg kellett szüntetni, 1-3 eltávozás után már nem tértek vissza az intézetbe. Tehát egyértelművé vált, hogy még nem tudtak élni a jogintézmény adta kedvezményekkel, hanem visszaéltek azzal.

Közös feladatunk a bírósággal együtt megelőzni az ilyen esetek ismétlődését, kiszűrni a kérelmezők közül az érdemteleneket. Kérdés, lehet-e tévedést kizárva egy emberről kimondani, hogy érdemes, illetve nem érdemes e kedvezményre. Természetesen nem. Nagy valószínűséggel ki lehet azonban szűrni azokat, akik nem érdemlik meg ezeket a lehetőségeket. Azokat, akik e kedvezményeket nem a jogalkotók, illetve alkalmazók által elképzeltként élvezik. Azokat, akik a családi kapcsolataik erősítését, a társadalomba való visszailleszkedésük előkészítését a lehetőségeik ellenére elhanyagolják, sőt az eltávozásukat a korábbi deviáns kapcsolataik felújítására, újabb bűncselekmények kitervelésére, elkövetésére használják fel. A hivatásos bűnözőkről beszélünk!

Kik is azok a hivatásos bűnözők? Azok, akiknek a személyiségébe beépült a bűnözés, akik létfenntartásukat, egyéni boldogulásukat, céljaik megvalósulását kizárólag bűncselekmények eredményeként tudják csak elképzelni. Egész eddigi életvitelüket a deviancia, a társadalmi elvárások-

kal szembeni tudatos szembenállás jellemzi. Ők azok, akik tudják, hogy az elkövetkezendő 5 évből 2-3 évet a börtönben tölthetnek, mivel „ez benne van a pakliban”. Talán a tudatalattijukban sem fordul meg, hogy esetleg másként is lehetne élni. Ők azok, akik a napi 8 óra munka után járó „éhbérért” még felkelni sem hajlandók.

A rendelkezésünkre álló eszközökkel, lehetőségekkel – a társadalom védelme érdekében – meg kell akadályoznunk, hogy ezek az emberek evsz. alá kerüljenek.

Az evsz.-t életbe léptető 1993. évi XXXII. törvény április 15-én már 4. születésnapját ünnepli. Négy év egy ember életében jelentős idő. Úgy látszik azonban, túl kevés ahhoz, hogy a jogalkalmazás területén egységes értelmezésre jussunk.

Lehet, hogy ellentmondásokkal teli az a kép, amelyet az evsz. gyakorlati alkalmazásáról felvázoltunk. Mindent összevetve azonban a végeredmény mégis az, hogy az evsz. az utóbbi években a magyar büntetés-végrehajtás legsikeresebb jogintézményévé vált, létjogosultsága van. Szerepét megkíséreltük érzékeltetni. Jelentősége miatt, kvázi negyedik fokozatként helyet kaphatna akár a Btk.-ban is, a következők szerint: a nem erőszakos cselekményeket elkövető első büntényeseket, valamint a gondatlan

visszaesőket, az ítéletben – a szabadságvesztés kiszabásával és a letöltés fokozatának (börtön, fogház) meghatározásával egyidejűleg – a bíróság evsz. alá helyezné. Nagyobb lenne az esély arra, hogy a fogvartott életében ne következzen be nagy törés, pszichés állapota, illetőleg anyagi helyzete, családi kapcsolata ne forduljon válságosra.

A visszaesés aránya ezáltal valószínűleg minimálisra csökkenne ebben a körben. Hiszen a visszaesők döntő többsége azok közül kerül ki, akik a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának tartama alatt elveszítik családjukat, munkahelyüket, hajléktalanná válnak. A ma szabaduló – kapcsolatok nélküli – embernek a gazdasági, társadalmi viszonyok változása folytán egyébként is rosszabb az esélye az újrakezdésre, mint 8–10 évvel ezelőtt. Ha nincs hol laknia, nincs pénze, előbb-utóbb bűnözni kényszerül.

A fentiekben vázolt alkalmazás első-sorban és alapvetően speciálisan preventív hatású lenne, azonban az egyéneken, az érintett családokon keresztül pozitív hatása lehetne osztársadalmi vonatkozásban is.

*Zsigmondné dr. Zielinski Erika-
Török János*

Munkaprogram

*Mit tegyen a felkészítő részleget vezető nevelő?**

Régi felismerés, hogy a szabadságvesztés-büntetés első időszaka meghatározó lehet. A megoldás: a centralizált vagy a decentralizált végrehajtás. A hatályos jogszabály az utóbbi mellett döntött, amikor meghatározta, hogy felkészítő részlegben kezdje az elítélt jogerős büntetését ott, ahol azt várhatóan letölti majd. A végrehajtásnak ezzel a módjával egyetértek, de annak behatárolását, hogy mire terjedjen ki a felkészítő részleg munkája, szükséges kiegészíteni azzal, hogy milyen eszközökkel és módszerekkel történjen. A felkészítő részlegben általánosan harminc, indokolt esetben hatvan napra szóló foglalkozással tervezhetünk. Az általam javasolt modell szükségszerűen végrehajtandó elemeket és ajánlásokat is tartalmaz.

A felkészüléshez rendelkezésre álló írásos anyagok általában a nevelői feljegyzések, a rendőrségi jellemzés. Mindezekből alapvető információkat szerezhethetünk az elítéltről, viselkedéséről, együttműködési készségéről vagy annak hiányáról, kapcsolatairól. Miután az ítéletkiadmány, a szakértői vélemény később érkezik meg, az elkövetett bűncselekményen és az előzőekben említettekben kívül, az életkor, a mozgáskör, az elkövetett cselekmény feltételezett motivációja ad támpontot. Főként az elítélt által elmondottakra tudunk támaszkodni.

A foglalkozás vezetésénél törekednünk kell arra, hogy az elítélt ezt új jellegű kapcsolatként élje meg. Minden olyan tényezőt ki kell zárnunk, amely „hivatalos aktussá” degradálná a foglalkozást. Így a rendelkezésre álló adatok alapos ismerete módot nyújt arra, hogy ne kikerdezés, hanem *érdeklődő kérdések* felvetése jellemezze a foglalkozást. Érzékelhetően az elítéltet közvetlenül érintő kérdéskörökben, amely a nevelő tájékozottságát tükrözi. Az aktivitás nyilvánvalóan változó. Függ a személyiségétől, a megközelítés módjától, a váratlan reakciókra, helyzetekre adott nevelői válaszoktól. A kapcsolat személyes jellegét hangsúlyozó irányításon túl figyelni kell a kitérésre, a favorizált témákra, az irányítás elfogadására, elutasítására. Alapvető kérdés, hogy az adott helyzet elfogadásra, alkalmazkodásra vagy szembenállásra készíti-e az elítéltet. Mindenféle jegyzetelés, a figyelmet elterelő, a beszél-

*A szerző a Börtönügyi Szemle műfaji megkötés nélküli pályázatán harmadik díjat nyert.

TAPASZTALATCSERE

getés jellegének ellentmondó mozzanat kerülendő. Eszközként használható például: „Ezt felírom, mert fontosnak tartom, erről eddig, azt hiszem, nem beszélt még senkivel...” stb. Ez csupán az együttműködés megalapozásához szükséges.

Nem célszerű a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos kérdéseket feltenni, hacsak az elítélt ezt nem kezdeményezi. Ez különösen fontos az olyan életellenes cselekmények esetében, amikor az elkövetett cselekmény érezhetően vagy vélhetően súlyos lelkiismereti kérdéseket vet fel.

Célszerű, ha a foglalkozáson *pszichológus* is részt vesz. Abban az esetben, ha nincs pszichológus, a feladatra alkalmas nevelőt kell bevonni. Azért, hogy a megismerkedés során minél több oldalról információhoz jussunk, és azért, mert a befogadó nevelőnek a foglalkozás vezetésére irányul a figyelme, viszont az elítélt reakcióira koncentráció megfigyelés feltétlenül szükséges. Ez persze nem zárja ki a másik szakember aktív részvételét. Ez a munka megosztható. Szükséges annak a programnak az ismertetése is, amelyet a csoportban tartás idején akarunk elvégezni. Hangsúlyozva a tájékoztató, segítő jelleget. Ha vannak aktuális problémák, főként ha a segítségnyújtás lehetősége kézenfekvő, használjuk ki. Megalapozhatja a kapcsolatot.

A foglalkozások feldolgozásához lényeges, hogy a legfontosabb információkat azonnal lejegyezzük. A feldolgozásnak ki kell terjednie arra, hogy visszaigazolódta-e az előzetes információk, milyen az együttműködési készség, illetve kialakítható-e, milyen megközelítés, módszer, szerep választható a továbbiakban, milyen intenzitású legyen a foglalkozássor, célszerű-e bővíteni az elítélt mozgás- és kapcsolatkerét (munkáltatás), vagy éppen az egyszemélyes elhelyezés a kívánatos.

Mindezeket a hosszú szabadságvesztést töltők esetében alapvetően befolyásolja a börtönbüntetéshez való viszony. Az aktuális állapot, amelynek nyomán eldönthető, hogy az adott helyzetben milyen közeg segíti a beilleszkedést.

Általánosan alkalmazható *kérdőív* is szerkeszthető, de személyre szabottan módosítható is. A cél, hogy minél pontosabb információkat gyűjtsünk. A neveltetés körülményeire, a meghatározó kapcsolatokra, az életvitelre, értékrendre, a bűncselekményhez, a büntetéshez való viszonyra vonatkozó adatok a legfontosabbak. A kérdőív alkalmazásával lehetőséget adunk a visszatekintésre, az adott sorshelyzet feldolgozására.

Lehetőség szerint – az elítélt beleegyezésével, illetve kérésére – célszerű *pszichológiai vizsgálat* elvégzése. A vizsgálandó irányok: a személyiséget meghatározó tényezők, a frusztrációs tolerancia, az agresszivitás, a megnyilvánulás módja, irányai, a hatalmi pozícióban lévőkhöz való viszony, a reaktancia prognosztizálható mértéke.

A megismert tények elemzését, a következtetések levonását el kell végezni azok bevonásával, akik a foglalkozásokon részt vettek. Elemezhetők az előélet, életvitel, összefüggései a bűncselekmény elkövetésével, a személyiség jellemzőire utaló információk, az eredményes kezelés (elhelyezés, foglalkoztatás, képzés) érdekében alkalmazható információk, az érzékszervi szempontból lényeges információk, a biztonsági csoportba sorolás.

A konkrét válaszokon túl közvetett információkhoz is juthatunk. A rossz verbális kifejezőkészség, a helyzetből adódó zavartság miatt gyakran előfordul, hogy a személyes

foglalkozáson szerzettnél gazdagabb és realisabb képet tudunk kialakítani. Ilyen közvetett információk: a műveltségi szint, a fogalmi gondolkodás fejlettsége, az intelligencia, a felelősségérzet, hajlam a felelősség áthárítására, a nevelőhöz való viszony, a feladat elvégzésébe fektetett energia (gondosság, felületesség, formális válaszok, cinikus válaszok stb.).

A kérdőív feldolgozásához természetesen szükséges mindaz az információ, amelyet a felügyelőktől, a munkáltatótól beszerezhetünk. Ezekre a konzultációkra egyébként is szükség van, hiszen az elítélt kezeléséhez a bánásmód vonatkozásában nekünk kell instrukciókat adni. Segítve munkájukat. Ide tartoznak még személyes megfigyeléseink a magatartásról, a környezethez való viszonyról. Az adott válaszok nyomán a tartalmi kiértékelés, mindazok megbeszélése, amit szükségesnek ítélünk, a foglalkozásorbába bárhová beépíthető, amikor időszerűnek látszik. Kivétel, ha ezt az elítélt kifejezetten kéri.

Általában támaszkodhatunk a *nevelői feljegyzésekre*. Meghatározó, hogy az elítélt első bűntényes vagy visszaeső, vagyis ismeri-e a börtönkörnyezetet. Ennek megfelelően az első bűntényesek esetében általában aktivitás tapasztalható, hiszen benyomásait, véleményüket nem tudták kívülállóval megbeszélni. A foglalkozás során várhatóan és az elítélt által kezdeményezetten vagy az adott élethelyzet a kiindulópont, amely a bűncselekményhez vezetett, vagy csupán a börtönbe kerülés utáni helyzet. Azzal, hogy ezt rábízuk – miről nyilatkozik –, megalapozzuk, hogy elégedetten nyugtázza a kapott lehetőséget.

A foglalkozás *indirekt vezetésére* törekedünk. Az első bűntényesek esetében nehezen feldolgozható az új helyzet. Alapvető problémát jelent a cselekmény és a hozzá vezető okok feldolgozása. Különösen az étellelenes, azon belül is az életközösségben, közeli hozzátartozó sérelmére elkövetett bűncselekmény esetében. Általában jellemző, hogy úgy nyilatkoznak, olyanokkal kerültek sorsközösségbe, akikkel máshol nem tudnának azonosulni. Először találkoztak a bűnözőkre jellemző normákkal, a kitérés lehetősége nélküli agresszivitással, a nyíltan vállalt homoszexualitással, az önrendelkezés lehetőségének hiányával.

A visszaesők, a többszörösen visszaesők tájékozottabbak. Így a foglalkozás során lehetőséget kell találni, hogy a visszaesés okait keressük. Ehhez fontos az előző szabadulás utáni időszakról, a beilleszkedés nehézségeiről, az elítélt körülményeiről, életmódjáról, életviteléről információkat szerezni. Az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban általában nehezményezik a beszélgetést. Saját felelősségüket is megfogalmazzák. Azért fontosak számunkra a szabadulást követő időszakra vonatkozó információk, hogy a visszaesés okainak feltárása nyomán változtatni tudjunk az előző büntetés során alkalmazott nevelési programon. Ugyancsak fontos annak ismerete, hogy az előző büntetési időt milyen körülmények mellett töltötte, milyen volt a státusa és a szabadulást követően ehhez képest hogyan változott.

A megismeréshez fontos adatokhoz juthatunk. Kérdés, hogy az első bűntényes hogyan nyilatkozik önmagáról, hogyan élte meg a helyzetet, a segítő kapcsolatot elutasítja-e, igényli, illetve mennyire fogadja el, hogyan nyilatkozik társairól, várható pozíciós törekvéséről a csoportban, azonosul-e vagy elhatárolja magát a bűnözői normáktól, melyek voltak a legnehezebben feldolgozható problémái. De e kérdéskörbe tartozik az önbecsülés, az önállóság, a befolyásolhatóság és a sodorhatóság is.

TAPASZTALATCSERE

A visszaesőknél fontos, hogyan nyilatkozik a visszaesés okairól, saját felelősségéről, milyen körülmények mellett töltötte előző büntetését, milyen a szabadulás utáni életvitele, milyenek az önbecsülésről, önállóságról vallott nézetei, illetve a mekkora a befolyásolhatósága, sodorhatósága.

A téma feldolgozásával ellenőrizhetjük, hogy az elítélt mennyire ismeri a házirendben foglaltakat, valamint saját lehetőségeit. A foglalkozás vezetésében alkalmazott módszert az határozza meg, hogy helyzetének feldolgozásában milyen stádiumban van az elítélt. Vannak viszont olyan témakörök, amelyeket kezdeményeznünk kell. Ilyen az ismeretanyag az elérhető lehetőségekről, vagyis a hosszú távú célokról és a programot alkotó rész-célokról.

A másik nagyon fontos feladat, különösen a fiatal felnőtt elítéltek esetében, annak feldolgozása, tudatosítása, hogy az alaphelyzetből adódóan két lehetőséggel kell számolnunk: a csoport által közvetített normákkal azonosulhatnak, illetve, a személyzet által közvetítettekkel. Rá kell mutatni arra is, hogy ez felelős döntés, amely meghatározó lehet a büntetés letöltése utáni életükre vonatkozóan is. Hangsúlyozni kell azt is, hogy ezek a döntéshelyzetek a hétköznapi életben nem mindig nyilvánvalóak. Erre a témára a büntetés töltése során indokolt esetben – például fegyvelemsértés, magatartásváltozás stb. – célszerű visszatérni. Ha globálisan körvonalazódtak reális elképzelései, a részcélok, az intézet nyújtotta lehetőségek konkretizálásával ezt erősíteni lehet, további átgondolásra ösztönözni. Fontos, hogy arra is információt szerezzünk, milyen változások várhatóak a kapcsolattartásban, illetve az milyen jelentőségű az elítélt számára. Rögzítenünk kell az elítélt elképzeléseit, terveit. Azon túl: tájékozottsága (a büntetés végrehajtása alatti lehetőségeiről), viszonya a büntetés töltéséhez (kilátástalanság, aktivizálhatóság, téves helyzetértékelés stb.), az elképzelések tartalma, realitása, várható aktivitása a program végrehajtásában, a távlati és részcélok realitása.

Összegezni kell azokat a tapasztalatokat, adatokat és információkat, amelyek az elítélt megismerését célzó foglalkozások, a személyzet tagjaival folytatott konzultációk nyomán rendelkezésünkre állnak. Azért is, mert a nevelési terv összeállításához és a büntetés-végrehajtási szempontból fontos javaslatok kialakításához ezekre szükség van. Az összegzésben felsorolhatjuk mindazt, amit különösen fontosnak tartunk. Ezeket a tényezőket a foglalkozások feldolgozásában rögzítettek alapján csoportosíthatjuk: a börtönbüntetés tényének, elkövetésének feldolgozottsága, az ahhoz való viszony, az elítélttel kapcsolatba került személyzethez való viszony jellemzői, változásai, az elítélttársakhoz való viszony, kapcsolatok és annak változásai, a személyiség jellemző tényezői, egészségi állapot, munkaképesség, a kapcsolattartás gyakorisága, minősége, várható esélyei, a szabadulás utáni beilleszkedés szempontjából fontos fejlesztési irányok, azok esélyei, a deprivációból eredő, várhatóan erős hatású frusztrációs tényezők, az őrzésbiztonsági szempontból lényegesnek ítélt információk kiemelése.

Fontos a programadás a büntetés töltésének időtartamára. A program elkészítése a nevelési terv tulajdonképpeni alapja. Mindazokat a célokat és az azok eléréséhez elvégzendő feladatokat tartalmazza, amelyek megoldása szükséges és lehetséges.

Példaként – *távlati célok*: a családi kapcsolatok fenntartása, a képzettség szintjének

TAPASZTALATCSERE

emelése, a feltételes szabadság engedélyezése, átmeneti csoportba helyezés, a szabadulás utáni beilleszkedés feltételeinek kialakítása.

Részcélok: rendszeres kapcsolattartás, szakképesítés megszerzése, rendszeres munkavégzés, a segítő kapcsolatok felhasználása.

Feladatok: részvétel a gyermekek nevelésében, eredményes részvétel a szervezett oktatásban, szakképzésben, egyenletesen jó munkateljesítmény, önművelés, önképzés, a szabad idő aktív eltöltése, a szabályok betartása.

A program ismertetéséhez kapcsolható mindaz, amit az elítélt az előző foglalkozások során saját elképzeléseiről elmondott.

A foglalkozás mozzanatai: az ajánlott program ismertetése, érvek, célok értelmezése, a téves irányok, rossz döntések, következményei, az előforduló negatív hatások, kudarcok. A feldolgozásnak a tapasztalt reakciókra kell elsősorban támaszkodnia. Elfogadás esetén (azonosulás, konformizmus, bizonytalanság), az igényelt módosítás okai (kreativitás, irreális önértékelés).

Támaszkodhatunk azokra az elítéltekre is, akik pozitív hatások közvetítésére alkalmasak. Különösen akkor, ha az intézetben működik átmeneti csoport, szabadulásra felkészítő csoport. A foglalkozáson történő részvétel különösebb magyarázatot nem igényel. Az adott élethelyzet a résztvevők előtt jól ismert. Az előkészítés során szükséges tisztázni, hogy a foglalkozáson szóba kerülő témák csak a büntetés töltésére vonatkozó személyes véleményeket tartalmaznak, nem sérthetik a személyiségi jogokat.

A foglalkozás a spontán beszélgetés irányába vezethető. Hatása erős, hiszen saját élményen alapul, érzékelteti, hogy van perspektíva.

Az elítéltek körében, különösen a hosszú szabadságvesztést töltők esetében, működnek kölcsönösen igényelt, pozitív hatású emberi kapcsolatok. Általában ezek mögött szimpátia, azonos színvonalú műveltség, hasonló élethelyzetben elkövetett bűncselekmény található. Nem csupán cinizmust jelent, ha ilyen kapcsolatban álló elítéltek egymást „özvegynek” szólítják, hanem a leírtak egyik megnyilvánulását.

A foglalkozás alkalmas arra, hogy megerősítse a nevelő által irányított és támogatandó törekvéseket, kiközöktesse a kilátástalannak ítélt helyzetből.

A feldolgozásnál kiemelt figyelmet érdemel: a reagálás gyorsasága, intenzitása, a véleménynyilvánítás sajátosságai (saját, átvett álláspont, bizonytalanság, határozottság), a nevelő által ajánlott programból az elfogadottnak minősíthető célok aránya.

A csoportban eltöltött időről értékelő nevelői véleményt szükséges készíteni, amely tartalmazza a befogadáskori aktuális helyzet értékelését, a befogadástól eltelt idő és a változások elemzését, a prognosztizálható magatartást, az illető viszonyát a büntetés-végrehajtáshoz, javaslatot a biztonsági csoportba sorolás változtatására.

A nevelési terv alapja az a program, amelyet kialakítottunk. Mindezek mellé kell rendelni az intézet által megteremtett lehetőségeket, és ki kell egészíteni azokat a nevelésre, kezelésre vonatkozóan.

Emberi tényező

Gondolatok a humánpolitika alapösszefüggéseiről

A szellemi megújulás és az alkotó munkálkodás minden szervezet pótlólagos tőkéje. Minden struktúrában, de különösen a fegyveres szervezetekben elkerülhető az életképesség gyengülése és a káros differenciálódás, ha az idejétmúlt követelményeket, szemléletet és módszereket radikálisan megpróbálják megváltoztatni és szakítanak mindazzal, ami az alkotó szellemben, a cselekvő magatartásban rejlő jelentős teljesítménytöbblet felszabadítását bénítja. A humán-erőforrásban rejlő tartalékok feltárásának, helyes irányba történő mozgósításának tehát igen nagy a tétje minden szervezetben, így a büntetés-végrehajtásnál is. Ennek azonban változóak az esélyei. Csak az átgondolt stratégiával és az ehhez kapcsolódó célorientált feladatmeghatározással rendelkező cselekvő tenniakarás teremtheti meg a jó irányú humánpolitikai folyamatok kibontakoztatásának és tartóssá válásának feltételrendszerét.

Megújulás és vezetés

A gyakorlati tapasztalatok szemléltetően bizonyítják, hogy ezen a területen a teljesítmények, a hatékonyság, az eredményesség tartósan ott növekszik, ahol a szellemi potenciál kiépítésére és növelésére figyelmet fordítanak, korszerűen gondolkodó, cselekvésre kész csapatot alakítanak ki, amely érzelmileg és egzisztenciálisan is erősen kötődik a munkahelyéhez. Az emberek bizalmának, elkötelezettségének megingása, közérzetének romlása beláthatatlan következményekkel jár. Az ismeretek állandó és

folyamatos karbantartását, a szellemi megújulást az indokolja, hogy a sokrétű és összetett feladatok között egyre nehezebb az eligazodás.

Az elmúlt éveket a különböző szintű jogszabályok robbanásszerű megjelenése jellemezte. Számbavételük, a célkitűzések meghatározása és végül a gyakorlatba való beépítésük új ismeretek megszerzésével kapcsolódik össze. A szakmai tudás, hozzáértés éppen ezért nem jelenthet kampánymunkát, nem azonosítható csak „oklevelek felmutatásával”, mivel a megszerzett ismeretek kopnak, kiesnek, időszerűtlenné válnak. Az új körülmények és feladatok,

egy-egy beosztás változása, vagy netán a vezetés összetételének módosulása, a megszokott szakmai háttér kicserélődése szigorú szembesülést tesz szükségessé beosztott és vezető, vezető és felettese viszonyában. Az igényekhez való igazodás mindenekelőtt tehát korszerű szakmai műveltséget feltételez. Gondoskodást arról, hogy az intézményes keretek között elsajátított ismeretek „menet közben”, szervezett rendszerben kiegészüljenek, illetve támaszkodjanak jobban a gyakorlatban megszerezhető tapasztalatokra.

Számos helyen és vezetői szinten a korszerűség követelménye még nem szorít eléggé. A struktúraváltás adta lehetőség, a minőségi, gazdálkodási szemlélet nem mindenütt kristályosodott ki, mert gyakran még az a látszat, hogy a régi gyakorlat is ad elég reményt a felszínen maradásra. Egy idő után azonban a környezet is érzékeli a tényt, s meg is fogalmazza: *„a mi főnökünk a kis ügyekbe kapaszkodik, a nagyokról nem vesz tudomást, számára az apró dolgok váltak fontossá, mert képességeiből már csak erre futja”*. A szellemileg amortizálódott vezetők – ha felismerik korlátait – általában kétfajta magatartást tanúsítanak: vagy görcsösen hangsúlyozzák fontosságukat, vagy nagyvonalúan kezelik az ügyeket.

A korszerű szakismeretek gyarapítását és hasznosítását a kvalifikált munka jobb elismerésének hiánya is fékezi. Sok helyen az érdekeltek úgy vélik, környezetükben elég az átlagos tudás és szakmai ambíció, többet tenniük nem kell és nem is érdemes. Ezt a jelenséget a szakmai érvényesülés és kiteljesedés, az újító szellem, s az ehhez fűződő helyi érdek, valamint az egyéni boldogulás közötti ellentmondás torz viszonya jellemzi. Az előzőekben vázoltak kia-

lakulásában szerepet játszik az is, hogy a szolgálati helyen a kimagasló teljesítményre is képes tudást nem tisztelik eléggé. A középszerűségből táplálkozó féltékenységgel, a szubjektivizmussal, az újítások elismerésének „aktatologató adminisztrációja” is aláássa a megújulást, az alkotó cselekvést és a tenni akarást. Még mindig nem nyert egyetemlegesen polgárjogot a *teljesítményelvű érdekeltiségi rendszer*, a végzett munka mennyiség és minőség szerinti elismerésének igénye. A megújult gondolkodás aktivitáson és az egyes munkatársak tudatosságán és áldozatvállalásán nyugszik. A személyes felelősségnek és az ambíciónak ezért nagy jelentősége van. A folyamat azonban nem teljesülhet ki és nem válhat tartóssá a környezet hathatós közreműködése nélkül. Ebben kimagasló szerepet játszik a feladat-meghatározás, a végzett munka és magatartás értékelése, a stabilitás és a fluktuáció, a tervszerű humán erőforrás-gazdálkodás, a munkamegosztás, a munkaerőmegtartó-képesség, a szervezeti egység csapatszellem, a teljesítményelv anyagi és erkölcsi elismertségének színvonala.

A szervezet, valamint a részét képező vezetési rendszer és szint sokszínű és sokformájú párbeszédet intézményesít. A belső érdek az önkormányzást, az emberközponúság érvényesítését, az alkotókedv gerjesztését, a munka örömeinek kiváltását, a koncentrált vezetőellenes arrogancia oldását, sőt, a tulajdonosi szemlélet fokozását, a közös sors vállalását jó eséllyel alapozza meg. Az adott szervezeti egység állapotát minden szinten és területen árnyaltan tükrözi a párbeszédet folytatók közötti együttműködési készség színvonala, amely egyfelől a megértés és befogadás képességén, mások véleményének tisztelet-

ben tartásán, az eltérő megközelítések tolrálásán, a türelmen és az egyzetetésre való hajlamon nyugszik, amely viszont másfelől a nehézkességen, a merevségen, a direkt kinyilatkoztatásokon, az eltérő nézetekkel szembeni türelmetlenségen, az emberektől való elzárkózáson, a közösség lebecsülésén, a hatalmaskodáson, az elbizakodottságon, a hozzá nem értésen törik meg.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a különböző szervezeti egységek vezetői és beosztottjai közötti kommunikálásban időlegesen (vagy egyes esetekben tartósan) *zavarok* mutatkoznak. Ezek okai sokrétűek és összetettek. Leginkább az érdekkülönbség, a szellemi adottságok differenciáltsága, a munkamegosztás szerinti elkülönültség, a változó aktivitás, a rossz munkamódszer és munkastílus, a mesterséges hierarchia okoz feszültséget. Mindezek „hatásosan” gyengítik a kapcsolatokat. Az ilyen és ehhez hasonló hibáknak a kiiktatása kellő tudatosságot feltételez az érdekelt szervezetektől, vezetőktől egyaránt. Az egyes területek helyi sajátosságai igénylik, sőt megkövetelik, hogy fejlődjön a közösségi gondolkodás, a közös cselekvési egység, erősödjön a tevékenységhez, a közösséghez való kötődés.

A kommunikáció formája, módja, időbelisége jelentősen javíthatja a munkavégzés eredményességét, a munkatársak közérzetét, növelheti a siker élményét, segítheti a probléma érzékelését, de éppígy ronthatja a helyzetfelismerést, a beilleszkedést, az eredményes működést. A horizontális és vertikális vezetői szintek között azonban nem is olyan ritkán háttérbe szorul a kívánatos és elvárható eszmecsere, a vélemények cseréje, egymás gondolatainak alaposabb megismerése. A megfelelő kapcsolatépítés, az ezzel összefüggő tudatosság nem

kap mindenütt, minden esetben elegendő figyelmet. Az adott vezető személyéhez kötött stílus válik szokásjoggá, s ezt – mint adottságot – elfogadják az érintettek. Az érdekeltek között esetenként ezért is indul akadozva a párbeszéd. Az ilyen motivációkkal kialakuló közös gondolkodás alacsony színvonalon, rosszul szolgálja a magatartás formálását, a kapcsolati rendet, az együttműködés fejlődését. Kedvezőtlen jelenség az is, hogy a szélesebb horizontot látó, átfogó ismeretekkel rendelkező vezetők, illetve a szűkebb területen mozgó, de azt mélyebben ismerő beosztottak tapasztalataikat, élményeiket nem cserélik ki rendszeresen, így azok nem válhatnak forrásértékűvé.

Szellemi beruházás

Az európai büntetés-végrehajtási kultúra irányába történő elmozdulásunk alapjaiban változtatta meg a korábbi időszakok rossz emléké, „ne csak őrizd, gyűlöld is” szemléletet tükröző felfogását és gyakorlatát. Mai felfogásunk alapján fejlődésünket nem a központi politikai szervezet formális strukturális keretén belül meghatározott irányelvektől remélhetjük, hanem a demokrácia klasszikus formáinak racionális működtetésétől. Ennek egyik legfontosabb eleme az emberi erőforrások minőségi és ésszerű allokálása. A szakmai ismeret, valamint a tudás felhalmozott együttléte a büntetés-végrehajtási kultúra legfontosabb alkotórésze, ily módon a szellemi beruházás mint potenciális stratégiai érték jelenik meg a szervezet értékrendjében. Az emberi erőforrásokkal való ésszerű gazdálkodás tehát a szervezeti fejlődés irányvonalának alakulását döntő mértékben befolyásolhat-

ja. A jól képzett munkaerő igazi értéke kizárólag abban az esetben válik stratégiaileg nélkülözhetetlenné, ha felhasználása, alkalmazása az igényelt szakmai szempontok alapján történik. Az ilyen és ehhez hasonló törekvések korábban is megfogalmazódtak, azonban ezek jelszavak maradtak. A legfőbb probléma, hogy nem minden esetben vagyunk képesek felismerni, és ma sem értjük igazán, milyen és mekkora veszteségek érnek bennünket egy-egy új jogszabály, szervezeti változás gyakorlati bevezetésének és megvalósulásának időszakában, ha az emberi erőforrások kezelését nem hozzáértő módon végezzük. Számátalan példa igazolja, hogy nagy horderejű változások csak abban az esetben következnek be, ha az érintett szervezetben dolgozó, hozzáértő munkatársakat bevonják a döntések előkészítésébe. Meg kell azonban jegyezni, hogy az emberek jelentős része idegenkedik a változásoktól és azok következményeitől. Ezen természetesen nem kell csodálkozni, és nem szabad türelmetlennek lenni, hiszen az elmúlt időszak beidegződései mély nyomokat hagytak az emberekben. Sokkal inkább azon kell munkálkodnunk, hogyan sajátítsuk el a továbblépéshez szükséges ismereteket. A változások időszakában alapkövetelmény, hogy a személyzeti menedzsmentnek jelentős együttműködési készséget kell tanúsítania az adott egység vezetőivel való közös gondolkodásban. Ezt azonban sok zavaró tényező befolyásolja. Többek között az a köztudatban lévő felfogás, mely a „klasszikus” személyzeti „munkát” kíséri. Ma már történelemnek számít, hogy az e tevékenységre való visszaemlékezés a legtöbb emberben a politikai prioritást és a kontrasztelekció szervezetten belüli megjelenítését jelenti. A mai vezetők visszaemlékezéseiben

még frissen élnek ezek a tapasztalatok, hiszen a közelmúltig közös emlékképként körvonalazódik e szervezet jelentléte, funkcionális munkavégzése szervezeteinknél.

Érdekes módon formálódik a vezetők és a személyügyi szervezetek véleménye a közös munka további kialakításáról. A meghatározó jelentőséggel bíró vezetői réteg jelentős hányada úgy véli, hogy a célkitűzések kialakításában, a feladat-meghatározásban nincs szüksége az emberügyi szervezetek szakmai munkájának, felkészültségének bevonására, mivel e menedzsment nem képes érdemben befolyásolni a szervezeti egység stratégiai elképzeléseit. Így ez a szervezeti egység csak eseménykövető a végrehajtás folyamatában, adminisztratív, igazgatási jellegű eszközként végzi a rábízott személyügyi tevékenységet. Ezzel szemben az e szakterületen dolgozó szakemberek többsége azt állítja, hogy ő személy szerint érdemi javaslatokat tenne a folyamatok kialakítására, de nem tartanak igényt a véleményére. Ma már nem vitatható, hogy a szervezetek vezetőinek kiemelt feladata a személyi állomány szükséges felkészítése, ismereteinek folyamatos karbantartása. Minthogy a személyzet új feladatok ellátására alkalmas felkészítést szakavatott munkatársaknak kell a jövőben végezniük, ezért az emberi erőforrások kezelőinek és fejlesztőinek magasan kvalifikált szakembereknek kell lenniük, egyszersmind „stratégiaformáló” kompetenciával kell rendelkezniük. Az e szakmai ismereteket alkalmazni tudó humán szervezetnek olyan feladatokat kell megoldania, amelyek révén a különböző szervezeti egységek működéséhez szükséges munkaerő-piaci változásokat követni lehet, és a résztvevők permanens ismere-

tekkel rendelkeznek a meglévő személyi állomány fejlesztési szükségleteiről. Ezért a korábban alkalmazott személyügyi funkciók körét nem csupán kiszélesíteni szükséges, hanem azt új szakmai alapokra kell helyezni.

A korszerű humánpolitika célja a szervezeti célkitűzések megvalósításához szükséges *emberi erőforrások* biztosítása megfelelő mennyiségben és összetételben: a szakismeretek folyamatos fejlesztése és a személyi állomány motiválása (integratív, stratégiaformáló módon), olyan szervezeti kultúra, munkahelyi légkör és vezetési stílus kialakítása, amely ösztönzi a munkatársak közötti együttműködést és a szervezeti célokkal való azonosulást (a szervezet iránti lojalitást, elkötelezettséget erősíti) a munkatársak szakmai ismereteinek és képességeiknek ésszerű hasznosítása (rugalmasságot növelően), gondoskodás a személyi állománnyal szemben vállalt jogi és szociális kötelezettségek maradéktalan teljesítéséről. Az emberi erőforrással való gazdálkodás (személyzetis) szerepköre a korábbihoz képest egyre inkább eltolódik a *szolgáltató-tanácsadó* (minden vezető számára) és a *koordináló* (helyi és részprogramok, továbbá vezetők és beosztottak körében megnyilvánuló) funkciók irányába, szerves részévé válva a vezetési kultúrá-
nak.

Karriertervezés tegnap és ma

A politikai hatalom domináns jelenléte az állami, gazdasági szervezetekben természetes következménye volt annak a központosított hierarchikus irányítási gyakorlatnak, amelyben a politikai erők a maguk normáit érvényesítették az államigazgatá-

si, államhatalmi szférában. Ilyenformán a vezető kiválasztásban megjelenő politikai befolyás a politikai hatalomnak alávetett állami függés megnyilvánulása volt a szervezetekben, így a büntetés-végrehajtásban is. Csakhogy a végrehajtás nem politikai, hanem jogi kategória, és azok az eszközök, amelyek a politikai szférában hatásosak, más szférában eredménytelenek. A politikai igények más magatartást preferálnak, mint ami a büntetés-végrehajtás szempontjából kívánatos volt, olyan törekvéseket jeleztek a vezetők viselkedésében, amelyek hátráltatták a szakmai fejlődést. Amíg a szervezet előrehaladása szempontjából több, belülről irányított, feladatorientált, alkotó típusú vezetőre lett volna szükség, a politikai érdekek által befolyásolt tényleges érvényesülési mechanizmus a kívülről irányított, kapcsolatorientált, alkalmazkodó vezetőket részesítette előnyben. A politikai normák és erők domináns jelenléte az operatív végrehajtásban kontraszelekciót eredményezett a kiválasztásban. Ugyanakkor képmutató magatartásra kényszerítette az ambíciózus, alkotni akaró embereket. A hivatalos személyzeti gyakorlat hatalmi eszközökkel politikai preferenciákat érvényesített a vezetők kiválasztásában, s ez ellentétben állt mind a demokrácia, mind a hatékonyság követelményével. Ennek látványos megnyilvánulási formája volt az előzetes politikai egyeztetés intézménye – különböző szintű pártbizottságokkal, helyi pártszervezetekkel stb. –, továbbá a káderutánpótlási tervek, „táltképzők” működtetése. Meg kell jegyezni, hogy a rendszer célkitűzéseiben azért voltak pozitív elemek, de a lényegi kérdéseket, melyek a politikai elkötelezettség, kiválasztás, kontraszelekció, a kliensrendszer megvalósulását voltak hivatottak biztosítani, nem kérdőjelezheték meg.

Az ambíciózus emberek a „szocializmusban” nem azért voltak kapcsolatápolók, politikai szerepjátók, mert általában ilyen az emberi természet. Természetesen vannak ilyen mentalitású emberek is. Számukra az uralkodó társadalmi klíma a karriercsinálás szempontjából különösen kedvező volt, hiszen a hatalom éppen ezt a magatartást igényelte és értékelte, amelyre ők képesek voltak.

A pártállam deklarált politikai szentháromsága volt a *politikai lojalitás*, a *vezetői készség* és a *felkészültség*. A három követelménynek elvileg egyszerre és egyenértékűnek kellett (volna) lennie. Az utóbbi években a rátermettség és a tudás kapott nagyobb hangsúlyt. Egy korszerű büntetés-végrehajtási menedzsment megteremtésének sürgető igénye arra ösztönzött sokakat, hogy létrejöjjön egy olyan újszerű humánstratégia, amely kialakítja a szervezet elitjét a saját értelmiségi köréből.

Vezetői adatbank

E stratégia megvalósításának eszközeként működik a büntetés-végrehajtási *menedzserek adathankja*, amely a meglévő szellemi kapacitások mozgásba hozásával és az egyéni ambíciók kibontakozása feltételeinek megteremtésével biztosítja a szükséges szervezeti kereteket. A szervezet működésének alapvető humánstratégiai metodikája a belső toborzási, kiválasztási, továbbképzési rendszeren alapul. A hierarchikus felépítésű, egyszemélyi vezetésre épülő szervezetek a szervezeti és a szakmai sajátosságok miatt nagyobb mértékben kell hogy támaszkodjanak saját belső humán erőforrásaikra. Ezért a magasabb beosztásra történő kiválasztás és munkaerő-gazdál-

kodás a már alacsonyabb szinten szakmai tapasztalattal rendelkező szakemberekből kell hogy szerveződjön, hiszen a „szakma” sajátosságainak megtanulása hosszabb gyakorlati tanulási időt vesz igénybe. Önmagában is ösztönző az állomány számára az a deklarált lehetőség, hogy alsóbb szintekről, a legkiválóbbak közül kerülnek kiválasztásra a közép- és felsőszintű vezetők.

Az adatbankba pályázat útján lehet bekerülni, amelyet évről évre a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka ír ki. Új vonás a korábbiakhoz képest, hogy a sikeres pályázatnak nem feltétele az előjáró pozitív javaslata, a pályázatot ugyanis közvetlenül a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága humánpolitikai főosztályára nyújtják be a jelentkezők. A nyilvántartásba vételre történő kiválasztás fontos része a vezetői-pszichológiai alkalmasság megítélése.

A képzés időtartama 2 év, amelynek végén megtörténik az adatbank tagjainak komplex minősítése. Ennek része lesz a vezetői feladatokra való alkalmasság és a vezetési szintekre, valamint a munkaköri csoportra tett javaslat. A konkrét beosztásba helyezés persze összetett művelet. A pszichológiai vizsgálatok eredménye az egyik alapdimenzió, de csak a pszichológus tanácsadói véleményeként vehető figyelembe, a döntés joga és felelőssége a kinevezésre felhatalmazott előljáróé. Az adatbank működtetése elsősorban a felsőszintű vezetői beosztások utánpótlását biztosítja. A vezetés alsóbb szintjein, de a büntetés-végrehajtás minden területén, a szellemi megújulás kulcsa a humán erőforrásban rejlő tartalékok feltárása, mozgósítása. Megvalósulásához átfogó humánpolitikai stratégia kidolgozása szükséges.

Halmágyi Gyula

Drog és rács

*Kutatás a kábítószer-fogyasztásról**

Az országos parancsnokság módszertani igazgatóságának kutatásszervezési osztálya és a budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem szociológiai tanszékének munkatársai 1997 tavaszán szociológiai kutatást végeztek tizenegy büntetés-végrehajtási intézetben. Vizsgálatunk célja az volt, hogy képet kapjunk a fogvatartottak drogfogyasztással kapcsolatos érintettségéről és a fogyasztási szokásokról. Az alapvetően feltáró jellegű vizsgálat kitér a kábítószer-fogyasztás rizikótényezőinek felvázolására és számos egyéb – gazdasági, társadalmi, értékrendszerbeli attitűd stb. – dimenzió leírására. Vizsgálatunkban magyar állampolgárságú, felnőtt korú férfi elítéltek vettek részt.

A kutatási minta nagyságát 1000 főben határoztuk meg, ami az összes férfi elítélt megközelítőleg 10 százaléka. A mintát ún. *kétlépcsős-rétegezett mintavételi eljárással* választottuk, ami praktikusán annyit jelent, hogy először az elítélteket csoportosítottuk a letöltőházak, valamint a büntetés-végrehajtási fokozat szerint, utána pedig korcsoportonként arányos (18–30 év, 30 év feletti) véletlenszerű névsort állítottunk össze.

A vizsgálat során végül is 951 fővel sikerült felvenni a kérdőívet, ami sikeresnek mondható, hiszen a mintavesztés így mindössze 5%-os, ami nem eredményezte a tervezetthez képest a statisztikai paraméterek romlását. Vizsgálati populációnk 45,5%-a 30 év alatti, ezen belül a 19–22 évesek aránya 13%. Ez azt jelenti, hogy mintánkban a fiatalok túlsúlya jellemző, akik leginkább veszélyeztetettek a kábítószer-fogyasztás szempontjából.

Fontos eredménye volt kutatásunknak, hogy kiderült: a megkérdezett elítéltek egyharmad része fogyasztott már életében valamiféle drogot, sőt a tiltott kábítószeresek – mint pl. marihuána, hasis, amfetamin tartalmú készítmények, kokain, heroin stb. – fogyasztóinak aránya is megközelíti az egynegyedet. Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy az elítélt-populáció az átlagnépességnél sokkal fertőzöttebb kábítószer-fogyasztás szempontjából. Ugyanakkor – anélkül, hogy bagatellizálni akarnám a problémát – meg kell említeni, hogy a drogfogyasztók száma az intézetben belül nem jelentős, az elítéltek 17,6%-a él a „legális” drogokkal (dobi, altató, nyugtató stb.), és 3,8%-a szed illegális kábítószereseket.

*A cikk Elekes Zsuzsanna és Paksi Borbála kutatási beszámolója alapján készült.

Elgondolkoztató, hogy a megkérdezettek 8,4%-a fogyasztott rendszeresen tiltott „anyagot” civil életében és 5,8%-uk szedett napi rendszerességgel nyugtatót, altatót. A rendszeres fogyasztók elsősorban szipuznak, marihuánát vagy hasist fogyasztanak, úgy tűnik tehát, a szerves oldószerek és a cannabis-származékok egyelőre népszerűbbek a drogos elítéltek között az amfetamin készítményeknél.

A drogfogyasztás szoros összefüggést mutat az alkoholfogyasztási szokásokkal is. A rendszeres drogfogyasztók korábban – 60%-uk 15 éves kora előtt – fogyasztottak először alkoholt, mint a nem fogyasztók. A rendszeresen alkoholizálók között is felülreprezentáltak a kábítószer-fogyasztók és ez azért figyelemre méltó, mert adataink szerint a drogokat nem használóknál is gyakoribb és problematikusabb az alkoholfogyasztás, mint a „kinti” világban.

Vizsgáltuk a büntetés-végrehajtási fokozatok és a büntetések idejének összefüggéseit a drogozással. Ezek alapján megállapítható, hogy a zárt intézetekben – és elsősorban a fegyház fokozatban – valamivel kevesebb a drogfogyasztó, mint a nyitottabb börtönökben. Ez összefüggésbe hozható azzal, hogy zárt intézetben nehezebben hozzáférhetőek a kábítószeresek, de azzal is, hogy a drogfogyasztók átlagosan rövidebb ideig vannak börtönben (4,6 év), mint a nem fogyasztók (5,8 év). Másrészt a drogfogyasztók bűncselekményei is más típusúak, jelentős számban inkább vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt töltik büntetésüket, szemben a nem fogyasztók erőszakos és élet elleni bűncselekményeivel.

A börtönhierarchiában is magasabban helyezkednek el a „drogosok”. Ennek oka lehet – és itt elsősorban a tiltott szereket használókra gondolok – az is, hogy ők a civil életben is a magasabb jövedelmi viszonyok közé tartozók közül kerülnek ki, ezenkívül több közöttük a „hivatásos” bűnöző életmódra berendezkedett személy. Ennek ellenére a rendszeres drogfogyasztók között magasabb az öngyilkossági kísérletek száma (18,8%), a falcolás (17,5%), a gyógyító-nevelő csoportban való részvétel (15,4%), a – orvosi javallatra – nyugtatót szedő (27,6%) és a „rendszeresen kiboruló” (58,8%), mint a nem fogyasztóknál. A vizsgálat vezetői, *Elekes Zsuzsa* egyetemi docens és *Paksi Borhála* egyetemi adjunktus kutatási jelentésük utolsó fejezetében 15 pontban összegezték az eddig vizsgált összefüggéseket:

– Az életkor határozott összefüggést mutat a drogfogyasztással. A drogot fogyasztók általában fiatalabbak és közülük is a legfiatalabbak a rendszeres fogyasztók.

– A drogfogyasztók között magasabb a – civilben – nemdolgozók aránya. Jellemzőbb közöttük a szolgáltatási szférában végzett, kvalifikálatlan fizikai munka, és nagyobb arányban származott jövedelmük bűncselekményekből.

– A jövedelmi helyzet különféle minőségi és mennyiségi mutatói alapján markáns különbségek mutathatók ki a fogyasztók és nem fogyasztók között. A droghasználók a felsőbb jövedelmi kategóriákban rendre felülreprezentáltak a nem fogyasztókhöz képest, és jövedelmük háromszor gyakrabban kötődik valamiféle bűncselekményhez.

– A drogfogyasztók nagyobb arányban élnek a fővárosban vagy a megyeszékhelyeken, mint a falvakban, kisvárosokban.

– A drogfogyasztók gyermekkori szocializációjában rövid ideig volt jellemző a két-szülős nevelési helyzet. (Felülreprezentált a csonka család vagy az állami gondozás.) A

TAPASZTALATCSERE

csalásban előforduló devianciák száma magas, a drogos elítéltek szignifikánsan gyakrabban nőtlenek vagy egyedülállók.

– Összefügghet a korrall és a családi állapottal az is, hogy a drogfogyasztók aktívabban töltik a szabadidejüket a nem fogyasztókénál.

– A drogfogyasztók értékrendjében az örömértékek (szerelem, sport), valamint az önértékeléshez kötődő értékek fontosabb szerephez jutnak.

– A rendszeres drogfogyasztók alkoholfogyasztási szokásai a legproblematicusabbak a fogvatartotti populációban. (Érdekes viszont, hogy a drogot 1-2 alkalommal kipróbálók isznak a legkevesebbet.)

– A drogfogyasztók börtönbe kerülésük előtt nagyobb arányban vettek részt pszichiátriai kezelésem, gyakoribb közöttük az öngyilkossági kísérlet.

– A drogosok alulreprezentáltak a fegyházakban, felülreprezentáltak a fogházakban, börtönökben.

– A drogfogyasztók rövidebb időt töltenek börtönben.

– A drogfogyasztók szignifikánsan többször voltak büntetve vagyon elleni bűncselekményekért.

– Magasabb a falcolások, öngyilkossági kísérletek száma körükben.

– A drogfogyasztók – saját bevallásuk alapján – magasabban helyezkednek el a börtönhierarchiában.

– Nagyon határozott összefüggést mutat a börtönbeli és a korábbi drogfogyasztás. A korábban is fogyasztók tekintik legnagyobb arányban hozzáférhetőnek a kábítószerket a bv. intézetekben.

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a drogstratégiában prioritásokat kell kijelölni, mert a probléma egésze nem kezelhető. Ez elképzelhetetlen megfelelő információk nélkül. Az információszerzés természetesen többféleképpen történhet – operatív jelzések nyomán, egészségügyi statisztikák alapján stb. –, mi ezek közül a *kérdőíves*, úgynevezett *survey-módszert* részesítettük előnyben. A kapott adatok sok kérdésnél a valós viszonyokat tükrözik, a fogyasztás értékeinél azonban minden valószínűség szerint alulbecsülnek. Kutatásunk során képet kaptunk a használt szerek megoszlásáról, és a vizsgálat felderítette, hogy a rizikócsoportok meghatározásánál milyen tényezőket érdemes figyelembe venni.

A vizsgálatból kiderült, hogy börtönönként változó mértékben ugyan, de mégis a legtöbb kábítószer hozzáférhető intézeteinkben. Bár adataink alapján a börtönökben a kábítószer-fogyasztás alatta marad az európai átlagnak, a veszély nem elhanyagolható. Közkeletű vélemény, hogy a börtönökben azért nincs kábítószer, mert nincs fizetőképes kereslet sem. Sajnos a nemzetközi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a drog megteremti a saját piacát, tehát az elítéltek rossz anyagi helyzete önmagában nem akadályozza meg a kábítószer-kereslet kialakulását. Nem várhatjuk ölbe tett kézzel, míg ez bekövetkezik, fel kell készülni egy átfogó drogellenes stratégia kidolgozására és megvalósítására.

Bereczki Zsolt

Hívők és hitek

Történelmi áttekintés • Politikai okból meghurcolt papok • Istenfélő elítéltek

„Valláson a szellemnek az a tulajdonsága értendő, amely képessé teszi az embert arra, hogy – különféle név alatt és mindig más megjelenési formában – megragadja a végtelent!”

(Max Müller)

A sopronkőhidai fegyintézetben 1887 decemberében (egy évvel a nyitás után) a 699 rabból 480 volt római katolikus, 10 görög katolikus, 36 evangélikus, 140 református és 33 zsidó.

Az akkori igazgató, *Balkay István*, engedélyt kért az igazságügyi minisztériumtól és a városi tanácstól, hogy templomot építhessen a falakon belül. Kezdetben (1890 februárjától hosszú esztendőig) csak a katolikus elítéltek vehettek részt vásár- és ünnepnapokon a szertartásokon, de az istentiszteleteken lévőket erős rácsokkal zárták el a szentélytől, az oltártól, mert akkoriban történt az illavai börtönlázadás, ami épp a mise alatt, a kápolnából indult. Az aggodalom sokáig élt, hiszen egy 1925 októberében közölt riport szerint Gedeon Richárd főtiszt sajnálkozva magyarázta az odalátogatóknak: „Ez a berendezés nincs összhangban az intézet szellemével, mert a rab lelki nevelése szempontjából sem kívánatosak e szent helyen ezek a – minden emberi érzést megszegyenítő – vasketrecek. A rab legalább Isten házában ne érezze ma-

gát az emberiség söpredékének. Itt teret kell engedni a lélek szabadságának, hogy megtisztulhasson, és ne emlékeztessenek a rácsok – legalább az ima percei alatt – a bűnre.” (Dr. Németh Alajos: Sóhajok palotája)

Nincs pontos, megbízható adat arról, hogy hol és mikor engedélyezték a zárva tartott vallásos igényeinek kielégítését, de számos krónikában lelni utalásokat arra, hogy az áristomba került, különféle felekezetekhez tartozó papok, prédikátorok lelki vigaszt nyújtottak sorstársaiknak. Kétségtelen, hogy a valamivel vádolt igehirdetők missziós tevékenysége meghatározhatta a szűkebb-tágabb környezet magatartását: az úgynevezett transzcendencia más síkokra terelheti a gondolatokat. A híres francia szociológus, *Émile Durkheim* (1858–1917) sok tanulmányában bizonyította, hogy a rejtély, a kiismerhetetlenség élménye nem veleszületett sajátság az embernek, de a „gondviselés” meglehetően mind az egyéneken, mind a közösségeken, ha ...!

A börtön sajátos terepe a hitnek. Bár tetten érhetők az Istenről, ördögről, életről, halálról, kárhozatról, feltámadásról, pokorról, mennyországról alkotott sablonos civil vélemények, de gyakoribbak a csalódottak. *Lenin* azt ismételte, hogy a vallás „ópium a népnek”, hiszen elérhetetlen vágyak fogalmazódnak meg az imádságokban és képtelenség teljesíteni a parancsolatokat. Figyelemre méltó viszont, hogy a világvál-

lások: a kereszténység, a buddhizmus, az iszlám, a judaizmus elméletében és gyakorlatában rengeteg a közös vonás. Egy az Isten, az üdvözítő hit követői elnyerik jutalmukat, a földi nyomorúság, szenvedés túrelmesei a túlvilágon majd kárpótlásban részesülhetnek!

Nincs új a nap alatt Sopronkőhidán sem. A '20-as évek vége felé egy katolikus kántor rablőgyilkosságért töltötte büntetését. Magaviseletéért jelentős kedvezményrel szabadult. Az evangélikusok orgonistája, *dr. Frórich Ernő* az apósát ölte meg hirtelen felindulásból – az örök véleménye szerint a „legegészebb, legfegyelmesebb” emberként viselkedett, neki is elengedték volna a kapott esztendő negyedét, ám „veselob” következtében 1930-ban elhunyt. Mostanában is vannak tehetséges énekesek, zenészek a rács mögött.

„A legmegértőbb elítélt...”

– *Kalányos Istvánnak* hívnak. '93 óta töltöm a büntetésem, és '97 januárjában kerültem a Fővárosi Bv. Intézetből Sopronkőhidára. A kettő közötti különbség olyan, mint egy ötszillagos szálloda és egy rezervátumi tákolmány között. Itt minden kihalt és sivár, minden meg van mételvezve. De attól függetlenül, hogy be vagyunk zárva, embernek tartjuk magunkat. Az a dolog, hogy a zárkában nincs áram, nincs meleg víz, mindennapos fegyelmiveszélynek teszi ki az elítéltet, mert kénytelen életveszélyes vízmelegítőket eszkábálni. Nem tartom magam az elítéltek között a többinél semmivel se többnek, mégsem járok ki tévét nézni, kivéve heti egy alkalommal, mert tisztelet a kivételnek, ez a börtön az embert elmebeteggé teszi. Az a tény, hogy 50 embert bezárnak egy

rács mögé, aztán óráig nem mehet vécére, mert az őrség nem hajlandó félóránként szaladgálni, engem mindig fölháborít.

Ez a probléma is megoldódna, mert szereztem az elítéltek 60 százaléka tudna tévét beszerezni, és nem lenne arra szükség, hogy amikor vécére kell mennem, az őrséget zaklassam. Továbbá nem kényszerülnék arra, hogy mint nemdohányzó, a tőlem 5 cm-re ülők cigarettafüstjének bűzét beszívjam, s emiatt állandó vitáknak tegyem ki magam. Mert ha a füstöt elhessegetem magamtól, akkor a dohányzóknak ez azt jelenti, hogy megjátszom magam, és még hozzáteszik, hogy nem kellett volna börtönbe kerülni. Ilyenkor magamba fordulok, és megfogadom, hogy most egy hétig nem megyek tévét nézni.

Persze, vannak itt más dolgok is. Nekem két kiskorú gyermekem van, és mivel feleségem elhagyott, 65 éves édesanyám neveli őket. Az szóba se jöhet, hogy Pécsről ide hozza őket, ezért egyszer egy évben saját költségemre szállítanak Pécsre, ahol láthatom a gyerekeimet. Azt viszont nem értem, hogy miért nekem kell fizetnem az egyszerű körszállítást, amikor ez minden hétfőn lezajlik a többi elítélttel. Ezek azok a dolgok, amiken egész nap őrlődöm. Ezért is járok rendszeresen istentiszteletre, mert az valamennyire elvonja figyelmem a mindennapi újra meghalástól. Az, hogy a mise alatt gitározom és énekelek, valamennyit változtat a viselkedésemen. A zenéléstől és a misétől újra feltöltődöm, és erőt kapok egy újabb hét elviselésére. Persze, az elítéltek nagyobb része a dohányért vagy szappanért jár a misére. De nekem ők mégis mások, mert aki egyszer oda eljön, már nem lehet ugyanolyan rossz, mint amilyen az odajövele előtt volt.

– *Sztojka János* vagyok, és három évvel ezelőtt fogadtam el az Úr Jézust. Gyakran el-

jártam a börtönben tartott missziós összejövetelekre, istentiszteletekre, és a János atya által tartott vasárnapi misékre. Nehéz volt számomra az első hitbéli lépés. Ugyanis annyi rosszat lehet hallani a papságról. Ám erre János atya rácsfolt, úgy tapasztaltam, ő valóban Krisztus papja. Sokat köszönhetek neki. Az ő lelki vezetése és törődése visszatükrözte az Isten szeretetét. Ez a szeretet annyira magával ragadott, hogy úgy érzem, Isten szeretete nélkül nincs értelme az életnek. Szeretném ezt a szeretetet mindenkor továbbadni, elsősorban a családomnak, de minden embertársamnak is.

Megtapasztaltam azt is, hogy Jézus folytonos vezetést ad. Mielőtt nem tértem meg, tele voltam előítéletekkel, indulattal és gyűlölködéssel. Ma ezeknek már nyoma sincs. Ha sérelem vagy szenvedés ér, olyankor is Krisztusra figyelek, egy belső hang azt mondja: ezeket el kell viselni, mert csak így válhat belőlem krisztusi ember. Ez pedig minden szenvedést megér. Azt is tapasztaltam, hogy nemcsak szerető, de igazságos Isten is. Ugyanis az ellenem felhozott vádpontok között több olyan is volt, amiben védtelen, azaz ártatlan voltam, de végül is elmarasztaltak, mivel visszaeső vagyok. Ezt a problémát Jézus elé vittem mindennapi imáimban. Ennek köszönhetem, hogy lesz egy perújrafelvételi tárgyalásom és kiderül az igazság. Így sokkal előbb szabadulhatok.

Meggyőződéssel vagy a „maguk módján”?

A Bécsben élő, de 1936-ban Magyarországon született *Peter Stiegnitz* közel húsz esztendeje foglalkozik *mentológiával*, nevezetesen a hazugság tudományával. Sze-

rinte napi átlagban kétszázszor „lódítanak” az emberek, ám ezek kétharmadával saját magukat csapják be, csupán a maradékkal árthatnak másoknak. Más a helyzet a kriminalitás körében, hiszen a szélhámoskodások, csalások lényegesen veszélyesebbek az önámításnál.

Mennyire lehet kártékony az őszinteség teljes vagy komoly hiánya a zárt közösségekben, ott, ahol nincs veszedelmesebb magatartás az igazságosságra törekvésnél, az egyeneslelkűségénél, a leplezetlen nyíltságnál, a tapintatlan szókimondásnál? Ezért gond a vallásosság miéртje a fegyintézetekben, hiszen a bűnelkövetők java részétől nem kis erőfeszítést igényel a rendszeres alakoskodás. *Kant* ismert mondása: „*A csillagos ég fölöttem s az erkölcsi törvény hennem...*” – a természet és a társadalom szokásainak, követelményeinek szakadékát ábrázolja. A klasszikus német filozófia és esztétika megalapítója (1724–1804) a tiszta, illetve a gyakorlati ész kritikáját összegző műveiben azt fejtegette: „*Szép az, ami érdek nélkül tetszik!*” Vagyis az „*ítéletelő*” olyan képesség, amely közvetít az elmélet és a valóság, az egyediség és a jogszerűség között. Hasonló módon érvényesül a vallás ereje, hatása is, mert némelyek nem fogadják el az egyház (felekezet) érvényes szokásait, de hisznek Istenben, a természetfölötti hatalom (alkalmankénti) erejében. A fegyintézetekben (koronként, társadalmanként, politikai berendezkedésenként változóan) pontosan nyomon követhetők a szokások, hogy kik gyakorolják buzgón a konfessziót, akkor is, ha meggyőződésük kinyilvánítása tilos.

A második világháború vége felé, a nyilasok hatalomra kerülése után egyre többen kerültek vizsgálati fogságba hazaárulás, parancsmegtagadás, az ellenséghez való

átpártolási szándék, katonaszökevényesség vádjával. Sűrűn osztogatták a halálos ítéleteket: Sopronkőhidán is jócskán akadt dolguk a papoknak, *Geiszbühl Mátyás* katolikus és *Bárdosy Jenő* evangélikus lelkészeknek. Első pillanattól vallási és világnézeti megkülönböztetés nélkül segítették a rabokat. A kommunista *Pataky István*, *Pesti Barnabás* és *Kreutz Róbert* egy napon fejezte be földi létét (1944. december 24-én) *Bajcsy-Zsilinszky Endrével*, és aki igényelte, gyónhatott, áldozhatott, kaphatott Úrvacsorát. A későbbi esztendőkből (1948-tól bő négy évtizeden át) szigorúan tiltották az egyházak képviselőinek hivatalos jelenlétét az akasztásoknál, a zártkörű temetéseknél, és azt sem engedélyezték, hogy közreműködésükkel tarthassák a jelentősebb keresztény ünnepeket: karácsonyt, húsvétot, pünkösdöt. Valamennyi elítéltet megfosztották a lelkiismereti szabadság jogától is.

A hitükért máglyahalált, kínzásokat, válogatott borzalmakat elviselők kései utódai, legfőképpen a politikai foglyok és a környezetükben lévő köztörvényesek értelmesebbjei, döbbenetes erejű könyvekben, visszaemlékezésekben mutatták be a vallásosság erejét. A különféle egyházak vezetőinek, tagjainak pusztítása régi keletű: 202-ben szentesítették a keresztényüldözést, de a következő századokban Krisztus követői lettek a hitbéli hovatarozással kapcsolatos türelmetlenség kegyetlen gyakorlóí. Az inkvizíció rémtettei, majd a reformáció tovább mélyítette az ellentéteket Európa országai-ban. Először Amerikában sikerült megvalósítani az 1776. július 4-én kihirdetett Függetlenségi Nyilatkozattal a mindenkori politikai hatalom kiszorítását a vallási szervezetekből. A francia forradalom nyomán, 1789-től az „öreg kontinensen” is voltak efféle kí-

sérletek, de a legtöbb helyen eredménytelenül. A bolsevikok győzelme után az alakulató Szovjetunióban lerombolták, elvették a templomokat, száműzték, megölték a papokat, bezárták az egyházi intézmények többségét.

Az úgynevezett Tanácsköztársaság 133 napig tartó diktatúrája idején hazánkban is előfordultak erőteljes túlkapások, lelkészekkel, hívekkel szembeni „rögtönbíráskodások”, a feltámadást ígérő temetők falánál végrehajtott kivégzések. *Prohászka Ottokár* székesfehérvári püspök 1919. július 8-án azt vetette papírra a „kereszténytiprókról”, hogy ki teszi majd őket jókká! „*Hát ezek az új emberek? Ezek a bestialis népek, kik az új eszmék komédiás kosztüm-jét vetik panyókára?*” Amikor a Vörös Hadsereg alakulatai 1944-ben átlépték a magyar határt, a katonák garázdálkodásainak közkedvelt terepei lettek a templomok, és a híveiket védő papokkal úgy bántak el, mint egykoron Dzsingisz kán hadai. Győrben 1945. április 2-án agyonlőtték *Apor Vilmost*, de az újságok szerkesztőinek megtiltották a tragédia közlését.

Kezdetét vette az istentagadó rendőralam alapjainak lerakása, a vallásos csoportosulások, sajtótermékek fölszámolása. Minden alkalmat megragadtak a lelkipásztorok megnyerésére vagy befeketésükre, letartóztatásukra. A Független Kisgazdapárt vezetőjét, *Tildy Zoltán* református tiszteletest ugyan engedték a miniszterelnök, majd a köztársasági elnök székébe kerülni, de vele szentesítették a népbíróság halálos ítéleteit, ezért nevezték őt szerte az országban „palástos hóhér”-nak. A kommunisták egyfelől kiáltványokban biztatták 1944 őszétől a felekezetek püspökeit, hogy segítsék az újjáépítést, ám szemmel tartották a papokat, terhelő adatokat gyűj-

töttek ellenük, és 1946 tavaszán a *P. Kiss Szaléz-féle* összeesküvés lett a legújabb kori vallásüldözés főpróbája.

Gyöngyösön egy középiskolás diák édesanyját hét orosz megerőszakolta, és a fiú néhányukat agyonlőtte, majd barátai segítségével a kútba dobta. A nyomozónak nem sikerült vallomásra bírni őket, ezért gyóntatójukat is elfogták, azzal vádolva, hogy az Amerikából visszatért plébános biztatta gyilkosságra tanítványait. A 42 vádlottból hármat 1946. október 20-án kivégeztek Sopronkőhidán, sokakat Szibériába deportáltak, és mindinkább fokozódó támadást indítottak az egyházi iskolák, a cserkészek, a katolikus legény (KALOT) és leány (KALÁSZ) szervezetek ellen. A haladás kerékkötőinek nyilvánították a szerzetes- és apácarendeket, a korábban kötelező hitoktatást megszüntették arra hivatkozva, hogy sérti a vallásszabadságot. Az 1947-es választást követően a protestáns felekezetek vezetőit is terrorizálták: *Ordass Lajos* evangélikus püspököt bebörtönözték, a reformátusok első emberét, *Ravasz Lászlót* belső puccsal megfosztották irányító szerepétől. Röviddel később kezdődött a Mindszenty-per és a letartóztatások, internálások özöne.

„Értetek, miattatok...”

A magyar büntetés-végrehajtás történetében 1674-ben voltak először felelősségre vallási okok miatt tömegével tanítókat, papokat. A pozsonyi rendkívüli törvényszék 730 protestáns lelkészt és iskolamestert mondott vétkesnek, közülük 93-at végeztek ki hűtlenség, valamint felségsértés miatt. A különböző osztrák várak kazamatáiban fogva tartott túlélőkből 41-et adtak el a Velencei Köztársaság gályáira eve-

zősnek. *Kollonich Lipót* bíboros, esztergomi érsek, a bécsi kamara elnöke, államminiszter azt hangoztatta, hogy az országot előbb rabbá, aztán koldussá, végül katolikusná teszi.

Pontosan 270 évvel később megismétlődött ez a démoni törekvés, bár változtak a politikai szándékok, a császári udvar szerepét a moszkvai NKVD, illetve a budapesti ÁVO „műhelyeiben” formálgatták a kirakatperек követelményei szerint. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 25-én 81/1945. ME-rendeletével létrehozott népbírósága 1950 januárjáig működött azzal a feladattal, hogy „mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részei voltak. hírség előtt feleljenek tetteikért és nyerjék el méltó büntetésüket”. A hivatalos adatok szerint 1949. január 31-ig 41 516 ügyet fejeztek be, 20 350 esetben hirdettek ítéletet, ami 22 642 személyt érintett. Halálbüntetéssel 414 vádlottat sújtottak és 22 228-an kerültek börtönbe, fegyházba, kényszermunkára.

A hátralévő egy esztendőben viszont a kommunista párt addigi dédelgetettjeit, *Rajk Lászlót* és társait vették őrizetbe, majd küldték bitóra. Őket is a népbíróság végeztette ki, vagy záratta a büntetés-végrehajtási intézetek valamelyikébe, ahol gyakran kerültek közös zárkába a korábban még ellenségüknek tekintett áldozatokkal. Ebben a köztes évben már teljhatalommal rendelkezett az Államvédelmi Hatóság, és szerte az országban ezrével tartották fogva a „népi demokrácia” ellenségeit, közöttük tucatjaival papokat, vallásosságukhoz ragaszkodó keresztényeket. Az egyházüldözés mérlege röviden a következő.

Legalább 50 katolikus pap halt meg a nők védelmében 1944–45-ben, és 1971-ig 12 püspök, a lelkészeknek pedig negyede

Korabeli fotó az ötvenes évek börtönvilágáról

került rácsok mögé. A vatikáni nyilvántartásban olvasható, hogy 1950-ig megszűnt 20 férfi és 39 női szerzetesrend, 4000 egyesület, közel félezer kolostor, majd' négyszáz oktatási intézmény. A koncepciós pereket nézve – leszámítva Mindszenty és Grósz, valamint a 3000 szerzetes elhurcolását – öt alkalommal kerültek vádlottak padjára katolikus lelkészek. A protestáns egyházaknál elenyésző volt a következetes üldöztetés, bár a reformátusoknál 1948 és 1956 között 600 egyházi alkalmazottat távolítottak el, függesztettek fel vagy nyugdíjaztak idő előtt önkényesen.

Lénárd Ödön piarista (megszakításokkal) 19 évet ült, 1948–1977 között. *Tabódy István* fehérvári pap 18-at, *Kerkai Jenő* jezsuita szerzetes 1949–1960-ig, *Bulányi György* piarista 1952-től 1960-ig, *Regőczy István* váci pap 10 esztendő, *Keglovich István* 1960-tól 1969-ig, *Emődi László* 1960-tól 1971-ig, *Kuklai Antal* 8-at, *Rózsavölgyi László* két ízben hat esztendőt.

Bulányi György és 10 társa (köztük két apáca) 1952 decemberében került a vádlottak padjára: a kiscsoportos irányzat vezető-

jére a legszigorúbb büntetést, akasztást kért az ügyész, mert vallási alapon képzett ki „kádereket”. A második nagyobb per 1956 februárjában zajlott, megközelítőleg 70 pap (köztük 10 jezsuita és tucatnyi apáca) ellen hoztak 14–19 év közötti ítéletet, államellenes összeesküvésért. A forradalom napjaiban kiszabadultak, de akik nem hagyták el az országot (1956-ban körülbelül félszáz katolikus pap disszidált), ismét börtönbe kerültek, bár enyhítették büntetésüket. A harmadik jelentősebb tárgyalás 1961 májusában volt: 70 lelkészt, köztük 7 cisztercita és számos regnumi papot vittek valamelyik bv. intézetbe, közéjük tartozott *Halász Péter*, *Sigmund Ernő*, *Szunyogh Xavér*, *Werner Alajos*, majd alig később 100 hajdani apáca ismerkedhetett a rácson belüli világgal. Mindahányan szabadultak az 1963-as amnesztiával. A negyedik per kerekén négy esztendővel később, 1965 májusában történt: 30 egyházi személyről mondták ki, hogy bűnösök, de a tárgyalótermet virágözönnel borították el a tanúk és hozzátartozók. Az ötödik per is májusban kezdődött: 1971-ben másodszor ítélték el

Halász Piuszt és Emődi Lászlót (alig korábban szabadult), a Gyűjtő „lakói” lettek Rózsa Elemér, valamint Mócsy Imre jezsuiták. Az Állami Egyházügyi Hivatalnak és a hatalomnak komoly gondot jelentettek a „bulányisták”, a regnumosok”, a „fokolársok”, a „karizmatikusok”, továbbá az orosz lágerreket is megjárta egykori cserkészvezetők. Közéjük tartozott Kölley György, akit először 1946. június 9-én tartóztattak le és hurcoltak az Andrassy út 60-ba, aztán Sopronkőhidán volt zárkasomszédja a 17-es cellában kivégzésükre váróknak: Kiss Szalézának, Uden Miklósnak, Ditzl Károlynak, Botgalvay Györgynek. Innét vonatoltatták esztendőkre az Onyega-tó melletti egyik gulágra. Kálváriáit az *Értetek, miattatok* című, Münchenben, majd Budapesten kiadott könyvében írta meg. Ebből idézünk:

„Itt emlékezem azokról a felvidéki görögkatolikus papokról is, akik velünk szenvedtek a fogságban. Csak a mi táborunkban akadtak vagy tízen... Legtöbbször családos ember, 5-6 gyerekek odahaza. A háború után tartóztatták le őket, s mivel nem voltak hajlandók a pravoszláv hitre való áttérési nyilatkozatot aláírni, 25 év kényszermunkát kaptak. Nagyon sokan ott pusztultak el a fogságtáborban. Ma is lelki szemeim előtt áll például Szabó Bandi hácsi, ungvári esperes. Szikár, magas növésű ember, hatgyermekes családapa. Mindvégig híven kitartott meggyőződése mellett, amelyért végül az életével fizetett. Hetenként misézett mazsolaszölőből készült pár csepp borral, kenyérral. Nála tudtam gyönni, áldozni.”

Hogy milyen is lehetett a vallási élet 1945-től a börtönökben, munkatáborokban? Változó, hiszen ahol a parancsnokok, felügyelők megértőbben viselkedtek, egész körletek változtak az Isten házává, de az elítéltek nem gyakorolhatták hitüket

nyilvánosan, mert a benti kápolnákat átalakították. Halálra ítélték, kivégezték a transzcendenciát. Marx véleményére hivatkoztak némelyek, hogy ártalmas a büntetést teológiai gyötrésekkel egybekötni, hiszen főleg olyasmikre keresni a válaszokat, amikre nincsenek feleletek.

„Mi az ünnep?”

Ahol az emberek követik Krisztust, ott (hivatkozva a Szentírásra) emberi életközösségek jönnek létre. Ennek bizonyítására általában azt a beszélgetést emlegetik, amikor Péter azt mondja: *„Íme, mi elhagytunk mindent és követünk téged.”* Jézus így szólt: *„Senki sincsen, aki úgy hagyta el házat vagy testvéreit, anyját vagy apját, gyermekeit vagy földjeit énemetem és az evangéliumért, hogy ne kapna százannyit.”* Mi a helyzet a büntetés-végrehajtási intézetekben mostanában a „testvériséggel”, az Isten utáni vágygal, a megtérés szándékával, a „tövistelenítéssel”? Két rab véleménye Sopronkőhidán, 1997 őszén:

„Amikor hajnalban, hosszú, keskeny felhők úsznak a látóhatár fölött, acélszűrkek, halottak, de már sejteni lehet peremükön a közelgő fényérintését, akkor piros sugárzás tűnik fel a távolban, a felhők lebegővé válnak, a fák kinyújtóztatják dermedt ágait, leveleik remegnek. Amikor pedig fölbukkan a Nap óriási korongja és forogva száll föl a sötét föld peremén, ragyogása egyszerre előnti az egész természetet, a felhők átlátszó piros fátyolként szakadoznak szét. Majd a hosszan zengő, vörös sugarak egyre élesednek, tisztulnak, vörösrannyá válnak, később, szinte pillanatok alatt vakító arannyá, aztán megzendül az égi fény minden ereje, a ragyogás teljessé lesz – az ünnepi pillanat.

Ünnep, amikor a lenyugvó Nap utoljára pillant végig a földön, sugarait szétkülöltözi az égholtozat közepéig, vörösbe, aranyba, sötétvioletbe meríti a felhőket, fényének zengése egyre halkul, egyre szelídül, míg egyszer csak elnémul teljesen, és az esti szürkületben felragyognak az első csillagok. Ünnep, amikor fölsír az újszülött gyermek, mikor az anya túllévén a szenvedéseken, révült boldogságban emeli keblére a csecsemőt, arca sugárzik.

Ünnep, mikor a paraszti első ízben vágja kaszáját a zizegő gabonába, mikor az érett szőlőfürtjét vágja le a gazda, mikor az első új kenyér, pohár bor kerül a fehér abrosszal terített asztalra, mikor a templomban megszólalnak a harangok, mikor a rahosszú sínylődés után először lép ki a szabadba. Valaha, a paradicsomi létben ünnep volt az ember minden napja, hiszen örökkévalóságban élt együtt az Istennel, mert ünnep a kiemelkedés, a fölszárnyalás az alantashól, a térből, az időből. Ünnep a megszabadulás minden nyúgtól, a csend, az elmerülés az időtlenségbe, amikor valószínűleg érezzük azt, ami csupán álom."

(Részlet Katus Ferenc elítelt regényéből)

– A nevem Bogdán Tibor. Számomra a Biblia egy élő, nyitott könyv, amely megtörtént eseményeken alapul. Szentírás, amely figyelmezteti az emberiséget arra, hogy mi a jó, és mit ne tégy. Hit, kellemes áhítat. Gonoszság és félelem a rosszról és hitlenségről, de szeretet és hűség a jókról. A Biblia a hívő emberek életét örömmel tölti be, a múlt, a jelen, a jövő felvilágosítja elménket, hogyan éljünk, milyen legyen a jóra való akaratumk.

De magamról írjak pár sort. Római katolikus vagyok, hiszek Istenben, annak fiában, Jézushan, szeretem és tisztetem a Megváltót, azonhanfélem is őt. Viszont spiritiszta életet is élek, nagyon hiszek a túlvilági élet megnyilvánulásaiiban. Gyermekkoromban, igaz, ritkán, eljártam misékre. Ahogy felnőttem, egyre komolyabban foglalkoztatott a Biblia történetének témája. Megvilágosodást nyertem, és teljes szívemből hiszek Istenben. Hozzá fohászok minden nap mint nap, álmaimban is magamba zárom igéit. Ezért sokan kinevetnek, de nem törődöm velük, inkább hirdetem társaim-

nak, hogy tartsanak velem, imádkozzunk együtt, de süket fülekre találok. Nem haragszom rájuk, hanem sajnálom őket, majd ha eljön az idő, tudom, hogy ők is találkozni fognak Istennel.

Ha szabadulok, új életet fogok kezdeni, elsősorban a családom javát fogom szolgálni, de becsületes úton. Jelenleg az igazságban hiszek, ártatlanul ülök a börtönben, járok misére, hogy lássa a jó Isten, honnét nézem őt. János atya nagy megtisztulást és szeretetet adott nekem. Köszönet és örök hála neki. Az Úr vezéreljen bennünket!

A magyarországi cigányok vallása általában katolikus, de ezt a hitet annak idején kényszerből vették fel, ugyanakkor a végtelenségig babonásak, ritkán mennek templomba, esküvőt, temetést is inkább családi körben, pap nélkül tartanak, bár ünnepeik alkalmával köszöntőikben sűrűn szerepel az Isten. A roma nyelve(ke)t beszélő felnőttek néha a börtönben is mondogatják egymásnak: *Istennel talállak benneteket, cigányok!, vagy Maradjatok Istennel!* A sopronkőhidai intézményben szinte csak közülük verbuválódnak a vasápmi misére járók; minden alkalmat kihasználnak, hogy találkozhassanak rokonaikkal, ismerőseikkel, híreket és használati tárgyakat, élvezeti cikkeket cserélgessenek, diskuráljanak a szertartás előtt, alatt, majd az imádkozást befejezván, cigarettát, BörtönÚjságot, esetleg szappant kérjenek János atyától.

A külső (és hiszékeny!) szemlélődőnek példaértékű ez az órányi áhítat, a teljes ott-honosság látszata, hiszen a fegyházakban, börtönökben (akár a szabad életben) gyakorta éreztetik velük a másságot, de a gyülekezetben nincs kirívó megkülönböztetés. Azt persze nem lehet állítani, hogy mindahányan szeretik egymást; ilyenkor is előfordulnak leszámolások, „figyelmeztetések” a

fölhalmozódott adósságok törlesztését illetően, fülelnek a vamzerok is, ám a lényegyet tekintve tetten érhető az a sajátos magabiztosság: Jézus értük is meghalt! „Cigány vagyok, nem szégyenlem, / szeret az én Istenem ...” – éneklik a közülük származó szerző dalt, miközben azon töprengenek a sorsukon változtatni akarók, hogy lehet-e ábrándozni az üdvösségről a romlottságtól való teljes szabadulás szándéka nélkül.

Akadnak persze önjelölt prédikátorok, a Bibliát rendszeresen lapozgatók, a vétkeik elkövetésének okán gondolkodók, de a nagyon lelkes keresztény cigányok is ragaszkodnak saját törvényeikhez. Erről ugyan nem szívesen beszélnek, cselekedeteik megmagyarázásakor szinte kivétel nélkül az előítéletekre hivatkoznak. A gitárosok közreműködésével végzett liturgiák rövid ideig tartó hatásossága főleg azzal mérhető, hogy a szertartás befejezése után pár percig lelket könnyítő őszinteséggel „gyónnak” néhányan bűneikről, miközben mások ingerültek, dühösek lesznek, „bekevényítenek”! A nem roma látogatókkal, érdeklődőkkel szemben bizalmatlanok, ám a hosszas diskurálás elegendő az óvatos kitárulkozáshoz. Kevesebben gyanakodnak, amikor beás, netán oláh nyelven szól hozzájuk a gazho, és a hazánk egyes vidékein (börtöneiben) még ismert cigányballadából idéz sorokat: *„Ahaj Devla, szo te kerav? / Muro séro kaj te suvav? / Hová hajtsam le a fejem? / Földre hajtom a fejemet, / Könny önti el a szememet.”*

„Mint tavasszal a rügyek”

A vesztett (második) világháború után a szovjet katonai parancsnokságok keveset törődtek a törvényesség látszatával, ezrével

tartóztatták le a nőket, férfiakat, fiatalokat, időseket, munkásokat, értelmiségieket. Vagonszám vitték a cserkészeket, leventekorúakat, a kémgyanúsággal vádoltakat 5-től 25 évig tartó kényszermunkára a Gulág-szigetek valamelyikére, és a rabszolgaszállítmányból kimaradtak tömegeit szülőföldjükön fosztották meg szabadságuktól. Nem is titkolták, hogy a legyőzöttekkel a Lenin parancsolta módszerekkel, az első bolsevik büntetés-végrehajtási kódex (1917–1924) irányelvei szerint járnak el. *Vae victis!* Bűnözőnek tekinthettek bárkit.

A magyarság és a kereszténység áldozataivá kényszerítettek többségét nem a nyugati jog szabályai szerint vonták felelősségre. A győztes nagyhatalmak által szervezett és jóváhagyott nürnbergi per alkalmankénti túlkapásaira találni elfogadható magyarázatokat, de arra már kevésbé, hogy milyen megfontolásból nyilváníthatták veszélyesnek a politikával nem foglalkozó tudósokat, a híveiket féltő papokat, a szegények sorsán jobbítani szándékozó szociográfusokat, a baloldaliságot támogató lapszerkesztőket, ismert színészeket, költőket, a tárgyilagos hangvételhez ragaszkodó haditudósítókat, nem is említve a becsületes magatartásukért igazolt hivatásos tisztek seregét.

Fehérváry István egykori politikai fogoly a forradalom eltírása után került Amerikába és ott vetette papírra a *Börtönvilág Magyarországon 1945–1956* című kötetét (München, 1978), majd a szovjetizálás első tíz esztendejét is feldolgozta (München, 1984). „*Az idő kiszalad alólunk..., csak az él túl bennünket, amit írásban megörökítünk!*” – ismételte az 1997-ben elhunyt, egykori váci rab, a börtönben költői antológiát szerkesztő *Tollas Tibor*.

A világhírűvé lett, számos nyugati nyelvre lefordított Füveskert hosszú évtizedeken át tiltott irodalom Magyarországon, csupán a beavatottak (és az elhárítók) tudták, hogy a Duna-parti fegyház „sokmászsás” lakóiból kik fogalmazták versebe gondolataikat, örömeiket, fohászaikat. Nem könyörögtek a sátáni kegyelemért, elfogadták Isten akaratát. *Gérecz Attila*, az öt-tusa-válogatott keretének tagja 1949-ben, hűszesztendősen kapott 15 évet összeesküvésért és hazaárulásért. Sikertelen szökési kísérletével a vakmerőknek kijáró tisztelettel fogadták idősebb társai, és helyet szorítottak neki maguk között. Poétája lehetett *Kárpáti Kamil*, *Tóth Bálint*, *Béri Géza*, *Szathmáry György*, *Péterfi Vilmos*, *Hámory Jenő*, *Márkus László*, *Tollas Tibor* közelségében a holnap tervezgetésének. A *Karácsonyi ének a börtönben* sorait 1955 decemberében fogalmazta. Íme, az első és az utolsó szakasz:

„*Szürke falakon túl, messze, gyertyák gyúlnak. / Ünnepi harangok imára kondulnak. / Komor szájunk szélén keserű vonások. / – Hallod, Názáreti? / Súlyosak a láncok! / ... /*

Túl a szitok zaján felcsendül az ének. / Zúg, dagad, hömpölyög, felujjong a lélek. / Megrendül a börtön, recsegnek a záruk, / rab torkok harsogják szerte a világnak: Dicsőség Istennek, békesség a népnek. / – Hallod, Názáreti? / Hozzád száll az ének.”

A forradalom leverésének napjaiban, 1956. november 7-én lőtték le az oroszok a Klauzál és a Dohány utca sarkánál. Ő volt – lett – a magyar költészet „ismeretlen” hősi halottja, akiről sokáig nem lehetett megemlékezni. A felkelés bukását követően a földkerekség számos nemzete, állama fogadta tisztelettel a menekülő harcosokat és mert rengeteg tollforgató távozott, némi jó-

indulatú túlzással arról tudósítottak az újságok: „Kétszáz ezer magyar író Nyugatra tart ...!” De akadt ebben is jókora igazság, hiszen már 1956 decemberében lapot adtak ki Bécsben, és a *Nemzetőr* első alkotógardájából mindahányan éveket töltöttek valamelyik fegyintézetben, úgy, hogy külön büntetesként örökös éjben éltek, mint a vakok. Ezt fogalmazta himnuszos versbe váci zárkájában 1953-ban Tollas Tibor:

„Az élethől csak ennyi fény maradt: / Csillagos ég, tenyérnyi napsugár. / Ezt vártuk nap-nap, homályos falak / Üregéből esténként-délután. / S elvették ezt is, a tenyérnyi napot, / Behádogoztak minden ablakot. / ... /

Tapintanánk a hársonyos egekbe, / Uj-junk hegyéből kiserken a vér. / Mint koporsóba be vagyunk szegezve, / Csak daróc szúr, vagy poloska ha ér. / Simogatnánk a sugaras napot. / S behádogoztak minden ablakot.”

A szalmazsákokba, az emlékezet leghátsó rekeszeibe rejtve őrizgették szenvedéseik evangéliumait, remélték, hogy Jézus letörli könnyeiket és miként Lázárt, feltámasztja a bitóra húzottakat. A magyar büntetés-végrehajtás történetének sajátos esztendei következtek 1945-től majd' nemzedéknyi időn át, mert a hitükhöz, valásukhoz ragaszkodók motyogva is akartak imádkozni. Tóth Bálinttól tudhatjuk, hogy 1954 karácsonyán perjel *Lahanc Meddárd* misézett bévül az őrtornyon, falon, rácson. *Mennyhől az angyal...* – zümmögtek a zárkában. Pünkösdre is akadtak gondolatok:

„Valahol pallost élesítenek, / s erdőt irtanak keresztfának, / de mintha mennyegzőre mennénk, / erősek vagyunk és vidámak.

Tüzek-tüzét küldé a Mester, / nyelvek lángjait, hogy hirdessék / – induljunk hát a négy égtájra – / beteljesült az Újszövetség.”

Az 1140/1945. ME-rendelet a népbíráskodás módosításáról és kiegészítéséről 1945. május 1-jei hatállyal eltörölte a fogházat, valamint az internálást, és új büntetési nemként bevezette az életfogytig, illetve a határozatlan időre kiszabható kényszermunkát. (Az internálás államigazgatási intézkedésként a rendőrség hatáskörébe került: éltek is vele „rendesen”.) Az elítélteket, fogvatartottakat bármilyen közérdekű tevékenység végzésére igénybe vehették: az IM 7700/1948. számú kormányrendeletével ipari és mezőgazdasági vállalatokat hoztak létre szovjet mintára. Szigorúan őrzött rabbanyságban temeltették erőltetett ütemben a szenet (Várpalota, Csolnok, Komló, Tatabánya), tucatjával tartóztatták le az energiatermelés szakembereit (Papp Simon, Kun, Bittner, a MAORT-per), ezeket deportáltak a Jászság falvaiba, Hortobágyra, Nyírségbe, a Tisza környékére.

Az '50-es évek elején nagyon kevés olyan üzem működött, ahol a politikai megbízhatóság miatt kinevezett munkásigazgatók tervszerűen, komolyabb mennyiségű selejt nélkül teljesíthették a központi előírásokat. Kézenfekvőnek látszott, hogy kegyelmet adjanak a halálra ítélt műszakiaknak, és az addig főleg magánzárkákban lévő tudósok, kutatók, nyugati nyelveket beszélők egy sikkasztásért becsukott, volt kommunista építészeti államtitkár vezetésével fordítással, tervezéssel töltsék napjaikat 1950 nyarától Vácott, valamint a Gyűjtőben. Később a Kisfogházba kerültek mindahányan és 1951 tavaszára több mint nyolcvan kivégzés fültanúiként hallották a búcsúszavakat, a zsolozsmák felejthetetlen sorait. Ekkoriban szerveződött példás titoktartással Recsk, ahová jogerős ítélet nélkül kerültek az ÁVH szerint veszedelmesnek nyilvánítottak.

Az 1990-es rendszerváltozás előtt csak Nyugaton láthattak napvilágot epizódok erről a haláltáborról, ahol nem kellett elszámolni az emberi életekkel, ahol naponként alkalmazták a 10/100/1948. IM-utasítással eltörölt fenyítési eszközöket, a gúzsbakötözést, a leláncolást, a huzamosabb megbilincselést. Hozzávetőlegesen 1300-an szenvedtek ott, köztük ismert szociáldemokraták, egyetemi diplomával rendelkező fiatalok, professzorok, a világháborút végigharcoló vezérkari tisztek, a papjuk elhurcolását megakadályozó hívek, behódolni nem akaró lelkészek és azok hozzátartozói, az akkori és későbbi magyar értelmiség színe-java. Csak néhány név:

Faludy György (költő), *Kéry Kálmán* (vezérezredes), *Egri György* (újságíró), *Sztáray Zoltán* (mérnök), *Tabódy István* (huszárszázados, szabadulása után katolikus teológiát végzett és még közel húsz évet töltött börtönökben), *Zimányi Tihor* (közgazdász doktor, 1956 után ismét 5 esztendőss ítélet), *Böszörményi Géza* (filmrendező) és lehetne oldalakon át sorolni a túlélőket, de a kínzásoktól, nélkülözésektől odaveszettek is. Az 1922-ben született *Nyeste Zoltán* hat karácsonyestét töltött rácsok mögött: egyet Szálasi Ferenc nemzetvezetősökéde idején, ötöt – egyfolytában – Rákosi Mátyás uralkodásának esztendeiben. *Emberek az embertelenségben* címmel, az amerikai New Brunswick városában, a Magyar Öregdiák Szövetség gondozásában adták ki 1982-ben az alig korábban tartott előadásának szövegét, ezzel is segítve az itthonmaradottakat, hiszen nyugdíjuk összegének kiszámolásakor nem vették tekintetbe a recski kőbányában „robotolt” időt, mondván: ez a kényszermunkatábor soha nem létezett. Pedig a Bv. Országos Parancsnoksága felügyelte a Közérdekű

Munkák Igazgatóságát, és a KÖMI-t kifejezetten a rabok foglalkoztatására hozták létre, bár ezen a helyen ÁVH-s állományban lévő örök vigyáztak rájuk.

„Nagyrészüek huta, gonosz, rongyember volt, érdekes volna tudni: honnan szedték össze ezt a söpredéket? Többségük úgy viselkedett, ahogy a szél fúj: ha fent szorítottak a csavaron, jobban kínoztak bennünket, ha enyhébb idők jártak, ők is alábbhagytak a kínzásokkal. Sajnos volt közöttük néhány szadista örült, ezek mindig, minden körülmények között embertelenek voltak, mint például Vipla. Csepeli, s még jó néhányan. Közéjük számíthatom a nyomozók közül a Borzast és Sísapkást. (Ezek természetesen rájuk ragasztott csúfnevek.) Egyszer elkapott a Sísapkás és a szokásos 'kedves' szavak után nemcsak a foglalkozásmat kérdezte, többet akart tudni.

– Apja neve?

– Nyeste István.

– Mi a szakmája?

– Református lelkész.

– Nagyapja?

– Régen meghalt. kérem.

– Akkor is! Mi volt a neve?

– Nyeste István.

– Mi volt a szakmája?

– Református lelkész.

– Testvére van?

– Igen.

– Hogy hívják?

– Nyeste István.

– Mi a szakmája?

– Református lelkész.

– A kurva istenit! Micsoda család.

Jónapot, emberek! – köszöntötte a táborparancsnok 1953 áprilisában az ismeretlen célból elkülönített 150 rabot a 9-es barakkban. Az 'emberek' szó hallatára többen sírvafakadtak, egy társuk összeesett.”

Bimbózott a remény, mint tavasszal a rügyek és az 54 havi kereset gyanánt kapott 172 forinttal elbocsátottak jó néhányszor elolvasták a szabadulólevelükhöz mellékelt szöveget: *„Ha abból, ami őrizetben tartása idején történt, bárkinek bármit elmond, büntetése tíz év börtön, amennyiben cselekménye súlyosabbnak nem minősül!”*

„Köszív is megtörik...”

Amíg Sztálin élt, helytartói betegesen rettegetek az egyházak és a felekezetek igehirdetőinek, püspökeinek befolyásától, de attól még inkább, hogy a fegyintézetekben a hitetlenek, a közömbösek is megtanulnak imádkozni. Figyelmeztető példák akadtak a kereszténységhez közelítésre, hiszen *Wilde, Verlaine, Dosztojevszkij* a büntetését töltve került bensőséges kapcsolatba Krisztussal és a Szentírás tanításaival. Mindszenty bíboros – noha nem helyezte a vértanúság keresőinek vergődéseit – azal vigasztalta magát, hogy cellája adott lehetőségét a tisztán maradásra: *„Megmentett attól, hogy esküt tegyek nemzetem gyilkosainak, megegyezzek egyházzam taposóival, Istent és hazát áruljak el egyszerre.”*

Romániában sem kímélték Jézus szolgáit. *Márton Áron* három évig sínylődött a pitesti, a nagyenyedi és a máramarosszigeti börtönökben, és csak 1951. július 13-án ítélte életfogytiglanra a katonai törvényszék. Szabadulásáig – 1955. február 2. – olyan zárkában tartották esztendőkön át, ahol 6 püspök és 7 pap raboskodott; velük végeztették a söprögetést, a folyosók felmosását, a WC-k takarítását, a favágást, szénhordást, krumplipucolást, de a közös imádkozást minden körülmények között folytatták, a nagyobb ünnepek előtt lelki gyakorlatokat tartottak. Szerénységének

híre, hogy senkitől nem fogadott el kedvezményt, előnyt, még a közbüntényes románok körében is nagy tiszteletet váltott ki. A hatalom azonban félt tőle: pasztorális tevékenységétől 1955 márciusában megfosztották, mozgáskörletét a püspöki palotára korlátozták. Házifogsága 1967-ig tartott. Később komolyabb korlátozás nélkül utazhatott bárhová, de 1974 tavaszán figyelmeztették, hogy a Vatikánból ne menjen Bécsbe, s kerülje a Mindszenty bíborossal való találkozást.

A magyar forradalom leverése után minden alkalmat kihasználta Ceausescu az Erdélyben élő „kisebbségek” üldözésére. Írók, színészek, szerzetes és civil tanárok kerültek rablógyilkosokkal, többszörösen visszaeső tolvajokkal, garázdákkal közös fedél alá a kényszermunkatáborokban, fegyházakban. Nem keltett különösebb fel-tűnést 1958 pünkösdje után öt protestáns lelkész elhurcolása. *Visky Ferenc 22, Dézsi Zoltán, Szilágyi Sándor, Karcagi Sándor 20, Antal Sándor 8* évet kapott, velük együtt ítélték el *Jakab Sándor, Kiss Sándor, Papp Antal* földműveseket, valamint *Patócs Erzsébet* tisztviselőt, fejenként 15 esztendőre. A Duna-deltában a szekták tagjaival és az ortodoxokkal „egy akolban”, ötszáz férőhelyes juhhodályban szenvedhetek Krisztusért. Összecsiszolódtak, mint az orosz légerek zord gonoszai a Gondviselő szándékait fürkészőkkel, a komszomolista nevelésben részesült apostoltagadók a könyörületesség fölszenteltjeivel: *„Atyám, hocsásd meg, mert nem tudják, mit cselekszenek!”* Alekszander Szolzenyicin, aki 1945 után nyolc évet töltött a Gulag légereiben, szemléletesen ábrázolta a büntetőtáborok világát bemutató terjedelmes művében a foglyok lelki-szellemi átváltozásait.

„...egy másik butirkai cellába léptem, mely félig betegszoba volt. Alig tettem be a lában, helyet sem értem rá kinézni magamnak, máris jött felém egy sárgás, sápadt, zsidósan finomarcú fiatalember, szemében jóízű viták és beszélgetések reménye ült. Boris Gammerovnak hívták, azonnal faggatni kezdett: társalgásunk hol kölcsönös életrajzunk, hol a politika felé billent. Már nem emlékszem, mindezek kapcsán, futólag említettem az akkoriban elhunyt Roosevelttel amerikai elnök imáját, amit lapjaink is közöltek, s mint ami magától értetődik, fűztem hozzá:

– No persze, ez csak álszenteskedés.

A fiatalember sárgás szemöldöke azonnal összerándult, vértelen ajkai szorosra préselődtek, és szinte a levegőbe emelkedett, amikor azt kérdezte:

– Miért, ha szabadna tudakolnom? Ön talán nem tudja feltételezni, hogy egy államférfi valóban hisz Istenben?

Fején találta a szöveget! Ilyen visszavágás, és kinek a szájából? Az 1923-ban született szovjet ifjúéból. Válaszolhattam volna neki néhány magabiztos frázissal, de az én határozottságomat már meggingatták a hörtönök, s még egy: valami tiszta sejtelen, mely eszméinktől és meggyőződésünktől függetlenül is hat hennünk. Hirtelen megsúgta, hogy én az imént nem is a magam meggyőződésének adtam kifejezést, csak szajkóztam, amit belém plántáltak. Ezért hát adós maradtam a válasszal és megkérdeztem:

– Hát ön hisz Istenben?

– Természetesen! – hangzott a csendes felelet.

Természetesen? Természetesen ... Bizony, bizony ... Az ateista nevelésben részeseült nemzedékek már leválóban, az egész vonal, és az NKVD volt az első, ahol azt észrevették.”

A bv. egész szervezetének felügyeletét

a SZU-ban a Belügyi Népbiztosság gyakorolta: 1948-ban létrehozták azokat a szigorított rendszerű táborokat, ahová a fegyintézetek szabályait megsértőket helyezték, köztük papok és hívők tízezreit. Előterbe került a politikai nevelőmunka! Ezeket a módszereket másoltatták le az úgynevezett csatlós államokkal is! Hazánkban az MT 2033/10/1952. számú határozattal az IM-től a BM-hez került a bv. központi irányítása, ahol a „szocialista humanizmus” érvényesülését 1954-től a nevelőtisztai beosztás rendszeresítésével akarták megvalósítani, de a „keményvonalasok” ezt szükségtelen rossznak tartották, háttérbe szorították, mert túlzott engedékenységre vezetett. A forradalom kitörésekor több mint 13 ezren szabadultak a börtönökből (egyharmaduk volt politikai elítélt). Az MSZMP 1957. július 29-ei országos értekezletén viszont azt említették, hogy a „Népköztársaság elleni” cselekmények miatt addig 6424 személyt (felöltött és fiatalok) vontak felelősségre: a közbüntényesekkel együtt 28 601 személy került polgári, illetve katonai bíróságok elé.

Folytatódott, erősödött a megtorlás: az 1957 és 1959 között letartóztatott újabb 26 ezer főből 21 400-at zártak rácsok mögé, ebből 16 ezret szoroson vett politikai cselekményekért. Csak találgatni lehet, miért éppen 1959-ben, az MSZMP VII., novemberben tartott kongresszusán vélték fontosnak, hogy december 31-ig az elítéltek nevelését, belső életének irányítását végző új szolgálati ágat kellett felállítani. A tevékenységet tiszték végezték, 100 rabra jutott egy, és bár fölszámolták a gyászos emlékü KÖMI-t, a nevelés fő eszközének továbbra is a nagyüzemi jellegű termelőmunka végzését tekintették. Finomították a kifejezéseken: az 1961. évi Btk. szabadságvesztés-

A rendszerváltozás után az egyházak előtt újra megnyitlak a börtönök

ről és nem börtönbüntetésről „beszél”, majd 1963-ban az ET 24. számú törvényerejű rendelete alapján a bv. kivált a BM szervezetéből: ismét az IM felügyelete, irányítása alá került.

Az elítéltek jogi helyzetét az 1972. évi I. törvény szabályozta oly módon, hogy tilos a nem, a felekezet vagy a nemzetiségi hovatartozás miatti, szerinti hátrányos megkülönböztetés (alkotmány, 62. §). Ugyanakkor azt tanították a bv.-s tiszteknek: *„Nem tekinthető az állampolgári jogegyenlőség megsértésének az elítéltek törvény szerinti differenciálása, eltérő kezelése a büntetés-végrehajtás során, mivel az ezekre vonatkozó rendelkezések alkotmányos jogszabályokon alapulnak.”* Sem az 1983-ban kiadott főiskolai tankönyvben, sem az elítéltek jogait és kötelességeit összegző paragrafusokban nem szerepelt a vallás gyakorolhatóságával kapcsolatos lehetőségek pontosítása. Pedig jócskán lett volna ok, hiszen még ez idő tájt is ülték olyanok, akik a börtönökben is hangoztatták: *„Lelkipásztorok és keresztények nélkül nem maradhat fenn a magyarság, a nemzet!”*

Közéjük tartozott *dr. Pákh Tibor*, az ellenzéki magatartása miatt többször elítélt jogász: volt hadifogoly a szovjet Gulágokon, 1956-ban 15 évre ítélték és tiltakozásai miatt 1971-ig tartották fogva, 1966-tól egy elmeosztályon, ahol elektrosokkolással rombolták agyát, árammal ütlegelve ki gondolataiból a „politikai téveszméket”.

A büntetés-végrehajtás egykori módszereit ismerő (nevelő) tiszteknek is hihetetlennek tűnhet a történet, hogy Kádár János 1963-as kijelentése után – „Magyarországon senkit sem tartanak politikai okok miatt fogva” – egy rab tiltakozó levelet írt az ügyésznek, és válaszul elkülönítették, fizikailag bántalmazták. Dr. Pákh a fegyőröknek türelmesen magyarázta, hogy az új bv. rendelet szerint tilos a verés, erre ismét magánzárkába tették, ahol hangosan imádkozott, erre biztogatta sorstársait, köztük a mozogni is alig képes papokat. Az „operások” komolyan tartottak tőle, mert panaszokkal, beadványokkal „bombázta” az igazságügy-minisztert, üzenetet juttatott ki az ENSZ Emberi Jogi Bizottsághoz, és

ki az ENSZ Emberi Jogi Bizottságához, és 1966-ban udvari sétáján odalépett a felügyelőhöz, bejelentvén sérelmeit, valamint azt, hogy elkezdte éhségstrájkját. Lett is kavarodás: öt hétig tömték és hosszú ideig naponta háromszor kapott injekciót. A folyamatos „kalapálgatástól” a kőszív is megtörik, de a hívők nem alkudtak. *Keglevich István* katolikus papot 1953-ban szentelték fel, és 1957. március 15-én vitték magukkal a pufajkások. Idézünk a Magyar Demokrata 1997. szeptember 18-ai számában közölt beszélgetésből.

„– Mikor szabadult?

– 1963-ban, az amnesztiával. Felemelő érzés volt, amikor együtt kijöttünk... Aztán egy évre rá azt mondták, hogy ott folytatom, ahol abbahagytam, és szó szerint ugyanazal az ítélettel visszavittek.

– 1963 után is voltak politikai foglyok?

– Hogyne lettek volna. Én tíz évet ültem összesen.

– Azt mondják, öt évnél több börtön visszafordíthatatlan pszichikai károsodást okoz.

– Ugyan már. Én élveztem. Csak néha kellett pizsamában menetelni a hófűvásban. Mi volt ez a veseleveréshez meg az életfogytiglanhoz képest.”

„Keressétek Isten országát...”

A „Bokor” néven ismert magyarországi katolikus bázisközösség létrehozója Bulányi György 1943-ban lett a piarista rend tagja, és ekkoriban fogalmazódott meg benne, hogy kiscsoportokat szervezve tanítson, neveljen, vitatkozzon az engedelmesség-engedetlenség erkölcsi követelményeiről. A világi hatalom 1952-től tartotta rácsok mögött hosszú esztendőig,

majd a '70-es évek második felében az egyház belügyének nyilvánították tevékenységének mérlegelését, de a szerzetes köreihez tartozó és a fegyveres katonai szolgálatot megtagadó fiatalokat továbbra is bebörtönözték. Bulányi atyát *Lékai László* bíboros utasítására és a Vatikánban működő Hittani Kongregáció jóváhagyásával megfosztották nyilvános papi működésének jogától, műveit „ahogyan hangzik – téves, veszélyes és félreérthető” indoklással betiltották. Az eretnekséggel gyanúsított páternek 1997. szeptember 20-án mind a római, mind a hazai felettesei elégtételt szolgáltatnak, visszakapta a Szentszék által elvett jogait, de ez a bocsánat nem érinti a Bokorközösségek működésével kapcsolatos korlátozásokat.

Hitbéli kérdésekben napjainkban nincs komolyabb engedékenység, a klérus következetesen ragaszkodik elveihez, mintsem hogy olykor meghátrálna, pedig Jézus tanítása szerint: „Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt!” Az árisztomok valahol az Isten földi oltárának legszélén kaphattak helyet, mert akik ide kerülnek, úgy érezhetik magukat, mint Krisztus az elfogatása előtt éjszakán, a körülötte alvó tanítványokat nézegetve.

„Tanuljatok meg ismét fohászolni...”

– de a (szűk) cellákban lévő többsége (az élet- és emberellenes bűncselekményeket lelkiismeret-furdalás nélkül elkövetők) még az istentiszteleteken sem imádkozik őszintén. Látják ezt a jóindulatú papok is, bár csak a türelmesebbek: Sopronkőhidára nem járnak protestáns igehirdetők. *Szekeires János* katolikus lelkipásztor az egyetlen kiközösíthetetlen nyugalomú tisztelendő: vasáronponként bizonygatja, hogy a Teremtő nélkül egyedül maradna az ember,

szemben önmagával, vétkeivel, de az elítéltek sokasága pusztán saját kívánságai-
val (cigaretta, levélpapír, bélyeg, tisztálko-
dószeres stb.) ostromolja szemérmetlenül.

Az utóbbi években a Magyar Evangéli-
umi Börtönmisszió szervezésében gyakran
érkeznek külszörzágokból olyan csoportok,
amelyek tagjaiból jó néhányan megtapasztal-
ták a kábítószer, az alkohol, a prostitúció
és a különféle bűncselekmények követke-
zményeit. Ez a (nemzetközi) mozgalom
nem felekezet, inkább a szektákra jellemző
módon működő keresztény gyülekezet. A
türelem, az örömhír evangélistái a térítés
szándékával közelednek, ezért az úgyneve-
zett történelmi egyházak nem rokonszen-
veznek céltudatos Biblia-magyarázataik-
kal, hogy a Szentírásból kiragadott idézete-
ket végtelenségig leegyszerűsítve toboroz-
nak „követőket”. Az Élő Reménység Ala-
pítvány ügyvezetője, Szabó József, gyako-
ri látogatója a fegyintézeteknek, tapaszta-
latait imígyen összegezte:

*„A ki- és megvetettséggel, a visszaesés
által szült reménytelenséggel találkozunk a
börtönökben, de mit is várhatnánk mást, hi-
szen a fogvatartottak ugyanazon megoldá-
si sémák, gondolatok szerint próbálják
megoldani problémáikat, mint tették ezt le-
tartóztatásuk előtt. Ugyanazon az úton jár-
nak! Mi egy másikat akarunk nekik mutat-
ni, olyat, ami nem a rácsok mögé vezet. Ez
maga Jézus, aki átfórmálhatja lényüket, és
már nem az ÉN áll a középpontban, hanem
Krisztus parancsára a másik ember.*

*Isten előtt a híroságnak be nem vallott,
de elkövetett, az egyedülletben mardosó
bűn is feloldást nyer. Amit az ítélezők nem
tudtak megtenni, azt végrehajtja a Terem-
tő: új, tiszta lapot nyit számukra, és akkor
nem vádol többé a lelkiismeret. Ha őszin-
tén, szívhből fakadóan lép a Megváltó elé,*

*akkor ezt a lépését tettek is követik. Ez meg-
mutatkozik cselekedeteikben, a vitás kérdé-
sek kezelésében, a sumákolások, verekedé-
sek kikerülésében, az elítélttársak, az ör-
személyzet, nevelők, parancsnokok elfo-
gadásában. Persze ezek nem várhatók
mind egyszerre és teljes egészében, de az
igyekezet a néhányszori bukás lehetőségé-
vel is felfedezhető.*

*Sokat jelent a mai vallásos világunk
sokféleségében az egység Jézus Krisztus-
ban, nem mutatva a hívők felekezeti színeit,
csupán a lényeges dolgokra irányítva a
fogvatartottak figyelmét, ezért kell menni
közéjük. A missziósok egysége követendő
példa lesz számukra is (hogyan lehet külön-
bözőségeink ellenére is közös pontokat ta-
lálni), nem pedig az újabb viták alapja. Fő-
lősleges külön bizonyítgatni, hogy mind-
ezek nyugodtabb, kezelhetőbb együttműkö-
désre sokkal inkább kész elítélteket ered-
ményezhetnek.”*

Vajon mennyi közbűntényés Saulusból
lesz Paulus, a vallásosból hívő, a sátán bi-
rodalmából emigrálni képes keresztény? A
valamicske teológiai ismeretekkel rendel-
kező rabok tévedéseik indoklásakor azzal
hozakodnak elő, hogy a vétket, csalárdsá-
got soha el nem követő Jézus is bűnősként
halt meg, hiszen megfeszítve azt sóhajtoz-
ta szenvedései közepette: „Én Istenem, én
Istenem, miért hagytál el engemet?”

Ha pedig az „egyszülött fiú” is vádolt
lehetett ártatlanul, mire számíthatnak az ör-
dög zsoldjába szegődötték közül a bocsá-
natra áhítózó, nyitva marad-e számukra a
kegyelem ajtaja az üdvösség napján...

Az ismert román ellenzéki tollforgató,
Virgil Ierunca közreműködésével ismer-
hették meg szerte a világon a pitesti fegy-
házban 1949-től 1952 augusztusáig alkal-
mazott „átnevelési” módszereket és a kín-

zások, besúgásra kényszerítések következményeit. Elsősorban a lelkipásztorokat, azok gyermekeit és Krisztus követőit gyötörték. Minden reggel úgy „keresztelték” ismételten a papokat, diákokat, hogy fejüket a vizelettel és ürülékkel teli küblibe mártogatták, amíg a lé nem vetett buborékot. Fekete miséket celebráltak velük, pomografikus szövegekkel; a Megváltó szerepére kijelöltet bélsárral maszatolt lepedőbe öltöztették, nyakába kenyérbéلبől és szappanból gyúrt falloszt akasztottak! Ezt csókolgattatták a rabokkal, közöttük a hírhedt besúgóval is, aki hirtelenjében megváltozott. Idézünk a könyvből:

„Fogolytársai úgy emlékeznek rá, mint egy szentre: bármilyen áldozatra képes volt értük. A vérhasjárvány idején az ereit vágta föl, hogy a betegek vérét ihassák. Mikor elhagyta hörtönét, teológiát végzett, szemináriumi tanár lett belőle. Prédikációit nemcsak diákjai, hanem a természettudományok hallgatói is sűrűn látogatták. Állásából 1977-ben rakták ki, figyeltették, fenyegették, zsarolták, csak hogy elhallgasson. Nem rettent meg. Egy maroknyi hívő segítségével, akik védelmezték és közbenjártak érdekében a Pátriárkánál, tovább folytatta tevékenységét. Letartóztatták 1979. március 10-én, tíz évre ítélték, amit később hét és fél évi, Enyeden letöltendő hörtönbüntetésre enyhítettek, de 1990-ben sem engedték szabadon, noha a Nemzetközi Amnesztia Bizottság is közbenjárt érdekében.”

Íme, az ember, a lélek egyfajta mutációja, az örökletes tulajdonság megtagadója, a sejtekben végbemenő folyamat változásának alanya és tárgya; hiteles tanúja az elméletből lett gyakorlatnak, miszerint az Úr nagy árat fizet minden egyes teremtményéért. De az égbekiáltó bűnök elkövetői hol, miként kereshetik Isten országát, különö-

sen a Zsoltárok könyvében olvasható mondatra hivatkozók: „Bizonny, nincs olyan igaz ember a földön, aki csak jót cselekedne, és ne vétkezne!” A büntetés-végrehajtási intézetekben osztogatott, vallásos témákkal foglalkozó füzeteket kíváncsian és némi odafigyeléssel lapozgatók alaposan kihasználják a jó szándékkal érkezőket, hiszen a kevésbé tapasztaltak komolyan veszik az Ige parancsát: „Mert nincs különbség, mindenki vétkezett, és híjával van az Isten dicsőségének.”

Az 1979. évi 11. tvr. nem tiltotta, de nem is engedélyezte a vallásgyakorlatot. Tulajdonképpen 1988-tól indulhatott újra ez a tevékenység. Egyházi személyek ma sincsenek állományban a büntetés-végrehajtásnál. Mintegy 150 fő rendelkezik a megbízólevelet helyettesítő igazolvánnyal. A bejárásokkal kapcsolatos kiadásokat nem a bv. viseli. Márianosztra egy részét a pálosrend visszakérte. Hogy az elítéltek mikor beszélhetnek lelkészükkel, a papok milyen mennyiségben adhatnak ajándékot egy-egy személynek, és miféleképpen, azt a Bv. tvr. és a 6/1996. IM-rendelet szabja meg részletesen. A börtönben tartott esküvőnél ragaszkodhatnak az érintettek az egyházi szertartáshoz is.

Szögesdrót és töviskoszorú

Rendszervált(oz)ás ide vagy oda, a rab cselekvéseinek, ha úgy tetszik, életterének korlátozásával napjainkban is változatlanul az a törekvés, hogy a büntetését töltső, amíg bent van, viselkedjék elfogadhatóan, de szabadulása után lehet bármilyen állampolgár! Kétségtelen, hogy teljesíteni kell a társadalom akaratát, miszerint az elítélteknél érvényesüljön a *malum* (joghátrány),

mint válasz a rosszra. Ám az mostanság sincs tökéletesen tisztázva, hogy miképpen is értelmezendő a törvény és az Isten előtti egyenlőség a rácsok mögött, mekkora szerepet kaphat a „szeretetszolgálat”.

Nincsenek irigylésre méltó helyzetben a Megváltó Jézusról beszélők, hiszen fiskális okoskodással is nehéz cáfolhatatlan választ (szabályt) lelni arra, hogy mit is jelent az egykoron Mária országaként ismert négyzetkilométereken a „mispét”, az emberek közötti igazságosság. Fölbecsülhetetlen károkat okozott az utóbbi fél évszázad „elvallástalanító” gyakorlata, mert kevesen értik-érik a hit fontosságát. A fog-

örök (érthető okokból) jobban ragaszkodnak a megtapasztalt valósághoz, hiszen a többszörösen visszaeső rablók, gyilkosok között nincs türelmük, erejük azon töprengeni, hogy a Krisztus csúfondáros koronáján lévő tövises mennyire hasonlítanak a magas kökerítést szegélyező acéldrótok tuskéihez. A fogvatartottakat istentiszteletre kísérő felügyelők némelyike talán ezért legyint unottan, amikor a pap azzal fejezi be igehirdetését: „*Ismét eljövök ...*” A lényegyet tekintve igazuk van, mert a börtön soha-sehol sem (volt) a földi szeretet kikötője.

Hajnal László Gábor

Felhasznált irodalom

Lukács Tibor: Szervezett dilemmánk, a börtön. (Magvető Kiadó, Bp. 1987)

P. Szőke János: Márton Áron. (A szerző kiadása, Tirol, 1988)

Mindszenty József: Emlékirataim. (Weller Publishing, Toronto, 1974)

Dr. Németh Alajos: Sóhajok palotája. (Sopron, 1994)

Csonka Emil: A forradalom oknyomozó története 1945–1956. (Veritas-München, 1981)

Fehérváry István: Szovjetvilág Magyarországon 1945–1956. (Nemzetőr – München, 1984)

Gerencsér Miklós: Vörös Könyv 1919. (Antológia Kiadó, Lakitelek, 1983)

Büntetés-végrehajtási jog I–II. kötet. (BM Könyvkiadó, Bp. 1983)

Virgil Ierunca: A Pitesti szigetcsoport. (Héttorony Kiadó, Bp. 1990)

Halottaink 1956. I–II. (Katalizátor Iroda, Bp. 1989)

Kölley György: Értetek és miattatok (Eötvös Kiadó, Bp. 1989)

Fényes Tóth Olga: Nők a szovjet börtönében. (Mikes Kelemen Kör, München, 1959)

Fiala Ferenc: Berkes és a szerzetes. (Hídő Kiadás, München, 1979)

Bulányi György: Erény-e az engedelmesség? (Luzern, 1989)

Nyeste Zoltán: Emberek az embertelenségben. (New Brunswick, USA, 1982)

Erdey Sándor: A recski tábor rabjai. (A szerző kiadása, München, 1988)

Tóth Bálint: Krisztinavárosi körmenet. (Orpheusz Kiadó, Bp. 1991)

Gérecz Attila: A költő. (Stádium Kiadó, Bp. 1991)

Gyógymód

Ügyészi vizsgálat az IMEI-ben

A Legfőbb Ügyészség 1997 első félévében megvizsgálta a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásának törvényességét az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézetben. A vizsgálat célja a befogadásra, szabadításra, a végrehajtás rendjére, a beutaltak jogi helyzetére és az intézkedés megszüntetésére vonatkozó jogszabályi rendelkezések megtartását befolyásoló körülmények feltárása volt. A vizsgálat az 1996. január 1. és 1997. március 31. közötti időszakra terjedt ki, és azt a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Felügyeleti Osztálya végezte el.

A vizsgálat alapul vette a büntető törvénykönyv, tehát a Btk., valamint a Be., a Bv. tvr., a Ptk., a Csjt., az 1975. évi II. törvény, a 2/1991. (II. 26.) IM-rendelettel módosított 9/1979. (VI. 30.) IM-rendelet (továbbiakban: Kgyr.), a 106/1980. (IK. 4.) IM-utasítással kiadott IMEI Működési Szabályzat (továbbiakban: Működési Szabályzat), a 107/1979. (IK. 8.) IM-utasítás, az IMEI Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 0283/1994. (IK. Bv. Mell.) OP-intézkedés (továbbiakban OP-intézkedés) vonatkozó rendelkezéseit.

A kényszergyógykezelés a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntendő cselekmények azon elkövetőivel szemben alkalmazott határozatlan időtartamú büntetőjogi intézkedés, akik büntethetőségét a kóros elmeműködés kizárja, de tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt követnek el, továbbá – e büntethetőségi akadály hiányában – egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni velük szemben. A kényszergyógykezelés elsődleges célja a gyógyítás, a beteg szakszerű, az orvostudomány mindenkorai állásának megfelelő kezelése, állapotromlásának megakadályozása, egészségének helyreállítása.

A végrehajtás megkezdése, a befogadás törvényessége

A Btk. 74. §-ának (1) bekezdésében meghatározott feltételek fennállása esetén elrendelt kényszergyógykezelést a 74. § (2) bekezdése szerint kijelölt zárt intézetben kell végrehajtani. A hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében – egyéb feladatok ellátása mellett – a kényszergyógykezelést, valamint az ideiglenes kényszergyógykezelést az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet (továbbiakban IMEI) hajtja végre. Az IMEI teljes befogadóképessége 311 fő, az intézetben – amely a Budapesti Fegyház és Bör-

tönnel közös területen, három épületben helyezkedik el – az átlagos beteglétszám 192. Az intézmény átlagos ágykihasználása 60%-os, ami az ún. polgári pszichiatriai osztályokkal történő összehasonlításban is nagyon jó átlagnak felel meg. A kényszergyógyekezelték száma 154 (1997. május 21-ei adat), amely az utóbbi időben enyhe emelkedést mutat.

A Kgyr. 2. §-ának (1) bekezdése alapján azt, akinek a kényszergyógyekezését a bíróság elrendelte (a továbbiakban: beteg), az intézetet a bíróságnak az ítélet jogerőre emelkedésekor kiállított értesítése alapján fogadja be és gyógykezelését haladéktalanul megkezdi. Az OP-intézkedés 96. § (1) bekezdésének a)–c) pontjai alapján a befogadáshoz a kényszergyógyekezelt elrendeléséről év végrehajtásáról szóló bírósági értesítés, az ítéletkiadmány, valamint igazságügyi elmeorvos szakértői vélemény szükséges. Amennyiben a beutalás nem az előírásoknak megfelelően [az OP-intézkedés 97. §-ának (3) bekezdése, valamint az 55. §-ának (3) bekezdése alapján] történt, és a beutalt egészségi állapota a továbbszállítást lehetővé teszi, az intézet köteles a felvételt megtagadni és a beutalt szerv figyelmét a hiányosságokra felhívni. Kényszergyógyekezelt befogadásának megtagadása szabálytalan beutalás miatt a vizsgált időszakban nem fordult elő. Megtörtént azonban, hogy a bíróság – a hatályos jogszabályi rendelkezések ellenére – a szabadlábon lévő gyanúsított elmeállapotának megfigyelését az IMEI-ben rendelte végrehajtani. A Működési Szabályzat 27. §-ának (1) bekezdése értelmében csak a rendőrségi fogdában vagy a büntetés-végrehajtási intézetben lévő előzetesen letartóztatott terheltet lehet a Be. 74. §-a szerinti elmeállapot-megfigyelésre az IMEI-be utalni. Ha a terhelt szabadlábon van, elmeállapotának megfigyelését az igazságügyi szakértőkről szóló 2/1988. (V. 19.) IM-rendelet 52. §-ának (3) bekezdésében szabályozott módon kórházi elmeosztály végzi.

Olyan eset is előfordult, amikor azért kellett az elmeállapot megfigyelésének végrehajtására beutalt személy befogadását megtagadni, mert a felvételhez szükséges iratok (elmeorvos szakértői vélemény, nyomozati anyag) hiányoztak. Arra is volt példa, hogy az ügyészségnek kellett megszüntetnie a törvényi feltételek hiányában elrendelt elmeállapot-megfigyelést.

A kényszergyógyekezelték nyilvántartása

A bíróság a bűnügyi nyilvántartásról szóló 5/1979. (X. 14.) BM-rendelet 6. § (1) bekezdésének c) pontja alapján a kényszergyógyekezelt elrendeléséről értesíteni köteles a BM Adatfeldolgozó Hivatal Büntetéseket Nyilvántartó Osztályát (a továbbiakban: BNYO). Az IMEI a kényszergyógyekezelték befogadásáról, valamint – az igazságügyi szerveknek a bűnügyi nyilvántartással kapcsolatos feladatairól szóló 119/1980. (IK. 9.) IM-utasítás 7. § (1) bekezdésének b) pontja alapján – a kényszergyógyekezelt végrehajtásának befejezéséről is értesíti a BNYO-t. A BNYO-nál végzett párhuzamos vizsgálatunk során 54 kényszergyógyekezeltnél 18 esetben fordult el, amikor az elrendelésről a bíróság elmulasztott értesítést küldeni. A büntető törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet (Btké.) 30. § (1) bekezdésének i) pontja értelmében azokat, akiknek kényszergyógyekezeltetését rendelték el, az intézkedés

végrehajtásának befejezésétől számított három évig kell nyilvántartani. Olyan esetet a vizsgálat nem tárt fel, amikor a három év elteltével nem szüntették meg a nyilvántartást. Felmerült, hogy a kényszergyógykezelés végrehajtását követően az érintettek nagyon rövid ideig szerepelnek a bűnügyi nyilvántartásban. Tekintettel arra, hogy folyamatban van a bűnügyi nyilvántartásra vonatkozó jogi szabályozás törvényi szintű újraszabályozása, ennek keretében indokolt lehet a kényszergyógykezeléssel kapcsolatos nyilvántartás első határának felülvizsgálata.

A kényszergyógykezeltek felügyelete és ellátása

A Bv. tvr. 84. §-ának (2) bekezdése előírja, hogy a kényszergyógykezelésre utalt betegre – a jogszabályban meghatározott eltérésekkel – az elmeógyógyintézetben ápoltakra irányadó szabályokat kell alkalmazni. A kényszergyógykezelteket – az OP-intézkedés 98. § (1) bekezdésének a) pontja alapján – a I., a II., vagy a III. számú Férfi Pszichiátriai Rehabilitációs Osztályon, illetve a Női Neuropszichiátriai és Rehabilitációs Osztályon helyezik el. Az intézetben nem keverednek egymással a büntetés-végrehajtás és az egészségügy szempontjai, a kényszergyógykezeltek vonatkozásában az intézet kórházi funkciót lát el, a fogvatartotaknál pedig börtönkórházi funkciót. Az egyes osztályok jól elkülönülnek egymástól, más-más épületben vannak a kényszergyógykezeltek és az ideiglenesen kényszergyógykezeltek, valamint az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak. Ezzel a differenciált őrzés és felügyelet feltételei is adottak.

A Bv. tvr. 84. §-ának (2) bekezdése alapján a kényszergyógykezelés végrehajtása során biztosítani kell a beteg felügyeletét, kórházszerű elhelyezését, anyagi és egészségügyi ellátását, szociális és jogi érdekeinek védelmét, az intézet rendjének fenntartásához szükséges feltételeket. Megállapítható, hogy az IMEI mindennek eleget tesz, azonban a tárgyi feltételrendszer körében a végrehajtásra is kiható hiányosságok tapasztalhatók. Így például az IMEI III. számú épülete a felújítások ellenére sem lett kórház, és arra vélhetően további átalakítással sem lesz alkalmas. A felújítás befejezése azonban feltétlenül indokolt lenne, különösen a padlózat rendbehozatala, a kórtermi ablakok megfelelő méretűre történő cserélése. Ez nemcsak a kórházi higiénés viszonyokat javítaná, hanem az elhelyezési körülményeket is. Hasonló módon indokolt lenne a férfi Neuropszichiátriai Osztályon a mellékhelyiségek leválasztása a kórtermekben, illetőleg kisebb kórtermek kialakítása. Higiénés szempontból szükséges az ételszállító edények cseréje is.

A kényszergyógykezelteket az osztályokon az egészségügyi ápolószemélyzet látja el. Az éjszakai műszakban az ápolók félóránként külön is ellenőrzik a kórtermeket és erről bejegyzést tesznek az osztályos naplóba. Ugyancsak félóránként kötelesek jelentkezni a szolgálatvezető ápolónál, amit szintén dokumentálnak.

Polgári kórházba a beteg állandó őrzéssel vagy ellenőrzéssel kerülhet. Ennek módja az állapotától függ. Ha az adott egészségügyi intézményben elmeosztály működik, akkor a kihelyezés oda történik. Ilyenkor általában az őrzést vagy felügyeletet ez az elmeosztály látja el. Az intézet részéről azonban ebben az esetben is történik személyes ellenőrzés. Az

IMEI kényszergyógyekezeltet ellátó osztályain a betegek felügyeletét nagyrészt közalkalmazott egészségügyi szakdolgozó látja el. Szükségessé vált e közben a hivatásos jogviszonyban állók számának növelése, miután a büntetés-végrehajtás szervezetéről szóló 1995. évi CVII. törvény 15. §-ának (1) bekezdése alapján kényszerítő eszközt csak a bv. szervezet hivatásos szolgálati viszonyban álló tagja alkalmazhat. E törvény 16. §-ának (3) bekezdése alapján a kényszergyógyekezelttel, az ideiglenes kényszergyógyekezelttel és a kóros elmeállapotúvá vált fogvatartottal szemben csak testi kényszer alkalmazható kényszerítő eszközként. Az intézet a beteg elmeállapotától függően alkalmaz egészségügyi személyi korlátozást, amelyre a beteg gyógykezelése érdekében, a saját, illetőleg mások testi épségének védelme céljából megelőző intézkedésként kerülhet sor. Ez a beteg lefogását, hevederrel az ágyhoz rögzítését jelenti, amelyet kizárólag orvosi utasításra és orvos jelenlétében végezhetnek; a korlátozás az orvos által meghatározott ideig tart. Az egészségügyi személyi korlátozás alkalmazásának szabályairól a 15/1994. számú IMEI-főigazgatói parancs rendelkezik. Ilyen egészségügyi személyi korlátozásra 1996-ban 14 esetben került sor. Kényszerítő eszköz alkalmazására a vizsgált időszakban nem volt példa.

Az IMEI az egészségügyi személyi korlátozás tekintetében olyan gyakorlatot folytat, amely a polgári intézetekhez képest többletgaranciát jelent. Az egészségügyi személyi korlátozást minden esetben rögzítik a beteg kórlapján, alkalmazásáról speciális adatlapot töltenek ki, amely tartalmazza a korlátozás jogszerűségét, szakszerűségét, indokolatlanságának esetén pedig a főigazgató főorvos által indított fegyelmi eljárást. Az űrlapot a főigazgató főorvos minden esetben megküldi a Legfőbb Ügyészség Bv. Felügyeleti Osztályának.

Az IMEI három épületében rendszeresített biztonsági berendezések, rácsok megfelelőek, azonban javításuk folyamatosan szükséges, több helyen cseréjük indokolt lenne. A Neuropszichiátriai Osztályon kialakított különleges biztonságú kórterem megfelel a vonatkozó előírásoknak. Az elmúlt évben több alkalommal is helyeztek el itt olyan fogva-

tartottakat, akiket az előzetes információ alapján veszélyességüknél fogva különleges körülmények között kellett tartani. Biztonsági szempontból aggasztó a III. osztály elszigeteltsége, továbbá a munkaterápiás pavilon és a főépület közötti kapcsolattartás megoldatlansága. Itt jelenleg mindössze egy jelzőcsengő működik. Felmerült az intézet vezetése részéről az a jogos igény, hogy az IMEI-be beutalt különlegesen veszélyes fogvatartottakról az intézet megfelelő információt kapjon (pl. a beutalást megelőzően vagy azzal összefüggésben a fogvatartott megtámadta az intézkedőket stb.).

A Kgyr. 4. §-ának (1) bekezdése – egyebek mellett – előírja, hogy a beteg köteles az intézet rendjét megtartani és intézeti formaruhát viselni. Az utóbbi rendelkezés értelmében a betegeket – a többi fogvatartottaktól megkülönböztető színű – barna formaruhával látják el, amely a külső őrség számára egyértelművé teszi azt is, hogy velük szemben fegyver nem használható. Engedély nélküli eltávozásra évek óta nem került sor.

A Működési Szabályzat 37. §-ának (1) bekezdése értelmében az IMEI-be beutaltak ételmezését a kórházi normák alapján kell biztosítani, ruházaturról külön utasítás rendelkezik, elhelyezésükre az egészségügyi jogszabályokban a kórházakra meghatározott előírások az irányadóak. Az ételmezést a Budapesti Fegyház és Börtön biztosítja, az étkezés – kulturált körülmények között – az osztályon történik, éttermi jelleggel. A szükséges diéta étrend biztosított. A ruhák tisztítása terén korábban több kifogás is felmerült a váci intézet mosodájával kapcsolatban. Fél éve a Fővárosi Bv. Intézet által üzemeltetett mosodában történik a tisztítás, melynek tapasztalatai kedvezőbbek. Az intézet biztosítja a folyamatos és megfelelő gyógyyszerellátást.

Szociális és jogi érdekvédelem

A betegek szociális gondozása és jogi érdekvédelme keretében a szociális gondozó a betegekkel, hozzátartozókkal, gondnokokkal kapcsolatot tart. A rendelkezésére álló iratok alapján figyelemmel kíséri és illetékességi körében intézi a betegek büntető-, polgári és családjogi, valamint társadalombiztosítási ügyeit. Az OP-intézkedés 113. §-ának (1) bekezdése értelmében a szociális előadó szociális segély megállapítása és folyósítása iránt intézkedik a lakóhely szerint illetékes önkormányzatnál, ha a kényszergyógykezelt részére nyugellátást megállapítani nem lehet, nincs hozzátartozója, aki rendszeresen anyagilag támogatná, munkát nem végez, jövedelemmel nem rendelkezik. Ennek ellenére előfordul, hogy a rendszeres szociális segélyt az önkormányzat azért nem állapítja meg, mert a kényszergyógykezelt intézetben van. Véleményünk szerint azonban a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 37/A §-ának (1) bekezdésében írt kötelezettség a (2) bekezdésben megállapított feltételek fennállása esetén ilyenkor is terheli a települési önkormányzatot, ugyanis a 37/B § a) pontjának ab) alpontjában írt kizáró körülmény a kényszergyógykezelt betegekre nem vonatkozik.

Az intézetben általában 8-9 ellátatlan személy van, ami az összes elhelyezett létszámahoz képest nem jelentős. Előfordult, hogy a szabadságvesztés végrehajtása alatt elmebeteggé vált és az IMEI-ben gyógykezelt személy ún. kiétkelési pénzzel azért nem rendelkezett, mert a Nyugdíjfolyósító Igazgatóságtól küldött szociális járadékát – még meg-

betegedése előtt – hozzátartozói részére kérte folyósítani. Ezzel kapcsolatban vált kérdéssé, hogy az intézet tehet-e jognyilatkozatot a beteg érdekében, például adott esetben módosíthatja-e annak előző (rá nézve hátrányossá vált) intézkedését. A Ptk. rendelkezéseivel összhangban a Működési Szabályzat 10. §-ának (3) bekezdése előírja, hogy a főigazgató főorvos a gyámhatóságnál gondnok kirendelését, illetve a gondnokság alá helyezés iránti per megindítását kezdeményezi, ha a betegnek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége állandó jelleggel hiányzik. Ez ad törvényes megoldást a hasonló esetekre. A kényszergyógykezeltek büntetőjogi, polgári jogi, családjogi, társadalombiztosítási jogi, valamint intézeti jogi helyzetére vonatkozó szabályok érvényesülnek, az IMEI ezek biztosítása érdekében az előírások alapján jár el. Amennyiben az IMEI a beteg jogainak sérelmét észleli, annak orvoslása érdekében a szükséges intézkedést megteszi. Így pl. az egyik kényszergyógykezelt ügyében az IMEI észlelte, hogy a beteget a kényszergyógykezelését megalapozó cselekmény után négy nappal elkövetett vétségek miatt próbára bocsátották, mert az újabb ügyben eljáró bíróság a büntethetőséget kizáró okot nem vette észre. Az IMEI jelzése alapján tett ügyészi intézkedés eredményeként a törvénysértés orvoslása megtörtént. A Bv. tv. 84. §-ának (3) bekezdése kimondja, hogy a beteg külön jogszabályban meghatározott módon tarthat kapcsolatot. A Kgy. 4. §-ának (1) bekezdése értelmében hozzátartozóival, valamint az általa megjelölt és az intézet által engedélyezett személyekkel levelezhet, látogatót hetenként fogadhat, csomagot hetenként kaphat. E jogok zavartalan érvényesítése érdekében az intézet új módon szabályozta a kényszergyógykezelt és az ideiglenesen kényszergyógykezelt betegek látogatásának rendjét. A betegek korábban az osztályon fogadták látogatóikat, megzavarva az egyes osztályok belső életét, azon gyógykezeltek nyugalma, akikhez nem érkezett látogató. 1996 őszétől kezdődően külön helyiségben zajlanak a látogatások, a korábbitól biztonságosabb, egészségügyi szempontból higiénikusabb és kulturáltabb körülmények között.

Foglalkoztatás, bánásmód

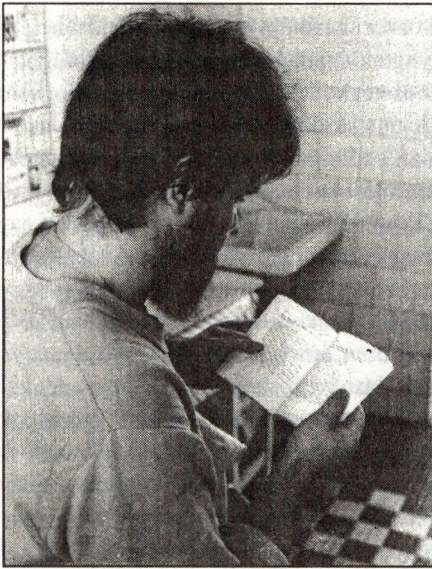
A betegek munkaterápiás foglalkoztatását a Működési Szabályzat 17., 18. §-a, valamint az OP-intézkedés 75. §-a szabályozza. A Működési Szabályzat 17. §-ának (1) bekezdése értelmében azt a beteget, akinek a gyógyulását, társadalomba beilleszkedését, munkaképességének megtartását, illetve fejlesztését vagy szakmai átképzését ez várhatóan előmozdítja, az IMEI-ben vagy az IMEI kihelyezett munkaterápiás osztályán foglalkoztatni kell. Az IMEI a betegek munkaterápiás foglalkoztatását a hatályos előírások szerint biztosítja, az nem ütközik a túlmunka, valamint az éjszakai munka tilalmába; az egészségvédelem, a biztonságos munkavégzés feltételei érvényesülnek. Az IMEI jelenleg külső munkaterápiás osztállyal nem rendelkezik, azonban a későbbiek során várhatóan lehetőség lesz kertészeti tevékenység végzésére. A virágkötő-tanfolyam befejezését követően bőrtárgykészítő-tanfolyam indult, amelyen 13 kényszergyógykezelt vesz részt. A munkaterápiás foglalkoztatásban részt vevő betegek díjazásban részesülnek. A betegekkel való bánásmód megfelel a jogszabályi előírásoknak. Évek óta nem volt arra példa, hogy törvénysértő bánásmód miatt eljárást kellett volna indítani. Legutóbb 1993 végén egy segéd-

orvos dulakodott egy kényszergyógykezeléssel az orvosi kezelőhelyiségben, majd a beteget halántékon ütötte, mert nem volt hajlandó a nyugtató injekciót elfogadni és belerúgott a gyógyszeres szekrény üvegajtájába. Az orvos az esetet követően közalkalmazotti jogviszonyát jogellenesen megszüntette, az intézet feljelentése alapján pedig a bíróság hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétsége miatt pedig pénzbüntetésre ítélte. A betegek 1996-ban hatóságnál vagy nemzetközi szervezetnél nem tettek panaszt. A Kgyr. 4. §-ának (2) bekezdése kimondja, hogy a beteg hatóság előtti megjelenéséről az intézet vezető főorvosa dönt. A tárgyalásra történő előállítás részletszabályait a Működési Szabályzat 36. §-a tartalmazza. Ennek értelmében a bíróság a beutaltak polgári vagy büntetőügyben tartandó tárgyalásra előállítása iránt az IMEI-t írásban megkeresi, az előállításról – a beutalt elmeállapotától függően – a főigazgató főorvos dönt, amelyről értesíti a bíróságot. A beutalt elmeápolói kísérettel kell előállítani. Az előírások a gyakorlatban hatályosulnak, az előállítás esetleges egészségügyi akadályát az osztályvezető főorvos írásban igazolja. Az előállítások az IMEI-nek nagy terhet jelentenek. 1996 folyamán 330 személyt szállítottak, összesen 359 alkalommal. A szállítások szervezésénél időnként torlódások is előfordulnak, eddig két esetben kellett ezért a tárgyalások elnapolását kérni a bíróságtól. A járművek közül a rabszállító és a betegszállító gépjármű megfelel a követelményeknek, az ugyancsak a betegszállításra használt NISA kisbusz viszont korszerűtlen.

Adaptációs szabadság

A Bv. tvr. 84. § (3) bekezdése értelmében a beteg az intézetet csak a gyógyítás érdekében, orvosilag indokolt esetben hagyhatja el. Minden zárt elmeógyógyintézet – így az IMEI – tevékenysége is sok vonatkozásban az élettől idegen, mesterségesen teremtett körülmények között folyik. Az ezekből eredő nemkívánatos hatások közrejátszhatnak abban, hogy az intézeti gyógyeredmények tartóssága az esetek egy részében csak ezeknek a hatásoknak a megszüntetésekor, a családi, baráti, lakóhelyi, munkahelyi közösségbe visszakérülés után mérhető le valóságosan. Ezért a Működési Szabályzat 14. §-ának (1) bekezdése megengedi, hogy amennyiben a kényszergyógykezelés megkezdésétől egy év eltelt, a beteg – gyógyulása érdekében, a főigazgató főorvos engedélyével – szabadságra bocsátható. A szabadság tartama legfeljebb 30 nap, amely még 30 nappal meghosszabbítható. Adaptációs szabadság ismételten is engedélyezhető. Az intézet által követett (szakmai tapasztalatokon alapuló) gyakorlat szerint ha a meghosszabbított adaptációs szabadság letelt, a betegek legalább egy hétig az intézetben kell tartózkodnia, mielőtt ismételten engedélyeznék az adaptációs szabadságot, amelynek elsődleges célja a gyógyulás, a társadalomba visszailleszkedés segítése, egyúttal azonban az intézeti gyógyeredmények próbája is. Az intézetben ún. *adaptációs bizottság* működik. Ennek elnöke a mindenkori főigazgató főorvos, tagjai a pszichiátriai és a rehabilitációs osztályok osztályvezető főorvosai, valamint az intézet neuroradiológus főorvosa. Az adaptációs bizottság összetételével kapcsolatban az intézet vezetése részéről felmerült, hogy garanciális okból indokolt lenne egy független külső jogi szakértő részvétele is. Az adaptációs bizottság a főigazgató főorvos által jóváhagyott Működési Szabályzat szerint jár el. Gyakorlatban megfelel az

előírásoknak. 1996-ban 7 főt bocsátottak adaptációs szabadságra, sikeres adaptáció után 4-nek megszüntették a kényszergyógykezelését. Adaptációs szabadsággal kapcsolatos rendkívüli esemény a vizsgált időszakban nem fordult elő. Az adaptációs szabadságra bocsátások számát vizsgálva megállapítható, hogy 1996-ban ez az előző évhez képest a felére csökkent. Kevesebb a kényszergyógykezelések megszüntetésének a száma is (1995: 33; 1996: 9). Mindkét adat azzal van összefüggésben, hogy a betegek kibocsátásának külső (családi, társadalmi, gazdasági stb.) feltételrendszere romlott, sem a bíróság, sem az adaptációt véleményező főorvosi bizottság nem találta alkalmasnak a körülményeket. Az előbbi számadatok azért is figyelemre méltóak, mert már 1995-ben is ritkult a kényszergyógykezelések megszüntetése és már akkor is felére esett vissza (1994-hez képest) az adaptációs szabadságra bocsátottak száma.

A kényszergyógykezelések felülvizsgálata

A Be. 373. §-ának (2) bekezdése értelmében a bíróság a kényszergyógykezelés megkezdésétől számított egy év eltelté előtt annak szükségességét hivatalból felülvizsgálja. Ha a kényszergyógykezelést nem szünteti meg, a felülvizsgálatot évenként megismétli. A Kgyr. 3. §-ának (1) bekezdése előírja, hogy az intézet vezető főorvosa a beteg állapotára vonatkozó részletes kórrajzkivonatot a befogadás napjától számított egy év eltelté előtt négy hónappal megküldi a kényszergyógykezelés felülvizsgálatára illetékes bíróságnak. Ezt az eljárást évente mindaddig meg kell ismételni, amíg a kényszergyógykezelést meg nem szüntetik. A (2) bekezdés értelmében ha a kényszergyógykezelést ideiglenes kényszergyógykezelés előzte meg, az (1) bekezdésben meghatározott egyévi időtartamot az ideiglenes kényszergyógykezelés megkezdésétől kell számítani, feltéve, hogy annak végrehajtását időközben nem szakították meg. Ilyen esetben a kórrajzot legkorábban a kényszergyógykezelést elrendelő ítélet jogerőre emelkedésétől számított hat hónap elteltével kell a bíróságnak megküldeni. Az IMEI a kényszergyógykezelés felülvizsgálatával kapcsolatos jogszabályi kötelezettségét teljesíti, a vizsgált időszakban ezzel kapcsolatos hiányosság nem fordult elő. Az IMEI által adott soros elmeorvosi vélemény tartalmával az esetek többségében megegyezik az igazságügyi szakértő véleménye is. Eltérés főleg akkor fordul elő, ha az intézet a betegnek a kényszergyógykezelés megszüntetését javasolja. Ennek tipikus esete, amikor a szakértő a kényszergyógykezelés megszüntetését előze-

tes adaptációs szabadsághoz köti, majd ennek hiányára figyelemmel a bíróság a kényszergyógykezelést nem szünteti meg. A hatályos jogszabályi rendelkezések nem tartalmaznak kötelező előírást arra nézve, hogy a kényszergyógykezelés megszüntetését meg kell előznie az eredményes adaptációs szabadságnak. Az adaptációs szabadság nem tekinthető a kényszergyógykezelés megszüntetése feltételének, ha azonban a beteg esetében az adaptációra bocsátás összes feltételei maradéktalanul teljesültek, akkor indokolt lehet, hogy a kényszergyógykezelés megszüntetésére tett javaslatot adaptációs szabadságra bocsátás előzze meg. A Btk. 74. §-ának (3) bekezdése értelmében a kényszergyógykezelést meg kell szüntetni, ha szükségessége már nem áll fenn. Amennyiben ez az állapot a soros felülvizsgálatok közötti időszakban következik be, az intézet köteles haladéktalanul a megszüntetésre előterjesztést tenni a bírósághoz. Ez a garanciális szabály is biztosítja azt, hogy a beteg csak a szükséges ideig tartózkodjon az intézetben, és csak az elmeállapota határozza meg a kényszergyógykezelés további szükségességét, vagy esetleges soron kívüli megszüntetését. A betegek jelentős része objektív okok miatt nem is bocsátható adaptációs szabadságra (nincs lakása, nincs, aki ezalatt a felügyeletét vállalja, az illető arra alkalmatlan stb.). Mivel egyes esetekben valóban indokolt lehet az adaptációs szabadságra bocsátás, annak érdekében, hogy a külső feltételek hiánya miatt ez a lehetőség ne hiúsulhasson meg, megfontolandó lenne az adaptációs szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezések felülvizsgálata és részletesebb szabályozása.

Ideiglenes kényszergyógykezelés

Az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésének feltételeit, fenntartásának, felülvizsgálatának szabályait a Be. 98. §-a tartalmazza. Az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésével kapcsolatban több esetben is előfordult, hogy a bíróság helytelenül, együttesen rendelte el a terhelt ideiglenes kényszergyógykezelését, valamint elmeállapota hosszabb megfigyelését. A Be. 74. §-ának (1) bekezdésében szabályozott eljárási cselekményre akkor kerülhet sor, ha az elmeorvos szakértő szakvéleménye szerint az elmeállapot hosszabb ideig történő megfigyelése azért szükséges, mert a rendelkezésre álló adatok alapján nem lehet megalapozott véleményt nyilvánítani a beszámíthatóság kérdésében. Ilyenkor nem az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésének, hanem a terhelt elmeegógyintézetbe utalásának van helye. Az ideiglenes kényszergyógykezelésnek a Be. 98. § (1) bekezdése értelmében akkor van helye, ha a szakvéleményből és az eljárás egyéb adataiból alaposan következtetni lehet arra, hogy a terhelt kényszergyógykezelését el kell rendelni. Amennyiben ez kétséges, akkor kerülhet sor az elmeállapot hosszabb megfigyelésére. A Be. 74. §-a szerinti intézkedés tehát indokolt esetben megelőzheti az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelését, azonban az ideiglenes kényszergyógykezelés hatálya alatt állóval szemben a Be. szerinti elmeállapot megfigyelésére nem kerülhet sor. Ezek együttes végrehajtása fogalmilag is kizárt. Amennyiben a Be. 98. §-ának hatálya alatt álló terhelt elmeállapotát csak hosszabb megfigyelés után lehet megítélni, az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésének törvényességét kell kétségbe vonni. Ideiglenes kényszergyógykezelés esetén a befogadáshoz az OP-intézkedés 96. §-ának (2) bekezdé-

se értelmében az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendeléséről szóló bírósági határozat, az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendeléséről és végrehajtásáról szóló bírósági értesítés, valamint az igazságügyi elmeorvos szakértői vélemény szükséges. A befogadás menete megegyezik a kényszergyógykezeltek befogadási eljárásával. Szabálytalan beutalás esetén az IMEI a kényszergyógykezelés körében írtaknak megfelelően intézkedik. Ideiglenesen kényszergyógykezelt befogadásának megtagadása a vizsgált időszakban szabálytalan beutalás miatt nem fordult elő. A bíróságok által megküldött határozatok és értesítések körében azonban több hiányosság is volt. Előfordult például, hogy a bíróság elrendelte a terhelt elmeállapotának hosszabb megfigyelését, azonban a határozat meghozatalával egyidejűleg az értesítést nem az elmeállapot megfigyeléséről, hanem (tévesen) az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendeléséről állította ki és küldte meg az IMEI-nek. Megtörtént, hogy a bíróság a hatályos jogszabályi rendelkezésekkel ellentétes módon „megszüntette a terhelt előzetes letartóztatását”, majd a „szabaddá helyezés mellőzésével elrendelte az elmeállapot megfigyelésével összekötött ideiglenes kényszergyógykezelést” és ennek végrehajtására az érintettet beutalta az IMEI-be. A Be. 98. §-ának (6) bekezdése alapján ha a terhelt előzetes letartóztatásban van, az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésével egyidejűleg az előzetes letartóztatást meg kell szüntetni. Az igazságügyi szerveknek a büntügyi nyilvántartással kapcsolatos feladatairól szóló, a 3/1995. (I. 23.) IM-rendelettel módosított 119/1980. (IK. 9.) IM-utasítás 1. § (2) bekezdés b) pontja előírja a bíróság számára a BNYO értesítését minden olyan esetben, amikor az előzetes letartóztatást megszünteti. Ezek a jogszabályi előírások nem minden esetben hatályosulnak. A vizsgálat során az IMEI-ben elhelyezett tizenegy ideiglenesen kényszergyógykezelt közül négyen továbbra is előzetesen letartóztatottként szerepeltek a büntügyi nyilvántartásban. Az ideiglenes kényszergyógykezelésre beutalt befogadására és gyógykezelésére a kényszergyógykezeltekre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Az egyes eltérő rendelkezéseket a Működési Szabályzat 22. §-a tartalmazza. Az IMEI-ben az ideiglenes kényszergyógykezelteket a PRO-I. osztályon helyezik el, külön kórteremben. Az IMEI – a kényszergyógykezeltekhez hasonló módon az ideiglenesen kényszergyógykezeltek vonatkozásában is biztosítja a jogaik gyakorlásához, kötelezettségeik teljesítéséhez szükséges feltételeket. Az intézet a Kgyr. 7. § (4) bekezdése alapján az ügyész, illetve a bíróság rendelkezésének megfelelően gondoskodik a beutalt fokozott őrzéséről és felügyeletéről. Ideiglenesen kényszergyógykezelt ügyében merült fel az IMEI-ben a teljesíthető nyomozási cselekmények kérdése. Az egyik megyei rendőr-főkapitányság vizsgálati osztályának munkatársai a büntetőeljárás sértettjével jelentek meg az IMEI-ben – előzetes egyeztetés nélkül – az ideiglenesen kényszergyógykezelttel történő szembesítésre. A hatályos jogszabályi rendelkezések nem tartalmaznak előírást arról, hogy a nyomozó hatóság a szükséges bizonyítási cselekményeket hol végezze el. Ugyanakkor a nyomozó hatóságnak ezt az időpontot előzetesen egyeztetnie kellene az IMEI-vel, hiszen a bizonyítási cselekménnyel érintett gyógykezelés alatt álló személy aktuális állapota nyilvánvalóan befolyással lehet az eljárásra. Olyan eset is előfordult, amikor a rendőrség az IMEI-t kérte fel arra, hogy vegyen vért a behozott személytől. Az IMEI ilyen esetben – jogszabályi felhatalmazás hiányában – elzárkózott a garanciális oldalról is kifogásolható kéréstől. A

Kgyr. 6. §-a előírja, hogy az intézet vezető főorvosa a szükséges vizsgálat, megfigyelés és gyógykezelés után az ideiglenes kényszergyógykezelés határidejének lejárta előtt az ügyésznek, illetőleg a bíróságnak megküldi a beutalt állapotára vonatkozó részletes kórajzkivonatot, és javaslatot tehet az ideiglenes kényszergyógykezelés megszüntetésére. Erre azonban csak rendkívül ritkán van szükség.

Összefoglalva megállapítható, hogy a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtása megfelel a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek. Az IMEI – a nehezedő tárgyi feltételek ellenére – korszerű, hatékony egészségügyi munkát végez. Mint egyedüli, speciális profilú intézmény, jól oldja meg az ország egészére kiterjedő feladatát. A kényszergyógykezelés, valamint az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásával kapcsolatos szabályozás fejlesztése tovább javíthatná a munka hatékonyságát. Az IMEI elhelyezési körülményeit és a végrehajtás feltételeit egyaránt segítené, ha a jövőben önálló telephelyű intézetként működne, amely orvosi-szakmai és végrehajtási szempontból egyaránt indokolt. Az IMEI jelenlegi épületének közelében lévő – a közelmúltban a büntetés-végrehajtás tulajdonába került – objektum a szükséges felújítás után minden szempontból megfelelő elhelyezési körülményt biztosítana az IMEI számára, ezzel is segítve a törvényes végrehajtást szolgáló feltételrendszer további javítását.

A Legfőbb Ügyészség a végrehajtást nehezítő gondok megoldása érdekében több intézkedést tett. A Belügyminisztériumnál és az Igazságügyi Minisztériumnál kezdeményezte a bűnügyi nyilvántartás törvényi újraszabályozása során a kényszergyógykezelés nyilvántartási idejének szigorítását, valamint a nyilvántartásnak az ideiglenes kényszergyógykezeltekre történő kiterjesztését. Az Igazságügyi Minisztériumnak indítványozta az adaptációs szabadságra bocsátás feltételrendszerének részletesebb szabályozását. Javasolta, hogy a belügyminiszter a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 55. §-ának (1) bekezdése, valamint a 147/1994. (XI. 17.) Kormányrendelet 3. §-a (1) bekezdésének e) pontja által kapott jogkörében tájékoztató kiadása útján biztosítsa az IMEI-ben elhelyezett betegek rendszeres szociális segélyezésével kapcsolatos önkormányzati feladatok törvényes teljesítését. Az Országos Rendőr-főkapitányság vezetőjének intézkedését kezdeményezte annak érdekében, hogy a jövőben a rendőri szervek az IMEI-t ne kérjék fel sem vérvételre, sem egyéb vizsgálati anyag vételére. Ha pedig egyes bizonyítási cselekményeket az IMEI-ben kívánnak foganatosítani, az időpontot előzetesen egyeztessék az intézet vezetésével.

Lajtár István

Új megközelítés

A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere

A dolgozatban egy speciálisan a korrekciós nevelés területére vonatkozó új nevelésméleti megközelítés felvázolására teszünk kísérletet. A rendszerteremtési törekvés során alapvetően két meghatározó pedagógiai iskola (jelesül a hazai Bábosik- és a kanadai Ross-féle nevelésméleti modell) által megfogalmazott törvényszerűségekre alapozunk. Szándékunk szerint kiemeljük e koncepciók legjellemzőbb jegyeit, majd azokat egy közös szakpedagógiai rendszerbe integráljuk. Megítélésünk szerint az általános pedagógiai alapokon nyugvó hazai büntetés-végrehajtási nevelés és a kognitív pedagógiára épülő kanadai korrekciós nevelés célrendszere nem ellentétes egymással. Az elméleti megközelítésben felfedezhető különbség mellett számos lényegi megegyezés ismerhető fel.

Az angolszász pedagógiai megközelítés jellemzőinek kiemelését, illetve elemzését nagyban megnehezíti az a tény, hogy jelentős különbség van az angol és magyar szakterminológiai fogalmak között. A legáltalánosabb *skill* fogalom például az operatív tudás széles skáláját fogja át, magyarul *készségnek, jártasságnak és képességnek* egyaránt fordítható, attól függően, milyen skillről van szó (Csapó, 1992). Más a terminusuk és szinonimáik jelentése, másutt húzódnak az egyes árnyalatok közötti határok.

velés fogalmának meghatározására már sokan és sokféle aspektusból tettek kísérletet. A próbálkozások tiszteletre méltóak, hiszen minden esetben egy hagyományokkal alig rendelkező szaktudomány fogalomrendszerét kívánták kidolgozni, illetve a fogalmak értelmezésében meglévő bizonytalanságot kiküszöbölni. A szerzők hangsúlyozták, hogy „*a kriminálpedagógia helyének és szerepének tisztázása a neveléstudomány rendszerében azért jelentős, mert a korábbi nevelésméleti tanácsok azt tanították, hogy (...) a bűncselekményt elkövető személyek nem igényelnek különleges nevelést, nincs szükség valamiféle különleges pedagógiára, amely a bűnözők nevelésével foglalkozik*” (Balogh-Pál, 1975, p. 18.). A közelmúlt egyik

82

Tisztázatlan fogalomrendszer

A kriminálpedagógia, és ettől elválaszthatatlanul a büntetés-végrehajtási ne-

lényeges eredményének tartjuk, hogy megfogalmazódott az igény „*valamiféle különleges pedagógiára*”. A megközelítések azonban rendkívül eltérőek voltak. Egyes szerzők az általános pedagógiától eltérő speciális jelleget emelték ki. S. Németh Lajos és Szentirmai Jánosné szerint: „*A büntetettek pedagógiája – bár nem képezi tudományelméleti értelemben neveléstudományunk kidolgozott részét – mint alkalmazott része a neveléstudománynak, rendszertanilag a speciális nevelési formákkal egyetemben a pedagógiai tudomány rendszerében foglal helyet. A büntetettek neveléstana pedig az általános pedagógia nevelélméletének alkalmazott ága, amely a büntetőintézetekben folyó értelmi, erkölcsi, esztétikai és testi nevelés sajátos céljával, feladataival, elveivel, módszereivel foglalkozik, az elítéltek megjavítása és a szabad életbe való visszahelyezése érdekében*” (S. Németh–Szentirmai, 1996, p. 25.). A definíció egyrészt túlzottan bonyolult, másrészt bátortalan kísérletet tesz csupán a speciális jegyek megragadására.

Mások túlzottan leegyszerűsített definícióval is megelégedtek. Pál László szerint „*kriminálpedagógia az a tudomány, amely a törvénysértők átnevelésével, megjavításával foglalkozik*” (Pál, 1974, p. 73.). Ugyanez a szerző az idő múlásával finomította meghatározását: „*A kriminálpedagógia olyan speciális tudományág, amelynek feladata, hogy vizsgálja az elítéltek nevelésének a folyamatait, feltárja az elítéltek nevelésének lényegét, törvényszerűségeit és sajátosságait, elemezze a nevelési folyamat célkitűzéseit, a benne szerepet játszó tényezőket, a nevelési folyamat tartalmát, módszereit és szervezeti formáit. Feladata az is, hogy adjon útmutatást a nevelési problémák helyes megol-*

dásához, dolgozzon ki a gyakorlat számára hasznos eljárásokat. Ugyancsak a kriminálpedagógia feladatai közé tartozik, hogy kritikai szempontokat adjon a nevelésben érvényesülő helytelen nézetek leküzdéséhez, s a gyakorlat elemző értékeléséhez. A büntetés-végrehajtás ideje alatt végzett nevelőmunkának ugyanis mások a funkciói, szervezeti és tevékenységi formái, mint az iskolai nevelésnek. Ebből adódik, hogy csak akkor válhat hatékonyra, ha nem veszi át mechanikusan az általános pedagógia tanításait, hanem (...) megteremti a maga nevelési koncepcióját, nevelélméleti rendszerét” (Pál 1975, pp. 18–19.). A szerzők észrevételei sok időtálló megállapítást tartalmaznak a kriminálpedagógia sajátosságait és feladatait illetően, azonban megközelítési módjukra a „*naiv pedagógiai optimizmus*” (Lőrincz, 1993) jellemző: „*Túlzás nélkül állítható, hogy a büntetés-végrehajtás nevelőmunkája csak ott veszi kezdetét, ahol az elítéltek nevelhetetlenségéről vallott nézetek végződnek. A nevelhetetlenség ítéletét az emberről legkorábban csak a nekrológiájában lehet kimondani, amikor már meghalt, de sohasem előbb. Amíg az ember él, megváltozhat, s amíg megváltozhat, nevelhető is...*” (Balogh–Pál, 1975, p. 23.).

Álláspontunk szerint Földvári József professzornak a büntetés-végrehajtási nevelés jellemzőivel kapcsolatos meghatározása a legkorszerűbb teóriák sorába illik. Véleménye szerint „*a nevelés a személyiségformálás eszköze. A nevelés tehát nem cél, hanem eszköz. Eszköze a bűnelkövetők életfelfogása, gondolkodásmódja, érték- és motivációrendszere megváltoztatásának*” (Földvári, 1987. p. 256.; Horváth–Nagy, 1981. p. 41.; Szarka–Bábosik, 1984, p. 31).

Helytelen módszerek

Véleményünk szerint a büntetés-végrehajtási nevelés módszereit mindmáig helytelenül választják meg, illetve alkalmazzák. Az előzőekben bemutatunk néhány, a büntetés-végrehajtási nevelés fogalomrendszerével és feladatával kapcsolatos eltérő nézetet, amelyek – ha áttételesen is, de – még ma is éreztetik hatásukat. Ezek ismeretében nem lehet csodálkozni azon, hogy a nevelési módszerek sem adekvátak, hiszen nincs mihez adekvátnak lenniük. A legnagyobb probléma azonban az, hogy „*az egyik legfontosabb emberi értékről, a pedagógiai tevékenység által kialakított konstruktív életvezetésről*” (Bábosik, 1994) a maga teljességében még csak szó sem esik. A büntetés-végrehajtás feladatrendszerének eltérő megközelítéseiben bizonyos alapvetések napjainkra azért már kikristályosodtak. Egyik legfontosabb annak kimondása volt, „*hogy a büntetés-végrehajtási intézetek nem nevelőintézetek, és nem az az alapvető feladatuk, hogy a szabad életben csődöt mondott nevelőmunkát itt korrigálják*” (Földvári, 1987, p. 254.). Hangsúlyozni kell továbbá, hogy a büntetés-végrehajtás a *goffmani értelmezés* szerint (Goffman, 1961) lényegében totális szervezet, „*amelynek fontos tulajdonsága, hogy azt hivatalos személyek kívülről és felülről irányítják. Az irányítás nem leplezett, hanem nyílt, és egy szuperterv megvalósítását szolgálja. Az irányításon, illetőleg a szuperterven belül a szervezet egységeinek működését, valamint tagjai életének valamennyi mozzanatát megfelelő részlettervek vezetik. Fontos sajátossága, hogy teljességre tö-*

rekszik, a vele kapcsolatba lépő embert egészében és tökéletesen igénybe veszi.” (Lukács, 1979) A szervezet fenti tulajdonságaiból is következik – habár a totális intézmény, mint a tökéletes szervezet ideája még aligha valósult meg (Huszár, 1997) –, hogy a büntetés-végrehajtás nem tekinthető klasszikus értelemben pedagógiai gyakorlóterepnek, másrészt a fogvatartottak hozzáállása sem teszi lehetővé a klasszikus pedagógiai nevelőmunkát. „*A büntetés-végrehajtás során a nevelési alaphelyzet kényszer alkalmazásával jön létre. Az elítéltek jelentős részének akarása, beállítottága a nevelési alaphelyzetben negatív. Nem érzik a nevelés szükségességét.*” (Balogh-Pál, 1975, p. 48.) Elutasítóak, sokukban személyi ellenállás ébred a nevelővel és annak követelményeivel szemben (Bábosik, 1994. p. 143.). Véleményünk szerint ez az a körülmény, amely a „klasszikus nevelésméleti alapokon nyugvó” büntetés-végrehajtási pedagógia eredményességét minimálisra csökkenti.

Tovább rontja a helyzetet, hogy a büntetés-végrehajtási nevelés során alkalmazott pedagógiai eljárások kiválasztásakor nem veszik figyelembe a korrekciós nevelés legmeghatározóbb sajátosságait sem. Az eddig alkalmazott módszerek szinte kivétel nélkül megegyeznek az általános pedagógia módszereivel, melyeket változtatás nélkül, az eredetileg „normál” közegű és szinterű pedagógiai folyamatokra kidolgozott formájukban alkalmaznak. Ugyanakkor a korábban megfogalmazott büntetés-végrehajtási nevelési koncepciók szinte mindegyike hangsúlyozza a tevékenység speciális jellegét, de képtelenek továbblépni, elakadnak a probléma felvetésénél.

Konstruktív életvezetés

A büntetés-végrehajtási nevelés céljának minden korábbi meghatározásakor elkövetették az elméleti szakemberek azt a hibát, hogy *generálisan* fogalmaztak. A fogvatartottakat egységes masszaként kezelve, mindenfajta kategorizálás nélkül valamennyiüktől ugyanazt a mértékű „megjavulást” várták el, és megközelítően azonos módszereket alkalmaztak. Nem számoltak a különböző jellemfejlődési szintek sajátosságaiival, és ebből következően a változtathatóság eltérő mértékével sem (McDugall. 1924; Kennedy–Fraser 1944; Havighurst–Taba, 1949). A büntetés-végrehajtási nevelés célja véleményünk szerint nem lehet más, mint *a fogvatartottak konstruktív életvezetése megalapozásának az elősegítése*. Az általunk elfogadott meghatározás előnye, hogy nem ír elő konkrét, kötelezően elérendő személyiségjegy-módosulásokat, hiszen a kiindulási szint személyenként más és más. Nem vár többet, mint törekvést (tehát egyidejű szándékot és cselekvést) a konstruktív életvezetés megalapozása érdekében.

1. Bábosik-féle koncepció

Az egységes értelmezés érdekében meg kell határozni, hogy a konstruktív életvezetésen olyan életvitelt értünk, amely *szociálisan értékes, de egyénileg is eredményes* (Bábosik, 1994). Miután az alapvető célunkat a fenti módon meghatároztuk, a következő feladat a végrehajtás pedagógiai elveink rendszerbe szervezése.

Első lépésként a büntetés-végrehajtási nevelés alapgondolatát kell revízió alá venni. Szem előtt kell tartani azt, hogy „*az ember életvezetése konstruktív irányba*

egy konstruktív magatartás- és tevékenység-repertoár fokozatos kiépítésével állítható be” (Bábosik, 1994, p. 3.), hiszen a nevelési folyamat, és az abban funkcionáló nevelési hatásrendszer alapjának a tevékenység tekinthető. Olyan tényleges nevelési akciókat kell tehát szerveznünk, „amelyek a magatartás és a tevékenység formálását szolgálják” (Bábosik, 1994, p. 12.).

A magatartás-determinációra vonatkozó elméleti megállapítások figyelembe vétele elengedhetetlen a magatartásformálást célzó nevelési akciók megtervezéséhez. Az egyén aktivitását a személyiség egymással szoros kölcsönhatásban álló két fő funkcionális komponense, az ösztönző-reguláló sajátosságcsoport és a szervező-végrehajtó sajátosságcsoport szabályozza.

A konstruktív életvezetés kialakítása

Bábosik-féle nevelésméleti modell
(Bábosik, 1994)

Az ösztönző-reguláló sajátosságcsoport foglalja magában a motivációs-szükségleti képződményeket. A szervező-végrehajtó sajátosságcsoport lényegében az ismeretekből, készségekből, képességekből épül fel (Rubinstein, 1967).

A büntetés-végrehajtási nevelés tevékenységrendszerének megtervezéséhez figyelembe kell venni, hogy a fenti sajátosságcsoportok között funkciójukat tekintve alapvető eltérések vannak. A szervező-végrehajtó sajátosságcsoport a kivitelezés részleteit határozza meg, az egyéni aktivitás szociális alapirányát nem. Ennek megfelelően a szervező-végrehajtó sajátosságok fejlettsége nem garantálja azt, hogy az egyén magatartása és tevékenysége társadalmilag értékes irányt vesz fel. Ezzel szemben az ösztönző-reguláló sajátosságcsoport, vagyis a személyiség *motivációs szükségleti szférája* közvetlenül felelős az aktivitás szociális minőségéért, és ettől a sajátosságcsoporttól függ az, hogy az ember saját szervező-végrehajtó lehetőségeit társadalmilag hasznos vagy antiszociális irányban mozgósítja-e (Bábosik, 1994). Könnyen belátható, hogy a büntetés-végrehajtási nevelés során a konstruktív – azaz a szociálisan értékes, de egyénileg is eredményes – életvezetés megalapozása érdekében elsősorban a személyiség motivációs-szükségleti szférájának formálására kell kísérletet tenni. Szeretnénk hangsúlyozni, hogy szándékosan nem az autonóm vezérlésű közösségfejlesztő és önfejlesztő magatartás- és tevékenységformák kialakítását tűzzük ki a büntetés-végrehajtási nevelés céljaként. Ha ezt tennénk, akkor ugyanúgy a naiv pedagógiai optimizmus, jobb esetben a maximalizmus hibájába esnénk, mint elődeink mindannyian. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne ismer-

nénk el, hogy minden klasszikus *„nevelési folyamat struktúrájának záró eleme, végeredménye az autonóm szabályozású közösségfejlesztő és önfejlesztő magatartás és tevékenységformák kialakulása, megszilárdulása”* (Bábosik, 1994, p. 18.). Véleményünk szerint esetünkben meg kell elégedni annyival, hogy a fogvatartott a szabadságvesztés ideje alatt, a büntetés-végrehajtás keretében az intézmény ösztönzésére, tehát külső hatások nyomán, mintegy ezekhez alkalmazkodva produkáljon konstruktív tevékenység- és magatartásformákat. Bizonyára nem tévedünk, ha – a fogvatartottak esetében – már ezt is komoly eredménynek tartjuk.

A Bábosik-féle általános pedagógia megállapításainak igazságtartalmát nemcsak elméletileg ismerjük el, hanem a feltárt törvényszerűségeket szakpedagógiánk során alkalmazzuk is. A büntetés-végrehajtási nevelés pedagógiai hatásrendszerének kialakításához – éppen a sajátosságai miatt – elengedhetetlen az ösztönző-reguláló személyiségbeli sajátosságcsoport szükségleti-motivációs variánsai meghatározott körének preferálása. Nevelési tevékenységünk során ez elsősorban a *szokásoknak* mint pozitív minőségű ösztönzők kialakításának dominanciáját jelenti, és bizonyos mértékben a példaképzeménypé formálására is sor kerülhet.

Tevékenységünk megszervezését elősegíti annak a törvényszerűségnek az ismerete, miszerint a szokás kialakításánál valamely magatartás- vagy tevékenységforma reprodukálásával a gyakoroltatott magatartás-, illetve tevékenységforma kerül beprogramozásra a keletkező új szükségletbe. A konkrét tevékenység meghatározásakor pedig messzemenően figyelembe kell venni, hogy a nevelés keretében az egyént ne csupán a tá-

gabb közösség szempontjából készítsük fel konstruktív életvezetésre. Emellett rendkívül fontos az *egyéni sikeresség*, konstruktivitás biztosítása is az életvezetésben (Bábosik, 1994). Csak így lehet a nevelés során elérni, hogy a fogvatartottak számára megalapozzuk a szociálisan értékes, de egyénileg is eredményes aktivitás képességét.

2. Ross-féle megközelítés

Első közelítésként azt mondhatjuk, hogy a megismeréssel, a gondolkodással, az értelmi fejlődéssel, az információ-feldolgozással összefüggő jelenségeket tekintjük kognitívnek. A kognitív pedagógiának elvitathatatlan érdeme, hogy a (tanulói) személyiséget *komplex rendszernek* tekinti, a kognitívítást ezen rendszernek csak egyik oldalaként szemléli (Csapó, 1992). A fenti értelmezés rendszerében Robert R. Ross pedagógiai megközelítésére meghatározóan a kognitív irányzat a jellemző.

A kognitív faktor vizsgálata a '60-as évek végétől egyre nagyobb szerepet kapott a bűnözői magatartás elemzésében. Hunt statisztikailag próbálta igazolni, hogy nagyobb valószínűséggel lehet találni bűnelkövetőket azok körében, akiknél *„nem fejlődött ki a belső önábrázolás/önkép, akik egocentrikusak és impulzívak, valamint akiknek frusztrációs-, vagy félreérthető helyzetben a toleranciaszintje alacsony”* (Hunt, 1971). Dean szerint a bűnelkövetők – legalábbis azok, akiket bebörtönöznek – a személyközi kapcsolataikban a normál populációtól eltérő mértékben, annál felszínebben képesek csak észlelni és megérteni az okozati összefüggéseket (Dean, 1979). A sokszoros bűnismétlők (persistent delinquents) vizsgálatakor más szerzők arra az eredményre jutottak, hogy ezek az emberek *„csak korlátozott mértékben képesek megérteni a szociális maga-*

tartás lényegét, valamint elfogadni a mások által megalkotott szabályokat”. Ebből következően minimális mértékben tudják előre megjósolni, illetve előre látni mások magatartását és reakcióit (Jurkovic–Prentice, 1977). Chandler szerint a fogvatartottak képtelenek méltányolni mások nézőpontját, illetve véleményét, és nem tudnak megfelelően reagálni arra. Szociális döntéseik/ítéletük nem megfelelő (Chandler, 1971). King következtetése szerint *„a bűnelkövetők impulzív magatartása és gyenge döntési képessége részben visszavezethető a sikertelen kognitív fejlődésre”* (King, 1975). Ayers tanulmánya szerint a legtöbb elítéltnél *„hiányos a problémamegoldó elemzőképessége a személyközi kapcsolataikban, és nem rendelkeznek azokkal az életismeretekkel, amelyek nélkülözhetetlenek a tisztességes társadalmi aktivitáshoz”* (Ayers, 1979). Duguid arra hívja fel a figyelmet – kutatási eredményei összefoglalásakor –, hogy *„a legtöbb felnőtt bűnelkövető gondolkodása még a serdülőkre jellemző szintet sem éri el”*. Piaget terminológiáját használva megállapítja, hogy gondolkodásmódjuk nem haladja meg a kognitív fejlődés konkrét műveleti szintjét (Duguid, 1981).

Sarason alkotta meg a *„kognitív szociális tanulás perspektívája”* (cognitive social learning perspective) elnevezésű eljárást alapjait. Nézete szerint a bűnelkövetők alapvetően a világ dolgainak és saját jövőjüknek a felfogásában különböznek a nem bűnelkövetőktől, mivel a szociális tanulásuk (szocializációjuk) rendkívül szegényes. Munkássága során azt igyekezett bebizonyítani, hogy a bűnelkövetők antiszociális magatartásának hátterében a hibás percepció (észlelés, felfogóképesség) áll. (Sarason, 1968; Sarason–Ganzer, 1973).

Kognitív pedagógia és a büntetés

Az 1970-es években a büntetés-végrehajtás keretei között folyó rehabilitációs munka eredményességével foglalkozó tanulmányokról megközelítően 20 áttekintő munka jelent meg. Szinte valamennyi ugyanarra a következtetésre jutott: „*a fogvatartottak rehabilitációja nem vezet eredményre*”, a „*büntetés-végrehajtási nevelés/kezelés tehetetlen*” (Martinson, 1974).

Ross és munkatársainak sorozatosan megjelenő tanulmányai (Gendreau–Ross, 1979; Ross–Gendreau, 1980; Ross–Fabiano, 1985; Ross–Fabiano, 1986; Gendreau–Ross, 1987; Ross–Fabiano–Dierner, 1988; Izzo–Ross, 1989; Ross, 1989) ugyanakkor 1973 óta bizonyítják, hogy van számos olyan korrekciós program, amely eredményes. Több mint száz olyan tanulmányt sorakoztattak fel elméletük igazolására, amelyek hatékony büntetés-végrehajtási kezeléstről számolnak be. Fontos hangsúlyozni, hogy az elért eredmények nem tekinthetők rövid távúaknak, hiszen az utánkövetési időszak a szabadulást követő 3-tól 15 évig terjedt, a vizsgálatokba bevont fogvatartottak száma pedig meghaladta a kétezret. Általánosságban megállapítható, hogy a hatékony programok valamennyiére jellemző, hogy a nevelési tevékenység során nemcsak a fogvatartottak környezetével, érzéseikkel, magatartásukkal, esetleg szakmai képzésükkel, hanem ismereteik bővítésével, illetve a megismerés folyamatának tökéletesítésével is foglalkoztak. Előtérbe állították az elítéltek gondolkodási képességének fejlesztését, valamint az őket körülvevő világ kiértéke-

lésének megtanítását. A korrekció során olyan módszereket alkalmaztak, amelyek fejlesztették a fogvatartottak logikus okfejtési, illetve vitakészségét, a magatartásuk következményei iránti érzékenységüket, megtanították őket a cselekvést megelőző gondolkodásra, kifejlesztették az interperszonális problémák kezelésének képességét, bővítették a világról alkotott ismereteiket, hozzásegítették őket ahhoz, hogy értelmezni tudják a társadalmi szabályokat és kötelezettségeket, valamint segítették más emberek gondolatainak és érzéseinek megértését (Ross, 1989).

Kognitív készségek

Ross és *Fabiano* szerint a fogvatartottak megismerési sajátosságai, ismereteinek köre, az, hogy miről és hogyan gondolkodnak, mi módon szemlélik a világot, hogyan következtetnek, milyen mértékben képesek megérteni másokat, mit tartanak értéknek és hogy mi módon próbálják meg kezelni a problémáikat, mind jelentős szerepet játszik bűnözői magatartásuk alakulásában (Ross–Fabiano, 1985). A szerzők álláspontja ugyanakkor nem kötődik a szélsőségesen intellektuális alapú jellemfejlődési koncepcióhoz, mert hangsúlyozzák, hogy a fenti faktorok nem kizárólagos magatartás-determinánsok. Nem vonják kétségbe a társadalmi-közöségi, a gazdasági és a kulturális tényezők jelentőségét sem. Sőt tovább mennek, hiszen elfogadják, hogy ezek a faktorok alapvetően meghatározhatják a fogvatartottak gondolkodásmódját. Nem vitatják olyan tényezők jelentőségét sem, mint a szegénység, a lehetőség hiánya, a korlátozott intellektuális ösztönzés, az elégtelen vagy nem megfelelő

oktatás, az olyan modellszerepet betöltő személyek hiánya, akiktől lemásolható lenne a proszociális és hatékony probléma-kezelés, a környezeti-tapasztalati és családi tényezők. Véleményük szerint ezen faktorok mindegyike jelentős hatást gyakorolhat az egyén gondolkodási fejlődésére és az antiszociális magatartás esetleges bekövetkezésére (Ross–Fabiano, 1985). A szerzők realitásérzékét bizonyítja, hogy eljárásukat nem tartják csodaszernek. Felhívják a figyelmet arra, hogy a ténylegesen hatékony korrekciós programok sosem korlátozódtak egy kizárólagos módszerre. Többarcú programok kellene, amelyek a bűnözői magatartás komplexitásának megfelelően a módszerek széles skáláját alkalmazzák. a gondolkodási képesség fejlesztésére úgy tekintenek, mint a hatékony beavatkozás egy meghatározó aspektusára, de hangsúlyozzák, hogy a kognitív tréning önmagában nem jelent elixírt. Ross korrekciós nevelési rendszerének alaptétele, hogy a fogvatartottak sikeres rehabilitációja érdekében elsősorban az elítéltek gondolkodás-módjának formálására kell koncentrálni, mert a bűnelkövetők jelentős részénél akadályozva van a szociális adaptációhoz elengedhetetlenül szükséges kognitív készségek kifejlődése.

Az integráció lehetősége

Az általunk felvázolásra kerülő új korrekciós nevelési rendszer egyszerre támaszkodik a Bábosik-féle koncepció rendszerszemléletére és a Ross-féle kutatások eredményeire. A Bábosik-féle nevelélméleti megközelítés pontos útmutatással szolgál a magatartás szabályozását ellátó személyiségbeli feltételrendszerrel.

A sajátosságcsoportok kidolgozott hierarchikus rendszere egyértelműen meghatározza a nevelési feladatokat. Az általános pedagógia számára karakteresen jelöli ki az individuum autonóm vezérlésű, szociálisan és személyileg egyaránt értékes magatartás- és tevékenységformáinak kialakításához és ezzel a konstruktív életvezetés megalapozásához vezető utat (Bábosik–Mezei, 1994).

A korrekciós pedagógia sajátosságából adódik azonban, hogy a büntetés-végrehajtási nevelés/kezelés pedagógiai rendszerének kialakításakor nagyobb súlyt kell helyezni a bűnelkövetők kognitív sajátosságaira. Szem előtt kell tartani, hogy az érintettek „*úgy alkotnak meg maguknak egy világot, hogy közben hiányzik a társadalmi adaptáció proszociális módjának mintája. Adatok bizonyítják, hogy a bűnelkövetők esetében azért vallott kudarcot a világ dolgaira való reagálás társadalmilag hasznos módjának elsajátítása, mert nem áll rendelkezésükre megfelelő alkalom, hogy megfigyeljék, begyakorolják, majd ezt követően megerősítsék önmagukban a társadalmilag hasznos magatartásformákat*” (Sarason–Ganzer, 1973).

A Ross által elemzett kutatások (Ross, 1989) bizonyossága szerint a bűnelkövetők jelentős részénél akadályozva van a szociális adaptációhoz elengedhetetlenül szükséges kognitív készségek kifejlődése. Érdemes sorra venni ezeket.

Önkontroll

Impulzív módon cselekednek, képtelenek késleltetni a reakcióikat. Nem gondolkodnak, hanem azonnal cselekszenek. A tetteik után sem elemzik a történeteket, nem gondolják végig magatartásukat és annak következményét.

Észlelési mód

A fogvatartottak többsége a külsődleges dolgokat helyezi előtérbe. Véleményük szerint a történések sorsszerűek, az okok között a véletlen, illetve a szerencse dominál. Úgy vélik, hogy tehetetlenek, képtelenek kontrollálni az eseményeket, az irányítás mások kezében van, továbbá olyan körülmények áldozatai, amelyekre nem tudnak befolyást gyakorolni. Végeredményben feladják saját sorsuk irányításának igényét.

Konkrét és elvont gondolkodás

A kutatások eredménye szerint a bűnelkövetők gondolkodása hangsúlyozottan konkrét. Csak akkor képesek valamit megérteni, illetve foglalkozni valamivel, ha azt láthatják, megérinthetik, hallhatják, érezhetik, esetleg szagolhatják. Ugyanakkor alapvető problémát jelent számukra, ha valami absztrakt dologról kell gondolkodniuk, olyanról, amiről nincs azonnali érzékelésük. Az elvont gondolkodás képességének hiánya nagy mértékben megnehezíti a világban való eligazodásukat, ugyanakkor az absztrakt gondolkodás megléte az alapfeltétele mások gondolkodásának és érzéseinek megértéséhez.

A fogalmak merevsége

A bűnelkövetők gondolkodásmódját általánosságban rugalmatlanság, szűklátókörűség, merevség, a többértelműség elutasítása, valamint dogmatizmus jellemzi. Ebből következik az, hogy kitaranak magatartásuk helyessége mellett, annak ellenére, hogy az bajba sodorta őket. Rendkívül nehéz vitatkozni velük, illetve elfogadtatni az övéktől eltérő nézőpontot.

Személyek közötti problémák

Általánosságban megállapítható, hogy az antiszociális magatartást tanúsítóknál hiányos a személyek között kialakuló

problémák kezelésének készsége: 1) a kapcsolataik során gyakran nem érzékelik a problémák meglétét, vagy azok felmerülését, illetve ha érzékelik is, akkor sem képesek megérteni azok lényegét; 2) a problémák megoldásának alternatív lehetőségeit nem veszik fontolóra, illetve képtelenek felismerni, így a reakcióikban ugyanazokat a már kialakult és eredménytelen régi formákat alkalmazzák; 3) a magatartásuk másokra gyakorolt hatásával nem számolnak; 4) az interszociális kapcsolataikban nem képesek felismerni, illetve meghatározni céljaik elérésének legcélszerűbb útját; 5) magatartásuk következményeinek megítélésakor csak a rövid távú haszonra gondolnak, a tényleges, hosszú távú következményekkel nem számolnak.

Egocentrikus viselkedés, a szociális empátia hiánya

Valószínűsíthetően a fogvatartottaknak ezen a területen van a leglényegesebb hiányosságuk. A világot teljesen egocentrikus nézőpontból szemlélik. Képtelenek belegondolni, illetve elfogadni, hogy mások gondolatai és érzelmi eltérések lehetnek az övékétől. Sosem tanulták meg tekintetbe venni mások gondolatait és érzéseit, éppen ezért gyakran félreértik más cselekvéseit és szándékait. A mások gondolatai és érzelmi iránti tudatosság és érzékenység hiánya nagy mértékben rontja az esélyét annak, hogy elfogadható kapcsolatokat tudjanak kiépíteni.

A bűnelkövetők közismert önzősége és érzéketlensége feltehetően nemcsak vérmérséklet kérdése. Minden bizonnyal gondolkodási, kognitív hiányosságra is visszavezethető, hiszen ők sosem fejlesztették a szociális gondolkodásukat. A törvénytelen viselkedés tilalmának rendkívül

lényeges összetevője nem tudatosult náluk: a más emberekre gyakorolt hatásuk bekalkulálása, illetve felmérése.

Értékrend

A fogvatartottak értékrendje az ego-centrizmusukat tükrözi. Annak eldöntésekor, hogy „mi a jó”, ők kizárólag a saját érdekeiket veszik figyelembe, mások szempontjaira nincsenek tekintettel. Véleményük szerint: „ha ez a dolog jó nekem, akkor ez jó”. Nemcsak magatartásukban, de kognitív szinten is érzéketlenek mások iránt.

Kritikai gondolkodás

A bűnelkövetők gondolkodásmódjára általában az irracionális, a logikátlanág és az önkritika hiánya jellemző. Ennek eredményeképpen könnyen becsaphatók, naivak és mások által befolyásolhatók. Könnyen manipulálhatók és ezt sokan kihasználják, hiszen annak eldöntésében, hogy mit mondjanak, illetve tegyenek, nem befolyásolja őket sem az ésszerűség, sem a realitás. Hangsúlyozni kell azonban – és a kutatások is figyelmeztetnek erre –, hogy a fenti hiányosságok az elítéltek meghatározó többségénél ugyan tettenérhetőek, azonban nem jellemzőek egyformán valamennyi fogvatartottra. Vannak közöttük olyanok, akiknek a gondolkodási képessége kifogástalan (Ross, 1989), sőt néhány esetben az átlagot messze meghaladja. *Gondolkodási deficit* ugyanakkor nemcsak a bűnelkövetők körében mutatható ki. A bűnözői magatartás csak az egyike azoknak az életvezetési problémáknak, melyek kapcsolatban vannak a hibás, illetve a nem megfelelő fejlettségű gondolkodással. Széles körben találtak olyan más jellegű problémát, amely kialakulásának, illetve meglétének egyik alapvető faktora szintén a gondolkodási defi-

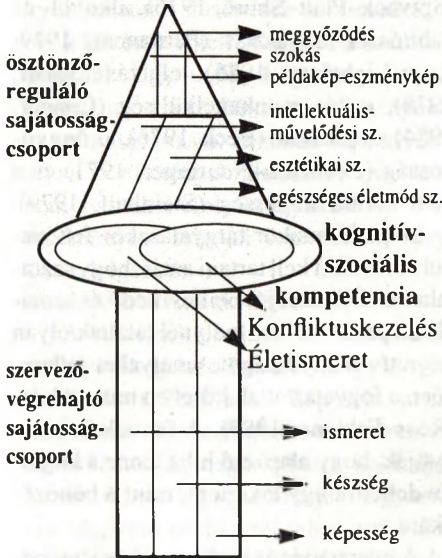
cit. Ilyen például gyerekek érzelmi zavara és magatartási problémái (Platt–Spivack, 1972; Serman–Lavin–Brion–Meisels, 1982), a serdülők irányításának problémái (Spivack–Platt–Shure, 1976), alkohol- és kábítószer-fogyasztás (Pernanem, 1979; Ross–Lightfoot, 1985), elhízás (Stuart, 1978), tartós munkanélküliség (Conger, 1984), depresszió (Beck, 1976), az öngyilkosság (Levinson–Neuringer, 1971) és a nem kívánt terhesség (Steinlauf, 1979).

A problémakör tárgyalásakor feltétlenül szem előtt kell tartani azt is, hogy számtalan intelligens, jól beilleszkedő és szociálisan produktív személynél találtak olyan kognitív hiányosságot, amelyeket jellemzően a fogvatartottak körében mutattak ki. (Ross–Fabiano, 1985). A fentiek is bizonyítják, hogy alapvető hiba lenne a kognitív deficitre úgy tekinteni, mint a bűnözés okára.

A magatartás és tevékenység személyiségbeli alapjainak alakulásában, valamint fejlesztésében a kognitív készségek jelentőségét természetesen nem egyedül Ross és munkatársai hangsúlyozzák. Bábosik szerint is „*az értelmi tényezők szerepéről megállapítható, hogy ezek a moralitás magas vagy legmagasabb fejlődési szintjének eléréséhez szükséges, de nem kizárólagos és önmagukban nem elégséges feltételeknek tekinthetők*” (Bábosik, 1987). Más megfogalmazás szerint „*a morális elvek szerinti cselekvés képessége csak a fogalmi gondolkodás szintjén alakulhat ki*” (Kay, 1975), vagyis „*az érett erkölcsi cselekvés a morális gondolkodás érett formáit feltételezi*”. (Kohlberg–Turiel, 1978).

A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés elméleti rendszerének kidolgozása során a Bábosik-féle neveléseméleti modellt egészítettük ki a gondolkodási deficit,

A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere

a kognitív, és szociális hiányosságok fel-számolását célzó alkotórész rendszerbe illesztésével.

Készenléti állapot

A destruktív életvezetés kialakulását elősegítő tényezők összegyűjtése és csoportosítása után kézenfekvő az igény arra, hogy a büntetés-végrehajtási pedagógia korrekciós céllal igyekezzen felhasználni a feltárt összefüggéseket. Ennek érdekében létrehoztuk a „kognitív-szociális kompetencia” fogalmi kategóriát, amelyet a következőképpen próbáltunk definiálni: A kognitív-szociális kompetencia egy információ-feldolgozáson alapuló (kognitív) folyamat eredményeként létrejövő sajátosság-csoport, amelynek célja a személyes (önmaga stabilizálása) és so-

ciális kompetencia (együttélés, tágabb közösséget, a társadalmat szolgáló) viselkedés megteremtése. Más szavakkal: a kognitív-szociális kompetencia egy olyan személyes és szociális készenléti állapotot jelent, amely elégséges alapot biztosít a humán funkciók kibontakoztatására.

Alkotórészei: konfliktuskezelés (interperszonális, interperszonális és szociális konfliktuskezelés), életismeretek.

Erkölcsei töltése: ez a sajátosság-csoport már hordoz erkölcsi diszpozíciót, azonban ennek kiteljesedése csak az önfejlesztő és a közösségfejlesztő aktivitás gyakorlása során valósul meg.

Elhelyezkedése: a kognitív-szociális kompetencia az ösztönző-reguláló sajátosság-csoport és a szervező-végrehajtó sajátosság-csoport között helyezkedik el, de úgy, hogy a határoló területekkel részleges átfedésben van. Ez a részleges átfedés egy sajátos kölcsönhatást eredményez. A szervező-végrehajtó sajátosság-csoport önmagában nem hordoz erkölcsi irányultságot, azonban a kognitív-szociális kompetencia „megszínezi” az alkotórészeket. Nézetünk szerint ez azt jelenti, hogy a szervező-végrehajtó csoport alkotórészei közül a készségek és a képességek egy része már nemcsak a kivitelkezés részleteiért lesz felelős, hanem az egyén aktivitásának szociális minőségére is hatást gyakorol. Ugyanakkor a szociális képességek megléte önmagában nem jelent garanciát arra, hogy az egyén a saját szervező-végrehajtó képességeit társadalmilag hasznos irányba mozgósítja majd. Más szavakkal: a szociális képességek fejlettsége a magatartás és a tevékenység társadalmilag hasznos irányultságának szükséges, de nem elégséges feltétele.

A korrekciós nevelési rendszer fentiek szerinti kialakítása jól példázza, hogy a különböző pedagógiai elméletek, illetve megközelítési módok – amennyiben azonos célokat fogalmaznak meg – kiegészítik egymást. A javasolt korrekciós nevelési eljárás természetesen nem jelent egyetemes megoldást. „A nevelés eredményessége vagy eredménytelensége rendkívül nehezen állapítható meg” (Peters, 1960),

és ez így lesz a jövőben is. Ha azonban a fentiek szerint tudjuk realizálni a konstruktív életvezetés megalapozását, akkor komoly esélyünk lesz arra, hogy az elítélt szabadulása után nem érzi majd úgy, hogy *“életének ez a szakasza, a hörtönben eltöltött idő elveszett. (...) hogy az egész időt kiiktatja az életéből, illetve önmagából”* (Lukács, 1979, p. 221.).

Ruzsonyi Péter

Felhasznált irodalom

Ayers, D. J. (1979): Education in Prisons: A Developmental and Cultural Perspective. Előadás szövege, Symposium on Education as A Cultural Alternative for Prisoners and Delinquents. Canadian Society for Study of Education, 1979. június 5–8.

Bábosik I. (1987): Jellemformálás és jellemfejlődés. Tankönyvkiadó, Budapest

Bábosik I. (1994): A nevelés folyamata és módszerei. Leopárd Könyvkiadó Kft., Budapest

Bábosik I.–Mezei Gy. (1994): Neveléstan. Telosz Kiadó, Budapest

Balogh L.–Pál L. (1975): Kriminálpedagógia, Tanárképző főiskolai jegyzet, Budapest, kézirat

Beck, A. T. (1976): Cognitive Therapy and the Emotional Disorders. Scarborough, Ontario: New American Library

Chandler, M. J. (1971): Egocentrism and childhood psychopathology: The development and application of measurement techniques. Előadás szövege, elhangzott a Society for research in Child Development konferencián, Minneapolis

Conger, S. (1984): Personal Communication. Kézirat

Csapó B. (1992): Kognitív pedagógia. Akadémiai Kiadó, 1992

Dean, D. (1979): Some correlates of social insight in adult incarcerated males. Offender Rehabilitation, 1979. Vol. 3, pp. 257–270.

Duguid, S. (1981): Rehabilitation Through Education: A Canadian Model.

T. L. Morin(ed.). On Prison Education. Ottawa: Ministry of Supply and Services

Földvári J. (1987): Kriminálpolitika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Gendreau, P.–Ross, R. R. (1979): Effective Correctional Treatment: Bibliotherapy for Cynics. Crime and Delinquency, 1979:25, p. 463–489.

Gendreau, P.–Ross, R. R. (1987): Revivication of Rehabilitation: Evidence from the 1980s. Justice Quarterly, 1987:4, p. 349–407.

Goffman, E. (1961): Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates. Garden City, New York. Doubleday

Havighurst, R. J.–Tab, H. (1949): Adolescent Character and Personality. New York, USA

Hunt, D. E. (1971): *Matching Models in Education. The Coordination of Teaching Methods with Student Characteristics.* Toronto, Ontario Institute for Studies in Education

Huszár L. (1997): ... és bűnhődés: A magyar börtönlakók szociológiai vizsgálata. Kandidátusi értekezés, Budapest

Izzo, R.–Ross, R. R. (1989): *Meta-analysis of rehabilitation programs for juvenile delinquents.* *Criminal Justice et Behaviour*, 1989 (in press).

Jurkovic, G. J.–Prentice, N. M. (1977): *Relation of moral and cognitive development to dimensions of juvenile delinquency.* *Journal of Abnormal Psychology*, 1977. Vol. 86 (4), pp. 414–420.

Kay, W. (1975). *Die moralische Entwicklung des Kindes.* Düsseldorf, p. 201.

Kennedy–Fraser, D.: *The Psychology of Education.* London, 1944, 169. p.

King, C. H. (1975): *The ego and the integration of violence in homicidal youth.* *American Journal of Orthopsychiatry*, 1975, 45:134–145.

Kohlberg, L.–Turiel, E. (1978): *Moralische Entwicklung und Moralerziehung.* In: *Sozialisation und Moral.* Ed: Gerhardt portele. Weinheim und Basel, 1978, 69. p.

Levinson, M.–Neuringer, C. (1971): *Problem-solving behavior in suicidal adolescents.* *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1971, 37:433–436.

Lőrincz J. (1993): *A fiataalkorúak szabadságelvonással járó büntetőjogi szankcióinak végrehajtása.* Kandidátusi disszertáció, p. 252.

Lukács T. (1979): *Feljegyzések az élők házáról.* Gondolat, Budapest.

Martinson, R. (1974): „What Works? Questions and Answers about Prison Re-

form.” *The Public Interest*, 1974, 35:22–54.

McDougall, W. (1924): *Social Psychology.* London, 1924, 156. p.; *Nevelélmélet* (1981) (Szerk.: **Horváth L.–Nagy S.**), Tankönyvkiadó, Budapest, p. 41.; *Nevelélmélet.* (1984) (Szerk.: **Szarka J.–Bábosik I.**), Tankönyvkiadó, Budapest, p. 31.

Pál L. (1974): *Bevezetés a kriminálpedagógiába.* Tanárképző főiskolai jegyzet, Budapest

Pernanen, K. (1979): *Experiences of violence and their association with alcohol use in the general population of a community.* *Előadás szövege, amely elhangzott az American Society of Criminology 1979. évi éves konferenciáján, Philadelphiában*

Peters, K. (1960): *Grundprobleme der Kriminalpädagogik.* Berlin

Platt, J. J.–Spivack, G. (1972): *Problem-Solving Thinking of Psychiatric Patients.* *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1972, 39:148–151.

Ross, R. R.–Fabiano, E. (1985): *Time to Think: A Cognitive Model of Delinquency Prevention and Rehabilitation.* Institute of Social Science and Arts, Inc.

Ross, R. R.–Fabiano, E.–Diemer Ewles, C. (1988): *Reasoning and Rehabilitation.* *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1988, 32. p. 29–36.

Ross, R. R.–Fabiano, E. (1986): *Female Offenders: Correctional After-thoughts.* Jefferson, N. C.: McFarland and Co.

Ross, R.R.–Gendreau (1980): *Effective Correctional Treatment.* Butterworth, Toronto

Ross, R. R.–Lightfoot, L. O. (1985): *Treatment of the Alcohol-Abusing Offender.* Springfield, Illinois: C. C. Thomas

Ross, R. R. (1989): Time to Think: A Cognitive Model of Offender Rehabilitation and Delinquency Prevention. Research Summary, Department of Criminology, University of Ottawa

Ross, R. R.–Fabiano, E. (1985): Time to Think (A Cognitive Model of Delinquency Prevention and Offender Rehabilitation). Institute of Social Sciences and Arts, Inc., Johnson City, Tennessee

Rubinstein, Sz. L. (1967): A pszichológia fejlődése. Tankönyvkiadó, Budapest

S. Németh L.–Szentirmay J. (1956): Büntettek neveléstana, Budapest, Belügyminisztérium Büntetés-végrehajtási Parancsnokság

Sarason, I. G. (1968): Verbal learning, modeling and juvenile delinquency. American Psychologist, 1968, Vol. 23 (4), pp. 254–266.

Sarason, I. G.–Ganzer, V. J. (1973): Modeling and group discussion in the rehabilitation of juvenile delinquents. Journal of Consulting Psychology, 1973, Vol. 20 (5), pp. 442–449.

Serman, R. L.–Lavin, D. R.–Brion–Meisels, S. (1982): Troubled Children's Use of Self-Reflection. In: Serficia, F. C. (Ed.): Sociocognitive Development in Context. New York, Guilford Press

Spivack, G.–Platt, J. J.–Shure, M. B. (1976): The Problem-Solving Approach to Adjustment: A guide to research and intervention. San Francisco, Jossey–Bass

Steinlauf, B. (1979): Problem-solving skills, locus of control, and the contraceptive effectiveness of young women. Child development, 1979, 50:268–271.

Stuart, R. B. (1978): Act Thin, Stay Thin. New York: Norton

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRRIÖN

ÚJSÁG

95

Hattyúdal?

Sopronkőhidai beszélgetés Pados Józseffel

Várakozás közben német szavakat hallok kiszűrődni Pados József büntetés-végrehajtási dandártábornok parancsnoki irodájából. Ez is mutatja, hol járunk. A nyugati határszélen, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön épületében. Két perc, és nyílik az ajtó, halk szavú férfi tessékel be a titkárnői szobából az intézetparancsnokiba, miután a mindennap szokásos operatív értekezlet résztvevői elhagyták a helyszínt. Mint megtudom, németül az egyik nevelőt hallottam beszélni, aki az eisenstadti intézet egyik munkatársával egy szolgálat szervezési programról váltott szót.

A parancsnoki irodában zöld pálma fogad, ízléses bútorok környezetében vibrál a számítógép monitorja. Pados József eredményes büntetés-végrehajtási szolgálatának elismeréséül Göncz Árpádtól, a Magyar Köztársaság elnökétől a Parlament Nándorfehérvári termében az augusztus 20-ai állami ünnep alkalmából vette át dandártábornoki kinevezését. Textilmérnöként aligha gondolta volna, hogy egyszer ily magas katonai kitüntetésben részesül. Igaz, az e termelési területen elkezdődött karrier is a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben indult. Hogyan, miért, miképp?

– Szombathelyi születésű vagyok – kezdi visszaemlékezését a parancsnok –, az eredeti pályaválasztásomhoz a tisztviselői családi kör adott impulzust. Édesanyám egy szombathelyi textilipari vállalatnál volt adminisztrátor, nyaranként mi, gyerekek, bejárhattunk hozzá. Két fiú- és egy lánytestvé-

rem volt még. A gyárban nem anyám anyagkönyvelésén álmélkodtam, hanem az óriási gépek kötötték le figyelmemet. Nemcsak a pamutipari gépek tetszettek meg, hanem az általuk termelt áruk. Így jelentkeztem 1959-ben Győrben a Rejtő Sándor Fonó- és Szövőipari Technikumba, ahol kitüntetéssel végeztem 1963-ban. Ma is őrzöm ezt a kitüntetést. Ott dőlt el a sorsom, a IV. osztály végén. Az osztályból hatan szerződünk a Sopronkőhidai Szövőgyárba. Hatunk közül hárman már nyugdíjba mentek, ketten korábban más pályára váltottak át.

– Szigorú édesapja mit szolt jó képességű fia börtönbe vonulásához?

– Apám nagyon féltett, szerette volna, ha Szombathelyen maradok. Anyagi körülményeink írták alá vele a szövőgyárral kötött szerződésemet. Szűkösen éltünk, apám keveset keresett OTI, majd SZTK, azaz társadalombiztosítási előadóként.

Rendkívüli vallásossága, becsületessége határozta meg morális beállítódásunkat. Ő féltett, viszont a fegyház vezetői remekül felkészítettek bennünket, zöldfülű újoncokat, különös munkaterületünkre. Nem félttem, pedig nem voltam erős fizikumú ember soha, s előfordult, hogy tizennyolc évesen egyedül maradtam a három műszakban dolgozó tanműhelyben az elítéltekkel. A pontos információk, eligazítások megvédtek a kellemetlen szituációktól.

– *Hol lakott? Csak nem a börtönben?*

– Azt azért nem. Sopronban hárman albérlési szobát vettünk ki, Sopronkőhidát busszal közelítettük meg. Emlékszem, a nagy téli hófúvásban olykor gyalogoltunk is. Hiába, fiatalok voltunk. Bent a három lépés távolságra oktattak valamennyiünket. Durva hangot sose ütöttem meg az elítélt dolgozókkal szemben. Három műszakban pamutszöveteket, könnyű és középnehéz textíliákat, kötszeralapanyagot gyártottunk, a fizikai munkát mind az elítéltek végezték. Akkor még konfekcióüzem nem volt, az csak később, 1967-ben indult be.

– *Közben elvégezte Budapesten, a Műszaki Egyetemen a gépészmérnöki, textil-gépészképzést. Nem volt túl nagy a váltás, a szabadság a szigorú otthoni légkör, a szigorú szövőgyári beosztás után?*

– Úgy van, a szabadság szinte rám zúdult. Ám ezt a szövőgyári ösztöndíjnak s az előtakarékoságnak köszönhettem. Ezerkétszáz forint fizetésből, plusz tíz százalék veszélyességi pótlékból spórolva nyugodtan kezdhettem meg Pesten az egyetemista éveket. Szép évek voltak azok, a főváros számtalan kulturális lehetőségét alaposan kihasználtuk. Szüleimre nem szorultam, az ösztöndíjam elég volt, állandó bérletünk lehetett a Madách és a Vígszínház előadásai-

ra, néhány diáktársammal együtt. A gépészmérnöki diplomát 1969-ben szereztem meg.

Pados Józsefet Budapesten nemcsak a szabadság, hanem a munkahelyi csábítások is megérintették. A kiemelkedő eredménnyel végző ifjú szakembert hívták a Kelenföldi Textilművekhez; a Textilipari Kutatónál vagy az egyetemen belül is lett volna lehetősége a továbbiakban. De nem, ő hűségesen visszatért szeretett városába, Sopronba, s a neki ösztöndíjat adó Sopronkőhidai Szövőgyárba.

– *Friss diplomás mérnökként mivel bízták meg?*

– Először műszaki fejlesztői, technológusi, beruházói beosztásokba kerülve több kapcsolt munkakört láttam el. Az újítási ügyintézésel szintén engem bíztak meg. A távlatos dolgok izgattak leginkább, a jövő lehetőségei. Vezetőim talán a gazdasági affinitásomra felfigyelve osztályvezetőnek tettek meg 1975-ben a vállalat üzemgazdasági osztályán, gazdasági beruházásokat irányítottam, s ez már előfutára volt a '78. január elsejével bekövetkező főmérnöki

kinevezésemnek, amely egyúttal a parancsnok termelési helyettesítését is jelentette. Sokat köszönhetek gazdasági előmenetelemben az előttem dolgozó főmérnök kollegiálisan átadott tapasztalatainak. Elődöm 1955 és 1972 közt, 22 éven át vitte az üzemet.

– *Szép karrier egy kezdő gépészmérnöknek. A magánéletben is ilyen szerencsés volt?*

– Nem – hajtja le fejét egy pillanatra Pados József –, 1970-ben megnősültem, tanítónő feleségemet másfél évre rá, súlyos betegsége miatt elvesztettem. Sopronkőhidán új lakást kaptunk, szörnyű volt a halála. Egyedül maradtam, évekre. Második feleségemmel 1975-ben találtunk egymásra, boldog házasságban élünk. A szövögyár segítségével Sopronban kaptunk lakást kozmetikus feleségemmel, ahonnan 81-ben költözhattünk át egy valamivel nagyobb, két és félszobás panelba, amikor Tari úr lett a parancsnok. Két felnőtt fiam van, már régóta kicsi a lakás. Noel, az idősebb huszonegy éves, humánérdeklődésű, informatikai mérnöknek tanul, a kisebbiket, Patrikot az idén vették fel a közgazdasági egyetemre.

– *Megkérdezhetném, hogy miért adott francia neveket a fiainak?*

– Apósom Franciaországban volt hadifogoly, a feleségem franciát tanult a gimnáziumban. A feleségem kikötése volt első gyermekünk születésekor a Noel, vagy lány esetén a Vivien név. Tiszteletben tartottam a döntését, csak Józsi ne legyen, tréfálkoztam. De váltsuk komolyra a szót; tíz évig dolgoztam főmérnökként, majd 1988-ban neveztek ki az intézet parancsnokává. Tari úrnak jelentős szerepe volt a parancsnokká nevelésben. Sopronkőhida sokat köszönhet neki, 81 és 85 közötti vezetésének.

Dr. Tari Ferenc sokat tett az állományért, nem véletlenül becsülték, szerették itt őt. Nagyon korrekt vezető volt, ugyanakkor sokat volt az emberek közt, a kapcsolatteremtő készsége nem mindennapi.

A bévés dolgokat menet közben elsajátító főmérnök valóban kiváló mestert talált. A büntetés-végrehajtási alapképzést, iskolákat, természetesen, mind sorra elvégezte.

– *Az emberközpontú börtönről annyi vélemény hangzik el manapság. Ön hogyan látja belülről e zárt rendszer, hévéország humán irányultságát?*

– Ehhez szemléletváltás kell mind a személyzet, mind az elítéltek oldaláról. A jogállamhoz korszerű büntetés-végrehajtási jog szükséges. A szabadságvesztésnél az elítéltek csak szabadságjogukban vannak korlátozva, egyéb jogban nem, segítséget kell adnunk, hogy ezek az emberek akarjanak megváltozni, tudjanak élni a bévé felkínálta lehetőségekkel. Alapvetően fontosnak tartom a képzést. Egyfajta alpműveltség kötelező a társadalmi beilleszkedéshez, élni, dolgozni, egzisztenciát teremteni.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben nagyarányú rekonstrukció veszi kezdetét. Az intézmény két okból zsúfolt: a 699-es befogadóképességre 825 elítélt jut, másrészt a H folyosó kiürítése miatt telnek meg a zárkák több személlyel.

Amitől a civil életben is borzongunk, felfordulás, költözés, az építkezéssel járó rendetlenség napjai várnak Sopronkőhidára, ahol a fennállás 111 éve alatt még egyszer sem volt rekonstrukció.

– Szedgedre, Szombathelyre, a Gyűjtőbe szállítunk el embereket – említi az intézetparancsnok –, ez változást jelent az életünkben. A kétágyas zárkák háromágyasak lettek, ez máris több helyen súrlódást okoz.

A rekonstrukció befejeztével a korszerű, európai kívánalmaknak megfelelő elhelyezés valósul meg a 6,4 négyzetméteres egyágyas és 8,2 négyzetméteres kétszemélyes zárkákkal. A rekonstrukció lenne a hatyúdalom, mivel négy és fél évem van hátra a nyugdíjig, a 25 év stresszdús vezetői munkakör leteltével mégiscsak jó lesz elmenni. Remélem, be tudom fejezni. Hát ha még az elavult mosodánk is megújulhatna, az lenne csak az igazi – sóhajt egy nagyot.

A dandártábornok sóhaját a nyugati szomszédoknál sorra látogatott progresszív rendszerű, modern építészeti megoldású börtönök még jobban motiválják. Ausztria sok intézményében megfordult Pados József. Bécs belvárosában a szupermodern előzetesház nyugtázta le, ahol építészeti bravúrosan elzárták a kijutástól a fogvatartottat, csak felfelé tud mozogni. Steinben a régi épületek mellé építettek új komplexumot. Schwarzauban Zita királynő egykori kastélya, kápolnája fogadja be a női fogvatartottakat a bíróságok által meghatározott időre. A műemlék jelleget megőrizve modernizálták az osztrákok.

– *A nyugati tapasztalatcseréken mi szomorította el?*

– A bűnözés náluk szintén növekvő tendenciákat mutat, ők is új börtönök létesítésére kényszerülnek. A nyugati kollégákkal elbeszélgetve meggyőződhettem a magyar bévések túlzott leterheltségéről. Tőlünk többet követelnek, rosszabb feltételek mellett, mint ott.

– *A börtönpopulációval kapcsolatban sokszor elhangzik a rossz kapcsolatteremtő készség vádja. Az állománynál hogy van ez?*

– A kollégákról csak pozitívan nyilatkozhatom. Nálunk meghasonlás, érdekcsoportok – szerintem – nincsenek, feszül-

ségek persze vannak. Vezetőként a legborzasztóbb az, ha jogos anyagi kéréseiket nem tudom teljesíteni és ezért kénytelenek máshol is dolgozni. A státus a feladatok el látásához nem elég. Legégetőbben az elítéltekkel közvetlenül foglalkozóknál hiányzik a létszám.

– *Sopronkőhida szerencsésnek mondható, mivel itt nincsenek nagy zárkák, az ezzel kapcsolatos feszültségek tömkelegével.*

– Valóban. Ám nagy gond a zárkákban a tévécsatlakozási lehetőség hiánya. A fogvatartottak nagy csoportokban a szinteken, a függőfolyosóknál nézik a tévét. Szünteleknek a viták köztük, az egyik ezt, a másik azt a csatornát nézné. Nyolc felügyelő jut húsz szintre.

– *Ezen változtat majd a rekonstrukció, a személyzet munkakörülményein jelentősen javítva...*

– Az állomány függőleges, le-fel lépcsős mozgatása helyébe horizontális szervezésű lép majd. Az épület középső részén, a H folyosón lesznek a kiszolgáló, ellátó a közösségi helyiségek, raktárokkal, bolttal, személyzeti irodákkal. Az emeleti szinteken két oldalról válik külön a zárt fegyházas és a nyitott jellegű rész. Ez a rekonstrukció már nagyon fontos. A 111 éves épületben a zárkaajtók olyannyira elhasználódtak, hogy cseréjük a 24. órában van.

Sopronkőhida háromszor volt bezárva a 111 év alatt. Először az első világháborút, a trianoni békeszerződést követő években, amikor eldőlt, Sopron Ausztriához vagy Magyarországhoz tartozzon-e. Sopron, a hűség városa sokat szenvedett a másodszori bezárás idején, az 1945–48 közötti periódusban, amikor szovjet fennhatóság alá került a fegyház, a területét drótkerítéssel megnövelve egyfajta szovjet mintájú internáló táborrá alakították át. A megszálló csa-

patok katonái az utcákon fogdosták össze a békés járóelőket, a Gulágra vitték őket vagy a táborban haltak meg. A határ közelsége miatt később, 1951-ben szintén a bezárattatás várt az intézményre. 1955-ben aztán ismét megnyitotta kapuit a nehézfűk intézményeként. A szövőgyár nagyüzemi formában szintén 1955-től kezdett működni.

– *Mivel járul hozzá Sopronkőhida a büntetés-végrehajtási reformokhoz?*

– Büszkék vagyunk arra, hogy a '93-as törvényt megelőzően a Legfőbb Ügyészség engedélyével nálunk került sor kísérleti jelleggel a fegyházas elítélteknél a félig nyitott rendszer működtetésére, amely gyakorlat tapasztalatát hasznosították a törvény születésekor. A legtöbb jutalomra érdemes, a legkevesebb fegyelemsértést elkövető elítélt igazolja a félig nyitott rendszer előnyeit.

– *Nem gondolja, hogy ez lehet megjártás is? Hajnal László Gábor a Börtönügyi Szemle legutóbbi számában a Sopronkőhidán készült, Bitófa nélkül című cikkében a következőket írja: „Általában a rablógylkosok, a fajtalankodók a legszorgalmasabbak, sikeresen alakoskodnak évekig, de csak a fegyházban tisztelik a törvényt, a kinti életben akár néhány óra múlva tétovázás nélkül ölnek!” Másutt pedig: „Sajnos, a kedvezmények elbírálásánál nem kérdezik meg a szűkebb környezetben lévő elítélteket, hogy mi a véleményük társukról, és ezzel magyarázható a nevelők gyakori melléfogása.”*

– Ez kényes kérdés, nehéz téma. Belsőleg meg kell szűrni az információkat. Én a múlt héten három óra hosszat tartottam a példának okáért fegyelmi tárgyalást, miközben a sértett mindig mást mondott, az összes jelenlevő hazudott.

– *Elmondaná a szakmai nyilvánosságának, miről volt szó?*

– Tiltott szerencsejáték folyt az egyik cellában, a börtönös körleten ugyanis szabad a bejárás a zárkákba. Csomag jött az egyik elítéltnél, azt kellett kibogozni, ellopták-e a csomag tartalmát, vagy kártyaadósság fejében maga adta oda. Így is, úgy is fegyelmi vétség. Mindenki hazudott, módszeresen, vérlázítóan.

– *Milyen hangulatban ment akkor haza? Nincs valami egyéni módszere a fáradtság, hosszúság, a stressz leküzdésére?*

– Nem vagyok ideges típus, a stresszhelyzeteket megszoktam. Ez is csak egy volt a sok nehéz nap közül. Az egyéni módszerem a feszültség oldására általánosan ismert bévés berkekben: a szerető, jó családi bázis! Ez megvan. Ha csörög a telefon, mindig én veszem fel, megszokták már a családtagok. Sok szakmában nincs az, ami nálunk, az éjjel-nappali telefonügyelet... Míg a telefonhoz lépek, tizedmásodpercek alatt filmkockák peregnek le a szemem előtt: rendbontás esetén mit tegyek? Ha egy intézményből szökést jeleznek, majdnem mindig a parancsnok munkáját kérdőjelezi meg. Kevesen tudják, hogy az adott helyzetben néhány másodperc alatt kell dönteni, és ennek helyességét aztán egy bizottság az esetet követő vizsgálat során sokszoros időtartam alatt véleményezi. Nem viszem haza a benti dolgokat, de maradéktalanul ott sem hagyhatom azokat. Mondják is a fiaim: apu, én aztán ilyen munkakört nem vállalnék, amelynél még otthon is állandóan csörög a telefon.

– *Mivel tud igazából kikapcsolódní?*

– Komolyzene hallgatásával. Mozart vagy Bach mindig megnyugtat. A zene a hobbim.

– *A szabadságát mindig kivette?*

– Igen, rossz vezető az, aki nem veszi ki az éves szabadságát. Két okból is az. Vagy,

KÖZELKÉP

mert rosszul végzi a munkáját, vagy nem bízik meg a munkatársaiban. Minél jobb munkatársakkal veszi körbe magát egy vezető, annál könnyebb neki. Marhaság azt gondolni, hogy egy intézményben a vezető a legokosabb.

– *Dandártábornoki kinevezése kapcsán a helyi sajtó egyik munkatársa úgy fogalmazott, halk szavú, magabiztos, határozott parancsnok. Jó-e, ha egy büntetés-végrehajtási intézmény parancsnoka halk szavú?*

– Én durva hangnemet vallásos nevelésem miatt megütni nem tudok. Fegyelmet tartani viszont igen. A becsületesség megbízható koordináló erő. Apám szigora engem katonás fegyelemre nevelt. Nyáron este nyolc, télen este hét óra után már nem tartózkodhattunk az utcán. Havonta egy csokin osztozott a három fiúgyermek. Mondjam tovább? Kell ennél katonásabb nevelés? Mindennek alapját, így a bűnözését is a családban látom. Egy életre el lehet rontani a gyerekeket, ha nem nevelik őket, ha egy felerősödött egoizmusú világban az „itt van, fiam, egy ötszázas, csak ne kelljen foglalkoznom veled” szisztéma az uralkodó.

– *Visszatérve a szövőgyárhoz, a munkához mint alaphoz, mi a helyzet ma Sopronkőhidán?*

– Legnagyobb gondunk, hogy háromszázan nem dolgoznak, a fegyházások nem tudják mivel elütni a szabadidőt. A munkanélküliség növeli az állomány terheit, szaporítja az orvos gondjait. Az elítélt annyira unatkozik, hogy jobb híján bejelentkezik orvosi vizsgálatra. Hazánkban eléggé „leült” a textilipar, a mi cégünk se különb. Abban reménykedhetünk, ha más, hasonló cég előbb tönkremegy, a piacszerzésben mi lehetünk nyerők. A kft. működtetését fontosnak tartom, biztatónak a kft.-nél a közelmúltban végbement személycseréket. Az új vezetéssel talán el tudjuk érni a piaci helyzetben általunk annyira sürgetett pozitív fordulatot. A kft. jövőjét biztosítaná, ha a bévé belső ellátásához szükséges textíliák, így a rabruhák, a hivatásos állományöltözéke itt készülne. Csakhogy a kft.-nek ennek minőségben kéne megfelelnie.

Pardi Anna

Nemzetközi kapcsolatok

1997. november 13-án Fok Róbert és Gergely Ernő Eisenstadtban tanulmányozta a szolgálatszervezés számítógépes rendszerét.

1997. december 11–14-ig a finn büntetés-végrehajtás főigazgatójának meghívására dr. Avarkeszi Dezső politikai államtitkár vezetésével háromfős delegáció látogatott Finnországba.

1997. december 14–16. között négyen vettek részt Varsóban *A tuberkulózis és a börtönökben előforduló szexuális úton terjedő fertőzések* címmel megrendezett szemináriumon.

1997. október 7–10. között a Szlovákiában rendezett kutyavezető-versenyen Csépai József vezetésével ketten képviselték a magyar büntetés-végrehajtást.

1997. szeptember 29–30-ig Lengyelországban az eléltettek munkáltatásáról szervezett multilaterális szemináriumon Tomsics József és Fülöp Mihály vett részt.

1997. november 26–28. között a büntetés-végrehajtási főigazgatók strasbourggi értekezletén dr. Tari Ferenc vezetésével ketten vettek részt.

1997. október 13–17. között az ellenőrzési és vizsgálati igazgatóság és a védelmi főosztály két-két munkatársa Lengyelországban járt tapasztalatcsere-látogatáson.

1997. október 27–31. között a termelési és marketing igazgatóság négy munkatársa tett tapasztalatcsere-látogatást Lengyelországban.

1997. október 13–15. között dr. Lipták László vezetésével négy fő tanulmányozta a nyitrai büntetés-végrehajtási iskola munkáját.

1997. október 13–15. között dr. Bakó Erzsébet és dr. Németh Gyula járt tapasztalatcsere-látogatáson a szlovák büntetés-végrehajtásnál.

Bertel Österdahl főigazgató vezetésével 1997. november 18–20. között háromfős svéd delegáció tanulmányozta a magyar büntetés-végrehajtást.

Hilarion Cardoso venezuelai igazságügy-miniszter 1997. október 19-én látogatást tett a Budapesti Fegyház és Börtönben.

Paola Bollini, az ENSZ AIDS-megelőzés szakértője 1997. november 3–5. között látogatást tett a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében.

Az ukrán belügyminisztériumi oktatási központ és az ukrán Jogi Alapítvány négy munkatársa 1997. október 9–14. között a COLPI vendégeként több büntetés-végrehajtási intézetet látogatott meg.

Andrea Baechtold igazgató vezetésével 1997. október 11–17. között 14 fős svájci delegáció tanulmányozta a magyar büntetés-végrehajtást.

Az osztrák igazságügyi minisztériumnak a tartományok büntetés-végrehajtási munkájáért felelő munkatársa 1997. szeptember 23-án látogatást tett a Váci Fegyház és Börtönben.

Maciej Gladysz vezetésével a lengyelországi rzeszówi büntetés-végrehajtási intézet négy munkatársa tett látogatást a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben.

RÖVIDEN

Jozef Gaspar és Zdeno Dedic, a kassai büntetés-végrehajtási intézet nevelési és biztonsági területen dolgozó munkatársa 1997. szeptember 29.–október 7. között a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben tanulmányúton vett részt.

A szlovák büntetés-végrehajtás három pszichológusa 1997. november 4–7. között tapasztalatcsere-látogatáson vett részt Magyarországon.

Otto Lobodas vezetésével 1997. november 18–21. között két szlovák munkatárs tanulmányozta a magyar preventív szolgálatot.

Waldemar Sladzik vezetésével 1997. november 3–7. között négyfős lengyel delegáció tanulmányozta a magyar büntetés-végrehajtás jogi szabályozását.

1997. november 1–5. között a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága és az EPEA közös nemzetközi konferenciát szervezett Budapesten *Védelmező rácsok?* címmel. A tanácskozáson 27 országból 120 szakember vett részt.

* * * * *

Kellemes karácsonyi

ünnepeket

és boldog új évet

kívánunk minden

kedves olvasónknak!

* * * * *

Elismerések

A nemzeti ünnep alkalmából a Magyar Köztársaság Elnöke érdemes és eredményes munkássága elismeréseként a Magyar Köztársasági Érdemrend

Kiskeresztje

kitüntetés adományozta *Boncz András hv. alezredesnek*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Ellenőrzési és Értékelési Igazgatóság Ellenőrzési és Vizsgáló Osztály osztályvezető-helyettesének. A nemzeti ünnep alkalmából eredményes munkája elismerésül a Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

arany fokozatát

adományozta *Németh Lajos hv. főörzszászlósnak*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön Szöv- és Ruhaiipari Kft. művezetőjének.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

ezüst fokozatát

adományozta *dr. Müller Anikó hv. alezredesnek*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Módszertani Igazgatósága osztályvezetőjének, *Ambrus Gyula hv. őrnagynak*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Humánpolitikai Főosztály főmunkatársának, *Szijártó József hv. őrnagynak*, a Veszprém Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjének, *Bakai Sándor hv. századosnak*, a Tököli Fiatalokorúk Bv. Intézete nevelőjének, *Deák Attila hv. századosnak*, a Budapesti Fegyház és Börtön ne-

velőjének, *Gergely Ernő hv. századosnak*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Informatikai Igazgatósága főelőadójának, *Kriska József hv. századosnak*, az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. gazdasági igazgatójának, *Gerdenits Endre hv. törzszászlósnak*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön vezető technikusanak, *Horváth Irma hv. törzszászlósnak*, a Budapesti Fegyház és Börtön biztonsági főfelügyelőjének, *Kipilla József hv. zászlósnak*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön NOSTRA KFT. művezetőjének, *Pabar István hv. zászlósnak*, a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet biztonsági felügyelőjének, *Rocska János hv. zászlósnak*, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet raktárosának, *Rostás Ferenc hv. zászlósnak*, a Budapesti Fegyház és Börtön körlet-főfelügyelőjének, *Szabó István hv. zászlósnak*, a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön előadójának, *Rozgics István hv. főörzszőrmeisternek*, a Dunai Vegyipari Kft. művezetőjének.

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

bronz fokozatát

adományozta *Markó István hv. főörzszászlósnak*, a Tolna Megyei Bv. Intézet körlet főfelügyelőjének, *Macsó János hv. zászlósnak*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet körlet-főfelügyelőjének, *Móricz Béla hv. zászlósnak*, az Állampusztai Országos Bv. Intézet körlet-főfelügyelőjének, *Sós Lajos hv. zászlósnak*, az Állampusztai Országos Bv. Intézet biztonsági felügyelőjének, *Szöke László hv. zászlósnak*, a Békés Megyei Bv. Intézet szociá-

lis előadójának, *Gombita Sándor* *bv. fő-törzsőrmesternek*, a Tököli Fiatalokorúk Bv. Intézete biztonsági felügyelőjének, *Matta Zsolt* *bv. fő-törzsőrmesternek*, a Sátorlajújhelyi Fegyház és Börtön biztonsági felügyelőjének.

Az igazságügy-miniszter kinevezte *Papp Pált* *bv. alezredessé*, egyben beosztotta a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság állományába tűzvédelmi vezetőnek, *dr. Jakubovics Istvánt* *bv. századossá*, egyben beosztotta a Budapesti Fegyház és Börtön állományába orvosnak, *Visnyovszki Istvánt* *bv. századossá*, egyben beosztotta a Szegedi Fegyház és Börtön állományába nevelőnek, *Fehér Jánost* *bv. főhadnaggyá*, egyben beosztotta a Márianosztrai Fegyház és Börtön állományába csoportvezetőnek, *Kovács Klaudiát* *bv. főhadnaggyá*, egyben beosztotta a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályára főelőadónak, *dr. Riczuné Nagy Erikát* *bv. főhadnaggyá*, egyben beosztotta a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet állományába nevelőnek, *Novák Zoltánt* *bv. hadnaggyá*, egyben beosztotta a Heves Megyei Bv. Intézet állományába nevelőnek, *Szatmári Istvánt* *bv. hadnaggyá*, egyben beosztotta a Békés Megyei Bv. Intézet állományába biztonsági tisztnek.

Tauffer Emil-díjat

adományozott *dr. Kisapáti Ede* *bv. alezredesnek*, a Nagyfai Országos Bv. Intézet osztályvezetőjének, *Szabó Zsigmond* *bv. alezredesnek*, a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet gazdasági vezetőjének.

Októberben és novemberben nyugállományba vonulása, illetve érdemei elismeréséül a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

arany fokozatát

adományozta *Erdélyi Tibor* *bv. alezredesnek*, a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjének, *dr. Magyar Miklós* *bv. o. alezredesnek*, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet főigazgató főorvoshelyettesének, *Szabó János* *bv. alezredesnek*, a Baracskai Országos Bv. Intézet osztályvezetőjének, *Mácsár József* *bv. őrnagynak*, a Nagyfai Országos Bv. Intézet főelőadójának, *Varga Ilona* *bv. törzszászlósnak*, a Központi Ellátó Intézmény gondnokának, *Garamvölgyi Ervinné* *bv. fő-törzsőrmesternek*, a Fővárosi Bv. Intézet ügykezelőjének.

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

ezüst fokozatát

adományozta *dr. Dobosiné Vári Katalin* *bv. fő-törzsőrmesternek*, a Nagyfai Országos Bv. Intézet szociális előadójának, a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

bronz fokozatát

adományozta *Domsitz Béla* *bv. zászlósnak*, a Központi Ellátó Intézmény műhelyvezetőjének.

Képek – események

Ünnepi emlékülésre került sor a Rendőrtiszti Főiskolán november 21-én: itt indult meg huszonöt éve a bévés tisztképzés. Képünkön: dr. Németh Gyula, a Magyar Börtönügyi Társaság titkára megnyitja az ülést, mellette dr. Györök Ferenc nyugállományú rendőr vezérőrnagy, a főiskola egyik korábbi parancsnoka és dr. Beck György nyugállományú rendőr őrnagy, az iskola volt oktatási helyettese.

A büntetés-végrehajtási szervezet oktatási központjába hét év után ismét nyugdíjastalálkozóra hívta a bévé vezetése az országos parancsnokság nyugdíjasait. Több mint félszázan fogadták el a meghívást, akiket az országos parancsnokság vezetése tájékoztatott a mai állapotokról. Ezt követően a nyugdíjas kollégák a Gyűjtőben ebédtek, és megtekintették az intézetet.

Emlékplakettet vehetett át Semegi Attila marketingigazgatótól Ritecz József Svájcban élő honfitársunk, aki kamionnyi ajándékot hozott a magyar büntetés-végrehajtásnak, az elítélteknek, többek között negyven színes televíziót és több tonna ruhaneműt.

Az Európai Börtönnevelési Társaság (EPEA) először a közép- és kelet-európai országok közül Magyarországon, Budapesten tartotta hatodik tudományos konferenciáját. 27 országból 125 fő vett részt a rendezvényen, gyakorlatilag Dél-Amerika kivételével az összes földrész képviseltette magát. Külön jelentőséget adott a konferenciának, hogy először vettek részt nagyobb létszámban a közép- és kelet-európai térség delegátusai, 10 országból 26-an. A rendezvényen elhangzott 5 vitaindító előadás, és 25 munkacsoportban jó néhány rövidebb lélegzetű, tömör kiselőadás, amelyeket élénk vita kísért. A konferencia nyitóelőadását dr. Tari Ferenc, országos parancsnok tartotta „Börtönrendszer és humanizáció” címmel. Robert Suvaal (Hollandia), a börtönnevelésben jelentkező új kihívásokról, prof. Friedrich Lösel (Németország), pedig a „treatment”, a börtönbeli nevelés/kezelés újjászületéséről tartott izgalmas előadást. Csóti András bv. dandártábornok, módszertani főigazgató ugyanebben a témában azt taglalta, hogy a jelenlegi magyar börtönnevelési gyakorlatban hogyan ötvöződnek a hagyományos magyar és a nyugat-európai büntetés-végrehajtási filozófiára épülő szisztémák. végül William Rentzmann (Dánia) felvázolta a börtönnevelés lehetséges jövőjét 2000 után. A konferencia a résztvevők véleménye szerint szakmai és szabadidős programját tekintve egyaránt sikeres volt.

Mihez kezd a hetilapos szerkesztő, ha olyan írás kerül a kezébe, amelyről tudja, ez aligha jelenhet meg a zöld populárisban? Régi, rossz beidegződéseit, a belső cenzúra hajdani bravúrját elhessegetné magától, de mi legyen a kézirattal? Hova küldje? A papírkosárba? Valamelyik csámcsogó bulvárlaphoz tessékélje a szerzőt? Hallgasson kukán, mintha nem tudná, az írásban felforrósodó indulat igaz, hiteles és jobbítani akaró? Ezúttal néhány, szerkesztői papírkosártól megmentett szöveget markoltunk egybe ama reménytől vezérelve, a büntetés-végrehajtás szakmai folyóiratánál hitelesebb fórumot ezen indulatok és panaszok közreadására nem is találhatnánk. Igaz, felügyelők, névtelen bévések keserű (ám jogos?) monológjai áradnak, nyoma sincs az elmélet szűrte fegyelemnek, letisztult távolságtartásnak. Miért is lenne? Életükről, őrhelyükről, közmegítélésükről, konfliktusaikról beszélnek, s talán szerencse, hogy a BörtönÚjság kipróbált munkatársai ezúttal nem szűrték kavicsmentesre, kilúgozotttra szavaikat. Mondom, szerencsére. Természetesen másoknak is felkínáljuk a véleményalkotás jogát. A vitaterepet: fókuszban a munkáját tisztességgel végző bévés. Ahogy másutt mondják, korántsem bántó éllel: a smasszer!

Turbók Attila

„Némák” szövivője

Nem is olyan régen, egy miskolci szórakozóhelyen leült az asztalomhoz, ahonnan cimboráim már elszállingóztak, két fiatalember. Rövid csönd után beszélgetésbe elegyedtünk, s mit ad Isten, kiderült, nem egyebütt dolgoznak, mint a bv.-nél, méghozzá Budapesten. Ekkor fölfedtem kilétemet, s találkozásunkat nyomban a „milyen kicsi is ez a világ” szlogenrel nyugtáztuk. Mint újságíró, de semmiképp sem a hiénák közül való, az alkalmat kihasználván megpróbáltam szóra bírni őket. Kértem, ha lehet, nevüket is adva beszéljenek arról, milyen egy fiatal börtönalkalmazott élete... Egyikőjük hallgatagabb lévén, a barátja kezdett beszélni, de nyomban megjegyezte, nem kedvelik, s csak ritkán olvassák a BörtönÚjságot, mert mindig a rabokról szól, az elítéltek szempontjából közelítik meg benne a problémákat. „No, itt az alkalom a megszólalásra!” – nógattam őket. De nem voltak hajlandók nevüket adni az esetleges cikkhez, így aztán csak egyszerű beszélgetés kerekedett köztünk, melyet – mint megígértem – még inkognitójukat megőrizve sem publikálok. Pedig panaszkodtak eleget... Fölmerül a kérdés, miért az újságírót szidják, az újságot nézik

le bévéország dolgozói amiatt, mert nem róluk szól a populáris lap, mikor eddig körülbelül – a nem túl sok intézet közül, ahol jártam – hét-nyolc helyen ajánlottam föl a beszélgetés lehetőségét. Ehhez képest mindössze négy-öt szakmabelivel készíthettem interjút (legtöbbjükkel név nélkül), vagy hallgathattam meg a véleményét, mert mindenki más mereven elzárkózott nemcsak a nyilvánosság elől, de még a velem való megismerkedéstől is.

„Valamelyik” észak-magyarországi intézet nevelője, természetesen nevét nem adván a beszélgetéshez, azért hajlandó volt néhány érdekességet,, illetve köreinkben köztudomású dolgot felsorakoztatni. E tények egy része közvetlen oka a mélységes hallgatásnak, más része közvetve készíti a „smasszerokat”, ahogy fogalmazott, a kénytelen-kelletlen karthausi szótlanságra.

Hallgassuk hát a „némák” szóvivőjét!

– A törvény a smasszer számára fokozott védelmet, a fogvatartottal szemben fokozott felelősséget ír elő. Ez utóbbira egyre inkább oda kell figyelnünk, a nemzetközi normák bevezetése okán is, míg a másik oldal, a bévés érdeke csorbul. A legújabb törvények szűkítették a fokozott védelem lehetőségét. Mert, teszem azt, a foglár nap mint nap atrocitásoknak van kitéve. Általában szóban támadják, szidják, fenyegetik. Ám nincs értelme megsértődni, így nyugodtan a becsületünkbe gázolhatnak a fogvatartottak. Miért nem vesszük föl a sértéseket? A válasz egyszerű, amíg tetteleg nem bántalmaznak bennünket, addig csak magánvádas eljárást kezdeményezhetünk ellenük. Naponta új perekkel gyarapodnának az aktáink, ráadásul a horribilis illetekeket sem tudnánk kifizetni. Ehelyett nyelünk, magunkba fojtjuk elkeseredettségünket, s túrjuk a tehetetlenséget, avagy megkérgesedünk. Ez pedig enyhén szólva is megalázó helyzet, amihez mérten az anyagi megbecsülés nevétségesen kevés. Úgy tűnik, az IM-nek csak mostohagyermek a büntetés-végrehajtás. Kima-

radunk a kedvezőbb juttatásokból, de nemcsak a hivatásos állomány életszínvonala romlik, hanem a közalkalmazottak helyzete is, még a mienkénél is rosszabb az anyagi kondíciójuk. A szakszervezeti javaslatok már a költségvetés szintjén megbuknak. Mire a bévés dolgozó béremelésére kerülne a sor, addigra az elkülönített pénzeket rég fölhasználják egyéb kiadásokra, kifizetésekre. Bévéországban körülbelül 7 ezren tevékenykednek, ez egy nagyobb hazai vállalat létszámának megfelelő emberállomány. Az nem létezik, hogy államháztartási méretekben ennyi alkalmazott normális bérezése a büdzsé rovására történne. Köztudomású, hogy az intézetek parancsnokai még a semmiből is kénytelenek pénzt csinálni. A legalapvetőbb kötelességük, hisz egy börtön nem zárhatja be kapuit, hogy a takarékosági intézkedéseket maximálisan betartsák. Ez vonatkozik a világításon való spórolástól, a rádió- és tv-használat korlátozásán át arra is, hogy a papírok mindkét oldalát teleírjuk. Az anyagiak mégsem alkalmazkodnak e lehetetlen állapotokhoz. Az Országgyűlésben alig hangzik el néhány szó a büntetés-végrehajtásról, annál több a polgári védelemről. Pedig akármennyire devalválódott is a hivatásunk az utóbbi években, évtizedekben, mi is a polgárság érdekeit védjük.

Miért nem lehetséges az, hogy az újraelosztáson túl a börtönök fenntartásába bekapcsolódhassanak a biztosítótársaságok? Hiszen az csak haszon nekik, amíg a rab a mi kenyérünket eszi, s nem követ el újabb százezres, milliós kárt okozó bűncselekményeket.

Ugyanakkor a média miért csak a fogvatartott oldalról közelíti meg a bv. problémáit. *(Ekkor közbevágtam, s elmondtam ezzel kapcsolatos, már fentebb hangoztatott véleményemet, mely egy szakmabélihb, s nem hulvárlapírói álláspont – a szerző.)* Mert ugyan kell az egészséges félelem e szakma gyakorlásához, de a városban elszaporodó tetteges bántalmazásoktól való rettegés ezen már jóval túlmutat. Tulajdonképp mindahányan potenciális áldozatait lehetünk egy-egy bosszúvágyóbb elítéltnak, s ehhez képest fillérekért visszük vásárra a bőrünket. Arról nem is beszélve, hogy az állomány pszichés állapota enyhén szólva is rossz. Ennek részben a félelem a táptalaja, részben az egzisztenciális, megélhetési gond. Egyre romlik az egészségügyi állapotunk. Sok a szervi bajokkal küszködő börtönőr; elsősorban a temérdek talpalás miatt kialakuló mozgásszervi problémákkal keresik föl az orvost. A keringési bajok, valamint a cukorbetegség is tizedelik sorainkat. Az egészségügyi állapot fölmérése jó lenne, ha országos szinten megtörténne. Egyszerűen nem tudok olyan nyugdíjba menő kollégáról, aki ne szenvedne valamilyen kórságban, mire az amúgy is alacsonyabb korhatárt eléri.

A negatív hangulat, amely függ az általános gazdasági helyzettől és a munkahelyi kilátástalanságtól, elkerülhetetlenül begyűrűzik a családokba. Ugyanez nyomja rá bélyegét az állományba tartozók intellektuális és fizikai teljesítőképességére. Ez a hétezer ember mégis ellátja a feladatát. Pedig se anyagi, se közéleti elismerést nem kapunk. A média csak azt a néhány szökést szellőzteti meg, amely évente nagyobb port kavarr, arról ellenben egy árva szót sem szólnak, hogy a 12-13 ezer fogvatartottat e kis és rosszul fizetett, de esküjét minden körülmények között megtartó csapat sikerrel „megőrzi”.

Ha a fogva tartás körülményei az európai normák szerint változnak, jó lenne, ha az állomány presztízse és egzisztenciális lehetősége is e tendenciáknak megfelelően javulna.

Novák Valentin

Fecsegők

A bv. intézetek szakmai vezetőinek nagy gondot okoz, hogy az újonnan felvett testületi tagok közül sokan „szereprohambal” vannak megáldva.

– Nem győzzük nekik hangsúlyozni, hogy ne fecsejjenek, ne diskuráljanak, ne adj’ Isten, ne haverkodjanak a foglyokkal, mert ez nem tartozik a munkájukhoz. Mint ahogy az sem, hogy minősítsenek. Hiába szögezem le minden egyes eligazításkor, mondja az egyik intézet őrparancsnoka, hogy mi nem vagyunk sem rendőrök, sem ügyészek, sem bírók, hanem bv. testületi tagok, akik a kimért-kiszabott büntetést végrehajtjuk. Ez egy hallgatag szakma, ez egy csendes hivatás, nem kell senkit sem meggyőzni, sem lebeszélni, sem megvilágítani, hogy tulajdonképpen milyen ember is az illető, s hogy a bűncselekményéről milyen véleményekkel vagyunk.

Érthető, bár elfogadhatatlan, hogy néhány újonc nem tudja ezt a szerep-zavart leküzdeni, még bujkál benne a civil, aki olvassa a lapokat, az első oldalas szenzációkat arról az emberről, aki a keze alatt van, s ez óhatatlanul hat rá. Én mondom: felejtse el! És ne csak bent, hanem kint is. Az a jó felügyelő, bv. alkalmazott, aki a civil ruhájával együtt az öltözőben hagyja a magánemberi mivoltát is. Itt minden elő van írva, s ezeket az előírásokat állandóan ismétljük, magyarázzuk, hogy mit miért teszünk. Nem azért vagyunk itt, hogy örömet leljünk a fogvatartottakban, s elfecsejünk a munkaidőt, hanem azért, hogy a megszabott napirendet végrehajtsuk, a lehető legkevesebb szóval. És ez a kevés szó is akkor

hatásos, ha halk, határozott. Nem szeretem a kiabáló felügyelőt, aki olyan, mint a gyermek a sötét erdőben: hogy ne féljen, füttyörészik. Aki kiabál, aki ordenáré módon beszél, ordítozik, káromkodik, az jelzi, hogy nem ura a helyzetnek. Ráadásul sikertelen is, hiszen a foglyok pontosan tudják hogy egy felügyelő mit miért tesz. A fogoly néhány szóból világosan megérti, mit kell tennie. Ehhez nem kell más, mint egyértelmű, világos beszéd. Tudom én, hogyne tudnám, nem vagyunk egyformák, egyik ezt a hangnemet szereti, a másik azt... De itt bent minden egészen másképp hat. Itt mindenkivel egyformán – tisztességesen – kell beszélni, mert ha a másik emberrel szemben másfajta hangnemet üt meg a felügyelő, a rab gondolkodni kezd: hohó, itt valami nincs rendben! Ezek között biztosan van valami, hiszen a felügyelő szívesebben beszél vele, másképp viselkedik. Máris kész az újabb gond.

Hogy mi jellemzi a jó felügyelőt? Az emberismeret. És a szabályok ismerete. Sokan furcsának találhatják, hogy a szabályokról, a napirendről beszélünk folyamatosan, de ez a munkánk lényege. Aki erről megfeledekzik, az eleve nem lehet jó bévés. Itt nem kell nyüzsögni, lihegni, itt csak szakmailag és emberileg kell megfelelni. Hogy ez nagyon is nehéz? Ezt a jelenlétet kell elfogadtatni a fogvatartottakkal. Az a jó felügyelő, aki csak áll a maga helyén, de a zárkabeliek tudják, érzik, hogy ott van. Ehhez komoly és tartós erőfeszítésre van szükség. Szakmai tudásra, testületi elhivatottságra. A többi csak mese...
á. j.

Becsület

Arról is beszélni kellene, kik vannak a rács másik oldalán, s hogyan kerültek oda. Azt azért tisztességgel leszögezhetjük: a zömük nem illemtanár. A felügyelőkön, a trepni emberein csapódik le minden. Mondhatnánk, becsületsértések záporában élnek, csupán azért, mert a törvényt szolgálják. Ráadásul olyan emberek körében, akik a felelősség-áthárításban, a bűnbak-képzésben legalább főiskolai katedrát érdemelnének. El lehet képzelni, miféle nyomdafestéket nem tűrő szavak röpködnek kifelé a tátikán. Mit tehet ilyenkor a felügyelő? Magánemberként feljelentheti az illetőt. Holott nem magánemberként, hanem a törvény végrehajtójaként van a bv. intézetben. És a törvény nem védi meg a törvény végrehajtóját. Ez a munka egyszerre szolgálat és hivatás. Aki ezt végzi, méghozzá jól és szakszerűen, az megérdemelné, hogy a törvény megvédje. Ha már az őrzöttek – akár előzetesek, akár jogerősek – ezt nem veszik figyelembe. Hangsúlyozzuk a szakszerűséget, hiszen köztük is akadnak, akik szerepavarral küzdenek. De akik betartják és betartatják a szabályokat, akik szakmai és emberi tisztességgel végzik áldozatos munkájukat, azokat igenis védje meg a törvény a nemtelen sértésektől!

Sok közintézmény dolgozója – no és ügyfele – attól szenved, hogy nincs pontosan körülhatárolva, mi is a teendője, mi is a feladata. Nos, itt ez pont fordítva van, a bévés nem tesz mást, mint ami a nevében van: végrehajtja a büntetést! Törvények és szabályok meghatározta módon. Nem a bv. intézet dolgozója emel vádat, nem ő hoz ítéletet. Ő csak végrehajt.

E sorok írója sem kívánja vissza azt az időt, amikor minden elítélt vagy előzetes, ha meglátott egy bévést, lekapta sapkáját és nyomban a fal felé fordult, miközben alázatosan köszönetet rebegett. De azt sem tartja elfogadhatónak és tisztességesnek, ami ma van.

A bűnelkövetők zöme – akár előzetes, akár elítélt – azon a véleményen van, az a rendes ember, akinek sok pénze van, s mivel az újsütetű milliomosok között egyetlen bv. felügyelő sem akad, kész tehát a lesújtó vélemény, a bévések között egyetlen rendes ember sincs.

Mindez lehetne magánvélemény, amit ki-ki megtart magának, de sajnos, nem az! Teli torokból harsogják a nap huszonnégy órájában, és ami felháborító: büntetlenül!

Mert a bévések, bár joggal tartják őket szegénynek, nem ostobák. Ugyan ki lenne az, aki becsületsértési pört akasztana egy-egy őt sértegető fogoly nyakába? Meg a sajátjába?

Ács Jenő

Kényszerképzet?

„Ne csodálkozz, ó, idegen! Nálunk ez a szokás: nálatok talán ugyanezt illetőleg más!”
(Platón)

Születésnapot, előléptetést, győztes labdarúgó-mérkőzést ünnepeltek néhányan, örülvén a vénasszonyok nyarának.

Mint ilyenkor lenni szokott, terítékre került a munka, az ezzel kapcsolatos panaszok, vélemények. A kerti asztalnál (közel a fegyintézet falához) vegyes társaság beszélget, nem számít a rendfokozatok különbsége és kivételesen az sem, melyikük van külső őrségen avagy körleten, műhely-

ben, kapuban, konyhán, szállításon, noha máskor igen ügyelnek a „kasztok” fontosságára.

Valójában a helyszűke miatt kerültek közös helyre, ahol egy darabig barátságosan (!) diskurálnak a hozzájuk telepedett civillel, de csak addig, amíg az „idegen” óvatlanul azt nem mondja valamire: „Ez a smasszer...”

Alattomosan robbanó taposóaknak erejéhez hasonlatosan morajlik föl az önérzet, és a komázgatásban ritkán jeleskedő most bajtársiasan „bekeményít”. Holott nem lenne semmi különlegessége az egymás szavába vágó rátartiságnak, ha a méltóságukhoz ragaszkodók végighallgatnák a kifejezés eredetével kapcsolatos véleményt: a magyar nyelv már régen átformálta a német *smendöfert*, illetve annak francia változatát, a *chemin de fer*-t. Az ösztűzbe került polgár igyekezete hiábavaló, sőt, csak olaj a tűzre, hogy tudományos (etimológiai) fejtegetésbe kezd, netán rokonértelmű szavak hétköznapi és irodalmi (fő)használásának mikéntjeiről, az argó (tolvajnyelv) fejlődésének történetéről értekeznek. Kezdvé azzal, hogy a börtönört (hajdanán) neveztek porkolábnak, foglárnak, poroszlónak, tömlőctartónak, majd (újabb) fegyőrnek, felügyelőnek.

A jelenlévők érzékenykedése azért különös, mert bűnüldöző kollégáikat maguk is „becézgetik” olyasféleképpen, hogy nyominger, kopó, hekus, zsandár, andris, jagelló, fejdadász, fakabát – és még bő fél-tucatnyi módon. Számos szakma – hivatás – művelői is tudomásul veszik a gúnyolódást: a színész lehet komédiás, csepűragó, ripacs, de ha azt nézzük, a börtön sem mentes az élcelődésektől: kóter, dutyi, áristom, hűvös, sitt, robija – de ne folytassuk. Ennél sokkal figyelemre méltóbb az a jelenség,

hogy miért erősödik, terebélyesedik manapság a „smasszerok” körében a durcászkodás, az „idegenekkel” szembeni haragvás. Ugyanakkor az egymás közötti (hivatalos-egyéni) kapcsolatokban is tettenérhető a sértődöttség!

Tekintsünk el annak felsorolásától, miszerint, szűkebb-tágabb környezetükben hogyan vélekednek feletteseikről, a szerintük valamiért kedvezményezettebb munkatársaikról, a szakképzettségük (kapcsolataik) révén „mellékeshez” jutókról, az iparkodni, tanulni akarókról, a szabályok betartásához ragaszkodókról, a hóbörgéseket megmosolygókról. Nem tartoznak a kivételezettek közé a büntetés-végrehajtási intézményekben előforduló eseményekre kíváncsi „firkászok” sem. Vannak helyzetek, amikor (finoman fogalmazva) nem örülnek látogatásuknak, érdeklődésüknek. Formálisan ugyan eleget tesznek kéréseik-

nek, de érezhetően szeretnék pokolban tudni a kotnyeleskedőket, főleg akkor, ha belső szabálytalanságokról, a fegyelmi okok miatti leszerelésekről, a gondosan takargatott „ügyekről” akarnak tájékozódni. Lehetne mindezt azzal magyarázni (mentetni), hogy ez a „világ” soha nem akart nyitott lenni, tehát a szokásostól jelentősen eltér a „stílusa” is.

Akik az utóbbi évtizedekben egyfajta közösségben éltek, olykor a lelki betegség sérülékenyek, akár a fegyveres testületek rendszerváltás előtti tagjai is, mert utána más szövegű esküvel kell szolgálniuk a hazát! Tudathasadásos állapot (érzés) ez a bévéseknél is, hiszen javarészen tovatűntek az anyagi-erkölcsi kiváltságok, már nem lehet kismövésű, „térzoknis” fegyőröknek üvöltözve terelgetni az (egyébként megérdemelt) büntetésüket töltőket. Hovatovább csupán arra emlékezhetnek büszkén a régi dicsőségből: akkor is úrnak szólították őket, amikor másoknak az elvtárs dukált. Az értékvesztés tényével magyarázható az is, hogy szabad idejükben csak kevesen felejtik magukon egyenruhájukat: amikor vége a szolgálatnak, a telepe(ke)n élők sem „viselek” örömmel a szürke uniformist. Változásnak tekinthető az is, hogy hajdanán nyilvános helyen legfeljebb véletlenül politizáltak, mostanában viszont lármásan szidják a rendszert, a pártokat, az országgyűlési képviselőket, parancsnokokat. Elégedetlenek (jogosan!) a jövedelmükkel, az adólevonásokkal, bírálják az elítélteknek kedvező jogszabályok „badarságait”. Úgy tűnik – egyelőre –, ennyit vélnek hasznosíthatónak a szólásszabadságból, a demokráciából, miközben ismételtetik valódi és vélt sérelmeiket. A nyugdíjas-találkozásokon elhangzottak szinte felségsértéssel érnek fel, bár odafelelnek egymásnak is, néha lekommunistáz-

va, ávosozva a másikat, pedig a közelmúltban esetleg még feszes vigyázzban tisztelegtek obszitos társuknak.

Ami azt illeti, komoly okai vannak (letek) az ingerültségnek, mert a zsványok (fegyencek, foglyok, rabok, tolvajok, betörők, gyilkosok, fajtalankodók, csalók) felelősségre vonása körülményes, a megfenyített emberjogi szervezeteknek panaszolja sanyarú sorsukat, és gyakorta kapnak tőlük védelmet a netán életfogytiglant (akár bitót!) érdemlők is. Súlyosabb következmények nélkül vigyoroghatnak a fizikailag fáradt, szellemileg kimerült, lelkileg porig gyötört fegyőrökre, hiszen nincsenek durva kényszerítő eszközök. Az a pár nap fogda pedig némelyeknek kifejezetten üdülés, az őket bántalmazni akaró rabtársak előli menekülés ragyogó lehetősége. De az érem másik oldalára pillantva arról sem szabad hallgatni, hogy az utóbbi fél évszázad eseményeit összegzők, a sebeikre, szenvedéseikre emlékezők nem felejtenek! A volt politikai foglyok név szerint szidalmazták börtönőreiket, a circlin leskelődőket, a napestig kegyetlenkedőket, az értelmiségi rabokat hülyéző nevelőket, akik most tagadnak mindent, vagy azt mondják, hogy parancsra tették...! Kibogozhatatlan kuszaságban gyökereznek az indulatok, erősödik a lenézettség kényszerképzete (fóbia), szaporodnak a magyarázkodások, hogy ez csupán kényszerpálya az állástalan tanárnak, a „karcsúsított” hadseregből távozott katonatisztnek, a szakmájában elhelyezkedni képtelen munkásnak. Hogyan tovább? Cato tanácsa („Sértődést ne mutass, ha nem állhatsz bosszút azonnal”) a huszadik század vége felé is megszívlelendő, ám ne feledjük, hová vezethetnek a lenyelt indulatok!

Hajnal László Gábor

Egyedülálló

Börtönügy Magyarországon

A hazai börtönügy helyzetét, a történeti előzményeket és a nemzetközi összehasonlítást sem nélkülöző áttekintésről túlzás nélkül állíthatjuk, hézagpótló mű. A szerzők, *Lőrincz József* és *Nagy Ferenc* már a bevezető első mondatában tisztázzák: csatlakozik az olvasó, ha Jean Valjean, Alfred Dreyfus vagy Pillangó borzongatóan izgalmas történetéhez hasonlóra vágyik. Hozzátehetjük, hogy efféle históriákat inkább Jules Verne vagy idősebb Alexandre Dumas regényeiben érdemes keresgélni. Itt szó sem esik Sándor Mátyásról, Edmond Dantesről, azaz Monte Christo grófjáról, sem If váráról, sem a Sing-Singről. A szerzők és a szerkesztő célja nem a múlt századi ponyvaüzű betyártörténetek és a börtönromantika felélesztése, hanem tudományos igényű, hiteles kép megrajzolása. A hazai börtönviszonyok e sokrétű bemutatása mindazok érdeklődésére joggal tarthat számot, akiknek munkájuk, hivatásuk vagy szolgálatuk révén közük van a büntetés-végrehajtáshoz, illetve karitatív megfontolás és segítőszándék vezérli. Ahogy a hamis betyárromantika felidézése, úgy a prűd elfordulás sem old meg semmit azokból a társadalmi problémákból, amelyeknek sajátos gyűjtőhelye és egyben tükröképe a börtön. A kötet tehát a hazai börtönviszonyok hiteles, tényszerű bemutatására törekszik, s mint a szerzők előszavukban hangsúlyozzák, igyekszik bepillantást nyújtani a büntetés-végrehajtás lelkes szakembereinek áldozatkész munkájába.

Az első fejezet, amelynek címe *A börtönügy helyzete külföldön*, a nemzetközi át-

tekintést a büntetés-végrehajtás nemzetközi egyezményeinek számbavételével, és az azokkal kapcsolatos jogszabályok ismertetésével kezdi. A két szerző figyelmeztet: „A szabadságvesztés végrehajtását nem szabad elszigetelten vizsgálni, ugyanis az szorosan kapcsolódik az anyagi büntetőjog szankciórendszeréhez, összefüggésben van az adott ország mindenkori pönológiai, kriminálpolitikai felfogásával.” Majd arra is emlékeztet: „A szabadságelvonó szankciók végrehajtásával kapcsolatban elterjedt képlet (a zárt intézeti viszonyok nevelésre, javításra alkalmassága, a törvénytisztelő szabad életre történő előkészítés lehetőségessége) ellenére alkalmazásuk szükségessége belátható időn belül elkerülhetetlen tény marad.” A fejezet sorra veszi a fontosabb nemzetközi egyezményeket, amelyek az emberhez méltó büntetés-végrehajtás jogi garanciájának alapjai. Így a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, az Emberi jogok és Alapvető Szabadságjogok Európai Egyezményét és a Kínzás Elleni Európai Bizottság dokumentumait. Az olvasó megtudhatja, hogy Európában vannak olyan államok, mint Olaszország vagy Spanyolország, ahol az alkotmányban rögzítették a büntetés-végrehajtással kapcsolatos elvi jelentőségű rendelkezéseket. Egyes országokban a büntető törvénykönyvben fogalmazzák meg a büntetés-végrehajtás alapvető szabályait. Ilyen például Svájc. Másutt, így Franciaországban, a büntetőeljárás törvény tartalmazza ezeket az előírásokat, több országban pedig külön

végrehajtási jogszabályokat alkottak. Akad olyan hely is, ahol nem törvényi, hanem rendeleti szinten szabályozzák a büntetés-végrehajtást. Ezt a megoldást alkalmazza Belgium is. A külföldi gyakorlatot bemutató fejezetrész számadatok sokaságával és összehasonlító táblázatok segítségével tárja elénk, hogyan alakul a különféle európai országokban például az előzetesen letartóztatottak vagy a nők aránya a fogvatartottak között. A börtönpopuláció általános mutatóiból az is kiderül, hogy az egyes országokban százezer lakos közül hányan ülnek a rács mögött, illetve az is, hogy az ottani börtönök mennyire zsúfoltak.

A második fejezet, mint a címe is mutatja, a magyar börtönügy történetéből idéz. A „késeinek” minősített kezdetről így írnak a szerzők: „A szabadságvesztés először a magyar törvények gyűjteményében, a *Corpus Juris Hungarici*ben az 1723. évi 12. törvény-cikkben jelent meg a vérfertőzés büntetté-re.” A XIX. század közepéig az elterjedőben lévő börtönbüntetés végrehajtására elsősorban a városok és uradalmak tömlőcei szolgáltak, valamint a katonai erődítmények, amelyekben a hajóvontatásra, sáncmunkára ítélteteket és a politikai foglyokat őrizték. Az első országos fenyítőház 1772-ben kezdte meg működését. A börtönüggyel a múlt század első felében már olyan politikusok és liberális gondolkodók foglalkoztak, mint Eötvös József, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan és Bölöni Farkas. Az 1840-es évek elején a börtönügyi törvényjavaslatot Deák Ferenc vezetésével készítette elő egy országgyűlési választmány. Új börtönök és javítóiskolák felállítását látták szükségesnek. A szabadságharc leverése után az osztrák birodalmi büntető törvénykönyv hatálya lépésével sürgető feladattá vált a magyar fegyházak hálózatának létrehozása.

Ezért 1854 és 1858 között régi várakat alakítottak át, de kollégiumból és kolostorból is lett börtön (Léva, Munkács, Vác, Máriaosztra). Később épültek új fegyházak: 1883-ban Kishartán, 1885-ben Szegeden, 1886-ban Sopronkőhidán. 1892-ben megépült a Budapesti Törvényszéki Fogház, a Markó, majd 1896-ban a Gyűjtő, amit 1906-ban egészített ki a mellette létesített Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeorvosító Intézet. Ezek a nagyjából évszázados építmények alkotják ma is a hazai börtönök épületállományának csaknem nyolcvan százalékát, tehát nem csupán a magyar börtönügy múltjának részei. Míg a századfordulót követően egyre kevesebb pénz jutott a büntetés-végrehajtás intézményrendszerének fejlesztésére, az új kriminálpolitikai elvek és elképzelések gyorsan teret nyertek. Törvényhozásunknak hála akkor Európa élvonalába kerültünk a fiatalokéknak a felnőtté válástól megkülönböztetett büntetőjogával és büntetés-végrehajtásával. Az 1908-as I. büntetőnovella megalkotása után az igazságügyi kormányzat 1910 végéig tizenhárom fogházat jelölt ki fiatalokéknak befogadására. Kiderült azonban, hogy a szép elképzelések megvalósíthatatlanok, ezért akkor feladták a fiatalokéknak önálló fogházának ideáját. Az 1945-ig terjedő időszak másik kísérlete a dologház intézményének bevezetése volt. A dologház létjogosultságát azonban a bírósági gyakorlat megkérdőjelezte, 1935-ben mindössze 17 férfi és 24 nő volt dologházi őrizetben. A II. világháború befejezését követően a népbíróságok a fegyház és a börtön mellett az internálást és a kényszermunka-büntetést alkalmazták. 1948-ban a járásbírósági fogházakat megszüntették, de közben az elítéltek száma soha nem látott méretűre duzzadt. 1952-ben hatvanezer elítélt és százezer internált volt

Magyarországon. Az intézményrendszer elodázhatatlan bővítését úgy oldották meg, hogy gyárakat, üzemeket, bányákat bocsátottak a büntetés-végrehajtás rendelkezésére. A sztálini büntetőpolitikai jellemző velejárója volt, hogy a börtönszemélyzetet nem szakmai hozzáértés, hanem inkább a politikai megbízhatóság alapján válogatták, mint ahogy az őrszobákban kifüggesztett hírhedt jelmondat is jelezte: „*Ne csak őrizd, gyűlöld is!*” A sztálini börtönüggyel való szakításra igazából nem a diktátor halálát követően, hanem csak 1956-ban került sor. Az 1961. évi Btk. a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának két módját különböztette meg: a börtönt és a büntetés-végrehajtási munkahelyet. 1963-ban elvi jelentőségű döntéssel a büntetés-végrehajtás felügyelete az igazságügy-miniszterhez került, az 1966. évi 21. számú törvényerejű rendelet az elítéltek átnevelését jelölte meg célként. A hetvenes években megjelenik a szkeptikus-realista felfogás, amelyik a mindenható nevelési módszerek helyett a személyiségkárosító hatások mérséklését tűzte ki célul. 1979-ben szabályozta először átfogó, kódexszerű jogszabály a büntetőjogi büntetések és intézkedések végrehajtását. Az 1993. évi XXXII. törvény és az 1995. CVII. törvény szabályozza a korszerű börtönügyet.

A börtönügy elméletének fejlődését 1945-től napjainkig a III. fejezet tekinti át. A vizsgált időszak kezdete, finoman fogalmazva, nem kedvezett az elméleti kutatásoknak. „Az európai elmélet modelljétől való legdrasztikusabb eltávolodás a II. világháború befejezését követő évtizedben történt. Miközben a nyugati társadalmakban megindult a hagyományos értékrend és intézményrendszer megújítása, a hazai börtönügy a paranoiddá torzult sztálini büntetőpolitika ideológiai háttérében az osztály-

harc fokozatos éleződésének, illetve a proletárdiktatúra hatalomgyakorlásának. a többséggel szembehelyezkedő kisebbség elnyomásával járó tanítételei álltak. Az átpolitizált büntetésű új tartalma a represszív prevenció lett. A minden elméleti művelést nélkülöző büntetés-végrehajtás a monolitikussá merevedő állami politika direkt irányítású eszközévé, kézikorhúccsá torzult.” E struktúra 1955–56-os válsága után az MSZMP 1957 júniusi országos értekezletének büntetőpolitikai tézisei a lenini elvekhez való visszatérést fogalmazták meg. A középpontba a javító-nevelő tevékenység került. A valódi börtönkutatókat először a hatvanas években kriminológusok és szociológusok kezdték. A gondoskodó államszocializmus csődjével egyidőben erősödött az európai jogállamiság eszméje. Az utóbbi években pedig hangosabb lett a szakirodalom kritikája, börtönviszonyaink bírálata, a börtönügy megoldatlan kérdéseinek felvetése.

A IV. fejezet, mint címében is ígéri, *a hatályos büntetőjogi szankciórendszert* tekinti át. Bevezetőként felsorolják a szerzők annak jellemzőit: a relatív meghatározottságot, a kettősséget, a szabadságvesztés-központúságot. Sorra veszik a főbüntetéseket (szabadságvesztés, közérdekű munka, pénzbüntetés), a mellékbüntetéseket (közügyektől eltiltás, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, kiutasítás, vagyonekobzás, pénz-mellékbüntetés), a szabadságelvonó intézkedéseket (kényszergyógykezelés, alkoholisták kényszergyógytámasztása) és a szabadságelvonással nem járó intézkedéseket (megrovás, próbára bocsátás, elkobzás, pártfogó felügyelet). A bírósági ítélezési gyakorlat alakulását jól nyomon követhetjük az elmúlt másfél évtized statisztikai adatait összegző táblázatok segítségével is.

Ezekből egyebek mellett kiderül, hogy amíg az elítéltek száma csaknem megkétszereződött, addig a végrehajtott szabadságvesztéseké csökkent. Természetesen ezzel együtt a felfüggesztett szabadságvesztések és a pénzbüntetések aránya és abszolút száma magasabb lett.

Az V. fejezet a *szabadságvesztés-büntetés végrehajtásával* foglalkozik. Céljának meghatározása után sorra veszi az alapelvet: a normalitás, a nyitottság, a felelősség és az önbecsülés elvét, majd táblázatokon mutatja be, hogyan alakult a fogvatartottak száma az utóbbi években. Kiderül, hogy a fogvatartottak, azon belül a kényszergyógykezeltek és az elítéltek száma egyaránt csökkent, viszont többen kaptak tíz évnél hosszabb időtartamú, illetve életfogytiglani ítéletet. A végrehajtás rendjével foglalkozó fejezetrész különösen jól tükrözi, mennyire nyitottá vált a korábban gyakran misztifikált büntetés-végrehajtás. Az olvasó megtudhatja, milyen tárgyakat tarthat magánál az elítélt. Ezek között számos olyan található, amelynek birtoklása régebben tiltott volt, például napilapok, rádió, karóra, tévé. De olyan kényes kérdésekről is őszintén beszélnek a kötet szerzői, mint a kényszerítő eszközök, a testi kényszer, a bilincs, a könnygáz, az elektromos sokkoló, a gumibot, a szolgálati kutya vagy a lőfegyver használata. De nem hallgatják el a fogva tartás biztonságát veszélyeztető tömeg szétosztatásához alkalmazható sajátos eszközöket, módszereket, a vízsugarat, a riasztólövést, a pirotechnikai és az ingerlő vegyi eszközöket sem. Megtudhatjuk a fejezetet elolvastva, milyen fegyelmi büntetéseket kaphatnak az elítéltek. Ilyen a feddés, a személyes szükségletre fordítható pénzösszeg csökkentése és a magánelzárás. A fogházban tíz, a börtönben húsz, a fegyházban harminc napig

terjedhető magánelzárás több ponton korlátozza az elítélt jogait. Így nem küldhet és nem kaphat csomagot, nem fogadhat látogatót, kivéve a lelkeszt, valamint a szabadulás előkészítése érdekében a leendő munkáltatóját, a hivatásos pártfogót és a karitatív szervezetek megbízottját, a személyes szükségleteire nem vásárolhat, nem veheti igénybe a büntetés-végrehajtási intézet művelődési és sportolási lehetőségeit, sajtóterméket nem olvashat. A fejezet ismerteti a büntetés-végrehajtási intézményekbe való belépés rendjét, a nevelés, foglalkoztatás és gondozás lehetőségét. Szó esik a lelki és egészségügyi gondozásról, a jutalom-eltávozásokról és az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásáról.

A VI. fejezet a *szabadságelvonó intézkedéseket*, a kényszergyógykezelést és az alkoholisták kényszergyógyítását ismerteti. Az előbbi, mint köztudott, a beszámíthatatlan, elmebeteg elkövetőkkel szemben, az utóbbit pedig mint a büntetés mellett elrendelhető gyógyító jellegű intézkedést, alkoholistákkal és kábítószer-élvezőkkel szemben alkalmazzák.

A VII. fejezet a *szabadságkorlátozó intézkedéseket* taglalja. Ezek közül a legnagyobb súlya az előzetes letartóztatásnak van, már csak azért is, mert az előzetes letartóztatásban lévők száma az utóbbi években emelkedett. De szintén külön gond az előzetes letartóztatás időtartamának nemritkán rendkívüli hossza. A szabadságkorlátozó intézkedések sajátos kategóriája az elzárás, amelyet meg nem fizetett pénzbírság helyett alkalmaznak. Ebbe a körbe tartozik még az idegenrendészeti őrizet, amely a jogerősen kiutasított külföldiekkel szemben alkalmazható szabadságkorlátozási szankció.

A *fogvatartottak jogvédelmével* a VIII. fejezet foglalkozik. A büntetés-végrehajtás

törvényességi felügyeletét változatlanul az ügyészségek látják el, de a fogvatartott a bv. intézet parancsnoka, a BVOP, illetve az országos parancsnok mellett panaszával a bv. bíróhoz, a bírósághoz, az ügyészséghez, az állampolgári jogok országgyűlési biztosához, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosához, az adatvédelmi biztoshoz és bizonyos nemzetközi szervezetekhez is fordulhat. A fejezetben külön foglalkoznak a bv. bírósággal és az ombudsman szerepével, de nem kerülnek meg a társadalmi ellenőrzés még vitatott problematikáját sem.

A IX. fejezet a *börtönrendszer működésének szervezeti és személyi feltételeit* veszi számba. A büntetés-végrehajtási szervezet jogállása, irányítása és vezetése után ismerteti az országos parancsnokság és a bv. intézetek szervezeti felépítését. Közzéteszi a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományával kapcsolatos, korábban szigorúan titkosnak minősített adatokat. A táblázatokból megtudhatjuk, hogy a bv. 6938 dolgozót foglalkoztat, 293-mal kevesebbet az előírtnál. Sőt azt is, hogy a bévészek 15 százaléka végzett általános iskolát, 36 százaléka szakmunkásképzőt, 33,6 százaléka középiskolát, 10,4 százaléka főiskolát, 5 százaléka pedig egyetemet. A tisztek átlagbére 64 ezer, a tiszthelyetteseké 40 ezer, a közalkalmazottaké pedig nem egészen 30 ezer forint volt.

A X. fejezet *táblázatok és grafikonok* segítségével ad képet a *börtönrendszer működésének tárgyi, gazdasági feltételeiről*, nem titkolva a gondokat sem. Ezek közül legsúlyosabb talán a túlzásfoltosság, az elavult építészeti megoldások és a pénzügyi problémák.

A XI. fejezet a *büntetés-végrehajtási intézetek, intézmények és gazdasági társaságok* bemutatásakor ismerteti azok rövid

történetét és működésük főbb jellemzőit. Ezek közül sorra megemlíti az intézetek befogadóképességét, a fogvatartottak tényleges létszámát és a személyzet létszámát is. Megtudhatjuk egyebek mellett azt is, hogy a Váci Fegyház és Börtön – az 1760-as években emelt – épülete eredetileg nemcsak ifjak nevelőintézetének készült, a bécsi Teresianum mintájára, de megismerhetjük a Bv. Szervezet Oktatási Központjának jellemzőit is. Ez utóbbi 1996. szeptember elsején kezdte meg működését egy korszerű, felújított épületben.

Az utolsó, XII. fejezet bepillantást enged a *magyar börtönügy hazai és nemzetközi kapcsolataiba*, felsorolva a börtönügy tevékenységét segítő alapítványokat, egyesületeket, karitatív szervezeteket és missziókat. Néhány jellemző ezek közül: Élő Reménység Alapítvány, Foglyok Menedéke Alapítvány, Szamaritánus Központ, Magyar Evangéliumi Börtönmisszió, Magyar Testvéri Börtöntársaság, Magyar Börtönpasztoriációs Társaság.

Az 1500 példányban megjelent kötetet, amelynek szaklektora Tari Ferenc, szerkesztője Farkas Tibor, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága adta ki, a Sajtóiroda gondozásában.

A reprezentatív külsejű könyvet gazdag jegyzetanyag, számos statisztikai táblázat, archív felvételek és a máig megőrződött fotók teszik változatosabbá, többtinformációt is nyújtva. A bévés szakma mellett a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is méltán számot tartó könyvet a feszes szerkesztés, a lényegre törekvés és az elmélyült munka jellemzi. Olyan szakmonográfia, amilyen még valóban nem született a magyar büntetés-végrehajtás története során.

Nánási László

Alapmű

Új tankönyv a büntetőjogról

Az *Osiris tankönyvek* című sorozatban már több jogi témájú könyv jelent meg, gondoljunk csak a *Mezey Barna* szerkesztette *Magyar jogtörténetre* és *Magyar alkotmánytörténetre*, a *Kukorelli-féle Alkotmánytanra* és *Alkotmányjogra*. Az *Osiris* Kiadó fenti sorozatának legújabb, 1997-ben megjelent darabja a jog témakörében: *Földvári József Magyar büntetőjog. Általános rész* című műve.

Földvári József nagyszabású monográfiája, *A büntetés tana* még 1970-ben jelent meg. A mű, amely a büntetőjogi büntetés normatív elemeihez kapcsolta a büntetés kriminológiai, pedagógiai és pszichológiai vonatkozásait, hosszú időre alapulvasmánná vált.

Tulajdonképpen *A büntetés tana* anyagából nőttek ki – felhasználva az egyetemi oktatómunka hosszú éveinek tapasztalatait

– Földvári József későbbi egyetemi tankönyvei (A magyar büntetőjog. Általános rész, Büntetőjog. Különös rész, A kriminológia alapjai), amelyek közül az első immáron 4., átdolgozott kiadásban látott napvilágot.

A büntetőjogról adott meghatározások szerint a jogág három fő részre tagolódik: *anyagi, eljárási és büntetés-végrehajtási jogra*. Az anyagi büntetőjog azokat a jogszabályokat foglalja magában, amelyek meghatározzák a bűncselekményeknek minősülő cselekményeket, az elkövetőkkel szemben alkalmazott szankciókat, a szankciók alkalmazásának feltételeit. Az anyagi büntetőjog is két részből áll, az általános és a különös részből. Az előbbi a minden bűncselekményre vonatkozó általános rendelkezéseket, az utóbbi az egyes bűncselekmények körülírását foglalja magában. Jelen könyvismertetés tárgya – Földvári József könyve – csak az általános résszel foglalkozik, a különös rész szabályai külön stúdium tárgyát képezik.

Az általános rész három központi jelensége a *bűncselekmény*, a *bűnelkövető* és a *büntetés* (vagy tágabb értelemben a szankció). E három tényező határozta meg a könyv szerkezetét oly módon, hogy a bűncselekmény és a bűnelkövető *A bűncselekmény tana* című részbe integrálódott, illetve a kötet tartalma a bűncselekmény és a büntetés tanán kívül egy bevezető jellegű és egy jogszabálytant ismeretető résszel egészült ki.

A szerző tehát 4 részre, összesen 37 paragrafusra tagolta a kötet anyagát. (*Paragrafus helyett a továbbiakban a „fejezet, anyagrész” kifejezéseket használom. A fe-*

jezetek számozásától – a gördülékenyebb olvashatóság érdekében – eltekintettem. Általában egyfejezetre egybekezdés utal. – D. F.)

A könyv első, a *Bevezetés* címet viselő része is terjedelmes: 6 elméleti és történeti jellegű fejezetből áll.

Földvári József a büntetőjog – mondhatni a jog – alapjaival kezdi mondanivalója kifejtését: a társadalmi együttélés feltételeitől elindulva a felelősségig, illetve annak formáig jut el. Ismerteti a büntetőjogi felelősséggel kapcsolatos koncepciókat és saját álláspontját, amely szerint a beszámítási képesség a bűnösség feltétele. (A beszámítási képesség a cselekmény megfelelő értékelésére és az értékelésnek megfelelő cselekvésre való képességet jelent.)

A büntetőjog fogalmát a könyv a következőképpen foglalja össze: „*azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely cselekmények minősülnek bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni*”. Míg a büntetőjog a szabályok összességét, a büntetőjog-tudomány az ismeretek rendszerét tartalmazza. A büntetőjog-tudomány a bűnügyi tudományok közé sorolható a kriminológiával, a kriminalisztikával, a kriminálpolitikával (erről a témáról Földvári József könyvet is írt) és a bűnügyi segédtudományokkal együtt.

A büntetőjog feladata a legáltalánosabb értelemben megegyezik a többi jogág feladatával: mindegyik funkciója a társadalmi együttélés rendjének biztosítása. A büntetőjog feladatának teljesítését három fő módon éri el: a társadalom védelme, az állampolgárok tudati befolyásolása által és a megtorlás segítségével.

A tankönyv a büntetőjog legfontosabb alapelemeinek a *törvényesség követelmé-*

nyét, a humanizmust, a szubszidiaritás („büntetni csak végső esetben”) elvét, a bűnfelelősség elvét, az ártatlanság védelmét, a bizonyítottság követelményét és a büntetőjogi felelősség differenciáltságát tartja.

Ezt követően Földvári József két fejezetben keresztül történeti kitérőt tesz: Előbb röviden áttekinti a magyar büntetőjog fejlődését a Csemegi-kódextől napjainkig, majd a büntetőjog-tudomány történeti fejlődését ismerteti a Cesare Beccaria nevével fémjelzett ún. klasszikus iskolától a II. világháborút követő irányzatokig.

A könyv II. része, amely a *Jogszabálytan* címet viseli, öt fejezetből áll. Ez a téma nyilván azért kapott nagy hangsúlyt a kötetben, mert – a szerző szerint – a jogszabályok alkalmazása során semmiképpen sem elhanyagolható jelentőségük van a jogszabály formájával összefüggő kérdéseknek.

A büntető jogszabály szerkezete kapcsán különbséget kell tennünk egyrészt olyan jogszabály között, amely egy meghatározott törvényhozó parancsot vagy tilalmat foglal magában, és az olyan büntetőjogszabály között, amely egységbe foglaltan tartalmazza a törvényhozó valamennyi tilalmát és parancsát. Ez utóbbit büntető törvénykönyvnek nevezzük.

A jogforrás a törvényhozó akaratának meghatározott módon és formában való kifejezése. Hazánkban csak törvény nyilváníthat meghatározott cselekedeteket bűncselekményekké és helyezheti valamilyen büntetés alkalmazását kilátásba. A büntetőjogban tehát csak törvény lehet jogforrás. (E fejezet kitér a gyakorlat szerepére, vagy-is a szokásjog jogforrási jellegére is.)

A következő anyagrészt a *büntető jogszabály értelmezéséről* tárgyalja. A büntető jogszabályok helyes alkalmazásának alapvető feltétele a jogszabályban megnyilvánuló akarat

pontos tartamának a megállapítása. Ez történik meg a jogszabály értelmezése során. A szerző áttekinti az értelmezés feladatát, faja-it, az analógia és a kiterjesztő értelmezés szerepét.

A jogszabály alkalmazásával kapcsolatosan felmerül a kérdés: milyen bűncselekmények elkövetése esetén kerülhet sor a törvény alkalmazására? A kérdés úgy is megfogalmazható, hogy mikor, hol és ki által elkövetett bűncselekményekre alkalmazható a büntető jogszabály. E kérdésre ad választ a büntető törvény hatálya. Különbséget teszünk a büntető jogszabály időbeli, területi és személyi hatálya között.

A jogszabálytant tárgyaló rész utolsó fejezete röviden áttekinti a *nemzetközi büntető jogi együttműködés* intézményeit. A Btk. e tekintetben a külföldi ítélet érvényét, a büntetés végrehajtásának átvételét, átengedését, a büntető eljárás felajánlását, illetve a kiadatást és a menedékjogot szabályozza.

A könyv III. része – *A bűncselekmény tana* – a legterjedelmesebb: 13 fejezetből tevődik össze.

A büntető jog-tudomány egyik alapfogalma a bűncselekmény. A bűncselekmény fogalmának meghatározásával foglalkozó fejezet áttekinti a büntető jog-tudomány kezdeti lépéseit, a tartalmi jellegű meghatározási törekvéseket, a Btk. bűncselekmény-fogalmát és a bűncselekmény súly szerinti fokozatait.

A törvényi tényállás fogalma és fajtái című fejezet tárgyalja a törvényi tényállás kialakulását, tisztázza a törvényi tényállás fogalmát és fajtait.

A szerző szerint a bűncselekmény tárgyára vonatkozó vizsgálatok mind elméleti, mind gyakorlati szempontból kiemelkedő jelentőségűek. A bűncselekmény tárgya a büntető jog egyik alapfogalma, ám meghatározása, lényegének feltárása még ma sem tekint-

hető mindenben megoldottnak. Az anyagrész ismerteti a tárgy fogalmát, jelentőségét, faja-it, továbbá a tárgy és a törvényi tényállás viszonyát.

Minden bűncselekmény tárgyi tényállásában több olyan elemet is találunk, amelyek a bűncselekményt megvalósító magatartással állnak összefüggésben, illetőleg magát az elkövetői magatartást jellemzik. Ezeket az elemeket – a cselekmény, a cselekmény következményei, az okozati összefüggés, az elkövetés módja, helye és ideje – nevezzük a bűncselekmény tárgyi elemeinek.

Minden bűncselekmény szükségszerű eleme az alany. Fontos kérdés annak tisztázása, ki lehet a bűncselekmény alanya. Általánosan elfogadott nézet szerint a bűncselekmény alanya olyan természetes személy, aki rendelkezik az alannyá válás feltételével, vagyis a beszámítási képességgel.

A bűncselekményi törvényi tényállások tartalmazznak olyan elemeket is, amelyek az elkövetőhöz tapadnak, az elkövető személyét-személyiségét jellemzik. Szükségszerű eleme minden bűncselekménynek a bűnös-ség valamilyen megnyilvánulási formája (szándékos, gondatlan bűnelkövetés stb.), esetleges elemek a célzat és a motívum.

A büntethetőség kérdéseivel a könyv több fejezeten keresztül foglalkozik. A szerző elsőként a büntethetőséget kizáró, majd a büntethetőséget megszüntető, végül a büntető eljárás lefolytatását akadályozó okokat ismerteti.

Külön anyagrész tárgyalja a *bűncselekmény megvalósulási stádiumait*. Ezek a befejezett bűncselekmény, a kísérlet, az előkészület.

A gyűjtőfogalom, amely a bűncselekmény megvalósulásának minden közreműködőjét magában foglalja, az *elkövető* fogalma. Elkövetők a tettes, a társtettes (tet-

tesek), valamint a felbujtó és a bűnsegéd. A fejezet kitér még a többes elkövetői alakzatokra, az egyes elkövetők személyes tulajdonságainak jelentőségére és a bűnkapcsolat fajaira.

A bűncselekményegység és a halmazat kérdéseivel foglalkozik *A bűncselekmény tana* című rész utolsó fejezete.

A kötet utolsó tartalmi egysége *A büntetés tana* című rész – 13 fejezettel. Földvári József szerint: ma már célszerűbb lenne büntetőjogi jogkövetkezmények tanáról beszélni büntetés tana helyett.

A büntetés jogalapja és célja című fejezet áttekinti a különböző „büntetéselméleteket”, a büntetés céljait hatályos jogunkban, s utal arra, hogy napjainkban – az egyre súlyosbodó bűncselekmények következtében – a megtorlás gondolata újjászületésének vagyunk tanúi.

A büntetés mibenlétének és a büntetés fogalmának tisztázása után a következő anyag rész a hatályos magyar büntetőjog szankciórendszerével és a szankciók meghatározásának módjával foglalkozik.

A büntetések és az intézkedések című fejezetben részletesen ismerteti a szerző a főbüntetések, a mellékbüntetések és az intézkedések fajtáit, a főbüntetések esetében röviden kitér a halálbüntetés eltörlésének indokoltságára is.

A büntetés kiszabásával foglalkozó anyag rész tárgyalja a büntetés kiszabásának helyét és szerepét a büntetőjog rendszerében, a büntetéskiszabás feladatának megosztását és a büntetés kiszabására irányadó szempontokat.

Két, egymástól eltérő jogi természetű intézményt ismertet a következő fejezet. Míg a halmazati büntetés kiszabására egy lényeges minősítésbeli kérdés eldöntése után kerülhet sor, addig az összbüntetés egyszerűen jog-

technikai jellegű eljárás, amelyet méltányossági szempontok indokolnak.

Az ismételt és az üzletszerű bűnelkövetés eseteiben alkalmazható büntetéskiszabás tárgyalása után a büntetés enyhítéséről, a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztéséről, a büntetés végrehajtását kizáró okokról és a mentesítés kérdéseiről olvashatunk.

A könyv és *A büntetés tana* című rész utolsó fejezete a fiatalkorúakra vonatkozó külön rendelkezéseket tárgyalja. (A kötet tartalmazza még – mintegy függelékként – az 1978. évi IV. törvény, a büntető törvénykönyv általános részét is.)

Az új büntetőjogi tankönyv mindvégig a szerző nagyfokú tárgyismeretét és széles körű oktatási tapasztalatait tanúsítja. Földvári József szemléletmódját továbbra is a komplexitás, a büntetőjog és a kriminológia szerves összekapcsolása jellemzi.

A könyv felépítése világos, könnyen áttekinthető. A szöveg kiérlelt, jól oktatható-tanulható. A bővebb tájékozódást a részenként felsorolt bibliográfia segíti.

Minden tankönyv szükségszerűen szintetizál, összefoglal, nem merül el a részletkérdésekben. Ez a tankönyv is ezt teszi, a szerző ugyanakkor olykor jelzi saját, a „jogi közfogástól” eltérő véleményét, illetve azokat a vitás kérdéseket, amelyekben még nincsen egyetértés a szakirodalomban.

A Magyar büntetőjog. Általános rész című kötet ugyan egyetemi tankönyv, de – fent részletezett érneyei miatt – oktatási segédletként használható azokon a főiskolákon (így a Rendőrtiszti Főiskolán) is, ahol a büntetőjog kötelező tantárgy. Földvári József legújabb könyve egyben a büntetőjog tudománya elméleti alapművének is tekinthető.

Deák Ferenc

Könyvajánló

Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái. Bp. Pont Kiadó. 1997, 221 oldal 990 Ft (Gyermekvédelmi kiskönyvtár sorozat)

A gyermekek védelme nem választható el a társadalmi-gazdasági problémáktól. Egy-egy ország gazdasági helyzete, politikája és szociálpolitikája nagymértékben befolyásolja a gyermekek és a családok életkörülményeit.

A szerző, Herczog Mária szociológus, a gyermekvédelem problémáinak alapos ismerője, a Gyermek-Család-Ifjúság című folyóirat főszerkesztője.

A könyv elsőként a gyermekvédelem fogalmát, célját határozza meg, illetve bemutatja a gyermek és a család helyének és szerepének változását. Ezt követően olvashatunk a magyar és a nemzetközi gyermekvédelem 1945-ig terjedő történetéről, felépítéséről, továbbá a magyar gyermekvédelem 1945 utáni történetéről és szerkezeti változásairól. Külön fejezet foglalkozik a gyermekvédelem II. világháború utáni nemzetközi gyakorlatával. A következő anyagréssz napjaink magyar gyakorlatának szemléleti és szakmai ellentmondásairól szól. A könyv utolsó fejezete a gyermekvédelmi törvénnyel várható változásokat és problémákat vázolja. (A kiadvány még azelőtt jelent meg, hogy az Országgyűlés a törvényt – 1997 áprilisában – elfogadta.)

A szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy nincsenek egyszerűen megválaszolható kérdések és könnyű megoldások. A hagyományok, a kultúra, az iskolarendszer, a médiák, a nemzetközi gyakorlat sokféle módon – sokszor kiszámíthatatlanul – hatnak.

Kulcsár Kálmán: Jogsziociológia. Bp. Kulturtrade Kiadó. 1997, 358 oldal 1495 Ft

Kulcsár Kálmán, mint ismeretes, a jogszociológia talán legkiválóbb hazai képviselője. A szerzőt könyve megírása során – saját bevallása szerint – két dolog vezérelte. Egyrészt korszerű tankönyv készítése a jogász-szociológusképzés számára, másrészt kézikönyv rendelkezésre bocsátása mindazoknak, akik a jog társadalmi összefüggései iránt érdeklődnek.

Kulcsár kötete anyagát három nagy egységbe rendezte. A könyv első része bemutatja a jogsziociológia helyét és funkcióit a jogi gondolkodásban: meghatározza a jogi gondolkodás jellemzőit, felvázolja a jogsziociológia megjelenésének és fejlődésének történetét. A második rész a jogrendszer és a társadalom összefüggéseit (a jogrendszer szociológiai problémái, a jog működése a társadalomban stb.) tárgyalja. A harmadik rész a jogalkotás és jog érvényesülése kérdését elemzi, a szerző szót ejt a jogalkotás és a társadalom viszonyáról, a jog érvényesülésének folyamatáról és a jog változásáról. Kézikönyvhöz illően a kötethez név- és tárgymutató tartozik. A három rész után gazdag irodalomjegyzék segíti elő a további tájékozódást.

A kötet a jogsziociológia alapjainak kiváló történeti és tematikus összefoglalása, valóban tankönyv és kézikönyv egyszerre.

Nagy József: Nevelési kézikönyv személyiségfejlesztő pedagógiai programok készítéséhez. Szeged. Mozaik Oktatási Stúdió. 1996, 206 oldal 1120 Ft.

A szerző a szegedi József Attila Tudományegyetem professzora, eddig több mint húsz pedagógiai tárgyú könyve jelent meg. Mostani könyve bevezetőjében először tisztázza azokat az alapfogalmakat – személyiség, a személyiség fejlődése, kompetencia stb. –, amelyekre a kézikönyv épül. A könyv alapvető célja az, hogy segítséget nyújtson az iskolai pedagógiai programok, az iskolák nevelési rendszerének, feladatainak kidolgozásához.

A kézikönyv négy nagy egységből áll. Az első, amelynek címe *Az értelem művelése*, a tanulási motívumok és a kognitív képességek fejlesztéséről szól. *A segítő életmódra nevelés* című rész a szociális kompetenciával, az egyén szociális értékrendjének fejlesztésével és a szociális képességrendszer fejlesztésével foglalkozik. *Az egészséges és a kulturált életmódra nevelés kérdéseit* tárgyalja a könyv harmadik nagy egysége, külön-külön fejezetekben tárgyalva a személyes kompetencia, a személyes motívumok, illetve képességek fejlesztését, továbbá az egyéni tudat fejlődésének segítését. *A szakmai képzés alapozásáról: az alkotóképesség fejlesztéséről és a tehetséggondozásról* szól a negyedik rész.

Mivel korszerű nevelési kézikönyvekben nem bővelkedünk, ez a kiadvány a pedagógiai képzést, a továbbképzést is szolgálhatja. Nagy József könyve továbbá alkalmas az olyan – nem iskolában dolgozó – szakemberek tájékozódására, akiknek munkájában a nevelés, a segítség és a személyiségfejlesztés nagy szerepet kap.

Polgári Jog, 1970–1995. Kötelmi jog. Általános rész. Szerkesztette Horeczky Károly és Szilágyi Dénes. Bp. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. 1996, 660 oldal 8065 Ft (Civilisztikai Döntvénytár sorozat)

A Civilisztikai Döntvénytár sorozat negyedik kötete – hagyományos elnevezéssel – a kötelmi jog általános részét tartalmazza. Benne a szerződések általános szabályaihoz, a szerződésen kívül okozott kárért és a jogalap nélküli gazdagodásért való felelősség szabályaihoz kötődő bírói gyakorlatot kapja kézhez a szakmai közönség.

A kötet anyaga 16 fejezetre oszlik. A könyv első fejezeteinek témája a szerződés, annak általános szabályai, a szerződés megkötése, a képviselő, szerződés tartalma és tárgya, a pénztartozás és kamat, a harmadik személy javára szóló szerződés. Ezt követően olvashatunk a semmisség és a megtámadhatóság kérdéséről, a szerződés módosításáról, a szerződést biztosító mellékkötelezettségekről, a teljesítésről és a beszámításról, a szerződésszegésről, a szerződés megszűnésének egyes eseteiről, az engedményezésről és a tartozás-átvállalásról stb. A kötet a kártérítés különböző eseteivel zárul. A témák visszakeresését tárgymutató segíti.

A gyakorlatban szinte állandón alkalmazott jogterület szabályaihoz kapcsolódó elvi állásfoglalások és eseti döntések közreadása jelentős segítséget nyújt a szakemberek számára.

Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog. Pécs. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 1996, 166 oldal 1000 Ft

Az e témakörben írott legfontosabb hazai művek – gondoljunk csak Földvári József „büntetéstanára”, vagy a kétkötetes Büntetés-végrehajtási jogra – már 20-30 éves időbeli távolságra vannak, ennek megfelelően tartalmuk is jelentősen különbözik Vókó György könyvétől.

A büntetés-végrehajtási jog tulajdonképpen az elmúlt 20 évben különült el a büntetőjog másik két nagy területétől, az anyagi és az eljárási jogtól, s a közelmúltban lett egyetemi tantárgy hazánk valamennyi állam- és jogtudományi karán.

Nem véletlen, hogy ez a kiadvány éppen Pécssett jelent meg, hiszen a büntetés-végrehajtási jog oktatásának az ottani egyetemen nagy hagyományai vannak, s Földvári József – aki a szóban forgó kötet lektora is volt – ott kifejtett munkássága tetten talán a legtöbbet a jogterület fent említett önállósodása érdekében.

A könyv sokrétűen tárja fel, melyek azok a nemzetközi előírások, szabályok, amelyekhez a hazai jogalkotásnak a büntetés-végrehajtási jog területén alkalmazkodnia kellett. E jogharmonizációs problémákon túl, a büntető igazságszolgáltatási rendszer reformja, valamint a magasabb és alacsonyabb rendű jogszabályok közötti diszharmonia megszüntetésének igénye a közelmúltban és ma fokozott mértékben rótt/ró feladatokat a jogalkotókra és jogalkalmazókra egyaránt. Jogos a szerző következtetése: egyre több, a gyakorlati igényeket is kielégítő büntetés-végrehajtási szakkönyvre volna szükség.

A kötet nemcsak egyetemi tankönyv, hanem a jogi szakvizsgára való felkészüléshez is segítséget kíván nyújtani. A tankönyv szerkezete logikus, nyelvezete tömör. A szerző az ismeretközlés olyan módszerét választotta, amely elsődlegesen a jogi felsőoktatás céljait szolgálja, könyve az elméleti alapokon már túljutott olvasóknak készült, nagy súlyt helyez a jogalkalmazási alapismeretekre és tapasztalatokra, figyelembe veszi a tudomány és a gyakorlat követelményeit egyaránt.

Vókó György könyve nemcsak a képzésben használható, a kötetet haszonnal forgathatják a gyakorlati szakemberek is.

Zsidi Zoltán: Hagyjuk sorsára? Magatartászavar fiatalokban. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó. 1997, 232 oldal 548 Ft (Pszichológia és pedagógia nevelőknek szorozat)

Sokszor találjuk megmagyarázhatatlannak mások viselkedését, velünk és másokkal szemben is. Nem kivétel ez alól a fiatalok „eltérőnek ítélt” magatartása sem. Ezt a megmagyarázhatatlannak ítélt viselkedést, magatartást – amelyet ma sokan „eltérő magatartásnak” vagy „diszfunkcionális viselkedésnek” neveznek – a szerző magatartászavarnak nevezi művében.

Zsidi Zoltán a következőképpen ajánlja művét: „*Könyvemet elsősorban a fiataloknak ajánlom: fiatal felnőtteknek, gyermek- és ifjúságvédelmi szakembereknek, szülőknek, nevelőknek, nevelésszociológusoknak, szociális munkásoknak, a fiatalkorúak híráinak, ügyészeiknek, ügyvédjeiknek, rendőrtiszteknek, tiszteseknek, honvédségi kiképző és nevelőtiszteknek, fiatalokkal foglalkozó orvosoknak, nővéreknek, büntetés-végrehajtási intézetek felügyelőinek és mindazon segítőiknek, akik azonosulni tudnak a magatartászavaros fiatalokkal, átérzik eltérő, zavart magatartásukból fakadó gondjaikat.*”

A könyvnek mind a négy fejezete a magatartászavaros fiatal segítségéről, a segítség módjairól szól, más-más megközelítésben. A könyv ötödik része *Ki ne tudná?* címmel a „siker útjait” villantja fel, vagyis azt mutatja be: a magatartászavaros fiatalok is lehetnek sikeresek, ha eredményesen tudják leküzdeni magatartászavarukat.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Szakkönyvtárából)

INHALT

STUDIE

1 István ERDŐS: Korruption (Vom Standpunkt der Ordnunghaltenden Fachethik)

FORUM

12 György VÓKÓ: Europäisches Mass (Die Praxis der Rechtenharmonisation in dem Strafvollzug)

25 Ferenc TARI: Prozess (Die Randvoraussetzungen des humanen Strafvollzugs)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

31 Frau ZSIGMOND, Zielinski Erika-János TÖRÖK: Standpunkte (Die Rolle der milderen Vollzugsregeln)

38 Antal KÖSZLER: Arbeitsprogramm (Was sollte der leitende Erzieher der Vorbereitungsabteilung tun?)

43 Gyula HALMÁGYI: Menschlicher Faktor (Gedanken über die Grundzusammenhänge der HR)

49 Zsolt BEREZKI: Drog und Gitter (Forschung auf dem Gebiet des Drog-Konsums)

WERKSTATT

52 László Gábor HAJNAL: Gläubige und Glauben (Historischer Überblick über das religiöse Gefühl, über blossgestellte Kirchenmenschen und gottesfürchtige Verurteilte)

71 István LAJTÁR: Heilmethode (Rechtsanwaltschaftliche Untersuchung in IMEI)

82 Péter RUZSONYI: Neue Annäherung (Das korrekional-pedagogische System des konstruktiven Lebensführens)

PORTRÄT

96 Anna PARDI: Schwanengesang? (Diskussion mit Herrn József Pados aus Sopronkőhida)

IN BRIEF

102 Internationale Beziehungen

104 Anerkennungen

106 Bilder-Ereignisse

UNSER LEBEN

108 Valentin NOVÁK: Der Sprecher der „Stummen“

110 J. Á.: Quatschköpfe

111 Jenő ÁCS: Ehre

112 László Gábor HAJNAL: Zwangsvorstellung?

BIBLIOTHEK

115 László NÁNÁSI: Eigenartig (Gefängniswesen in Ungarn)

120 Ferenc DEÁK: Grundwerk (Neues Lehrbuch über das Strafvollzugsrecht)

124 Bücherangebot

CONTENTS

STUDY

1 István ERDŐS: Corruption (From the point of view of the order maintaining professional ethics)

FORUM

12 György VÓKÓ: European Standard (Practice of harmonisation of law within the punishment enforcement)

25 Ferenc TARI: Procedure (The marginal conditions of human punishment enforcement)

EXCHANGE OF EXPERIENCE

31 Mrs. ZSIGMOND, Zielinski Erika-János TÖRÖK: Points of View (The role of lenient enforcement rules)

38 Antal KÖSZLER: Workprogramme (What should do the leading educator in charge of the preparation department)

43 Gyula HALMÁGYI: The Personal Element (Thoughts about the basic interconnection of Human Resources)

49 Zsolt BEREZKI: Drug and Bar (Researchwork in drug consumption)

WORKSHOP

52 László Gábor HAJNAL: Believers and Beliefs (A historical survey of religious belief, calumniated churchmen and god-fearing prisoners)

71 István LAJTÁR: Method of Treatment (Attorney investigation in the IMEI)

82 Péter RUZSONYI: New approach (The correctional pedagogic system of establishing a constructive way of life)

PREMIER PLAN

96 Anna PARDI: Swan-Song? (A discussion with József Pados from Sopronkőhida)

IN BRIEF

102 International relations

104 Appreciations

106 Pictures—events

OUR LIFE

108 Valentin NOVÁK: The Spokesman of „Dumbs”

110 J. Á.: Chatterboxes

111 Jenő ÁCS: Honest

112 László Gábor HAJNAL: Obsessional numerosis?

BOOKSHELF

115 László NÁNÁSI: Unique (Prison affairs in Hungary)

120 Ferenc DEÁK: Basic knowledge (A new book about criminal law)

124 Offering books

TARTALOM

TANULMÁNY

1 ERDŐS István: Korruptió (A rendvédelmi szaketika szemszögéből)

FÓRUM

12 VÓKÓ György: Európai mérce (A büntetés-végrehajtási jogharmonizáció gyakorlata)

25 TARI Ferenc: Folyamat (A humánus büntetés-végrehajtás peremfeltételei)

TAPASZTALAT- CSERE

31 ZSIGMONDNÉ dr. Zielinski Erika-TÖRÖK János: Nézőpontok (Az enyhébb végrehajtási szabályok szerepe)

38 KÖSZLER Antal: Munkaprogram (Mit tegyen a felkészítő részleget vezető nevelő?)

43 HALMÁGYI Gyula: Emberi tényező (Gondolatok a humánpolitika alapösszefüggéseiről)

49 BERECKZI Zsolt: Drog és rács (Kutatás a kábítószer-fogyasztásról)

MŰHELY

52 HAJNAL LÁSZLÓ Gábor: Hívők és hiték (Történelmi áttekintés a politikai okból meghurcolt egyházi személyekről és istenfélő rabokról)

71 LAJTÁR István: Gyógymód (Ügyességi vizsgálat az IMEI-ben)

82 RUZSONYI Péter: Új megközelítés (A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós pedagógiai rendszere)

KÖZELKÉP

96 PARDI Anna: Hattyúdál? (Sopronkőhidai beszélgetés Pados Józseffel)

RÖVIDEN

102 Nemzetközi kapcsolatok

104 Elismerések

106 Képek – események

ÉLETÜNK

108 NOVÁK Valentin: „Némák” szövegíve

110 Á. J.: Fecsegők

111 ÁCS Jenő: Becsület

112 HAJNAL László Gábor: Kényszerképzet?

TÉKA

115 NÁNÁSI László: Egyedülálló (Börtönügy Magyarországon)

120 DEÁK Ferenc: Alapmű (Új tankönyv a büntetőjogról)

124 Könyvajánló

Ára: 100 forint

Az ALCOHOLTESTER a legkorszerűbb elektronikai alkatrészekből elkészített műszer, mely megbízhatóan – gyorsan – higiénikusan elvégezhető ittaság-vizsgálatot tesz lehetővé. Néhány – a mikrofonba mondott – mondat alapján jelzi és tetszés szerinti ideig rögzíti az észlelt alkoholszintet fénydiódával – hangjelzéssel – műszerrel.

ELEKTRONIKUS ALCOHOLTESTER

Műszaki adatok:

Jelzési szintek: 0,2 0,4 0,6 és 0,8 ezrelék

Felfűtési idő: 2 perc

Észlelési idő: 5 sec

Működtethető: hálózatról (220 V), akkumulátorról (4 db NiCd 1,2 V) vagy száraztelepről.

Teljesítményfelvétel hálózatról 7,7 VA, akkumulátorról 1,8 W

Súly: 1,1 kp Méret: 170X75X95 mm

Környezeti hőmérséklet: -10 – +35 °C

Hálózati Adapter

24 hónapos garancia 14 éves gyártási tapasztalat több mint tízezer darab készülék működik a visszajelzések alapján kifogástalanul.

Az AT 8201-es típusú készülék súlya és mérete fele a korábbiaknak.

Gyártja, forgalmazza és szervizeli: a PATAKI Elektronikai Ipari és Szolgáltató Bt. 3925 Prügy, Szabadság u. 23/a.

Telefon/fax: 47/372-500, 60/355-30,

Ügyvezető: 60/459-800.